

מסכת יבמות

פרק המישי רבן גמליאל

דף נ'

גט יבמין אחר גט יבמין

רבן גמליאל מסתפק בכל גט שיבם נותן ליבמה, אם הוא מועיל להפקיע ממנה זיקה, כמו חליצה, או שאינו כלום, ולפיכך, בשני האופנים הבאים, אין גט אחר גט, כלומר גט שני שנותן אחר גט ראשון אינו כלום, ואין המקבלת נחשבת אצל הנותן כגרושתו, להיות אסור בקרובותיה.

אופן אחד הוא כשמת אחד בלא בנים והניח שתי נשים ואח אחד [=שתי יבמות לייבם אחד], שתי הנשים הללו זקוקות לאותו אח, שאחת מהן תתייבם או תחלוץ לו. וכשנותן גט לזו ואחר כך גט לזו, ממנה נפשד גט שני אינו כלום, שכן אפילו אם הגט מועיל להפקיע את הזיקה, בגט ראשון פקעה זיקת שתיהן, וגט שנותן לשניה, הרי הוא כגט שנותן לנוכרית שאינה אשתו, ואינו כלום, וכל שכן אם אין הגט מועיל כלום, שאין בגט של שניה דבר.

ואופן שני הוא, כשמת אחד בלא בנים, והניח אשה אחת ושני אחים [=יבמה אחת לשני יבמין], אותה אשה זקוקה לשני האחים, לחלוץ או להתייבם לאחד מהם. וכשאחד מהם נתן לה גט, ולאחר מכן נתן לה גם השני גט, ממנה נפשד גט שני אינו כלום, שכן אפילו אם הגט מועיל להפקיע את הזיקה, בגט ראשון כבר פקעה זיקתה, וגט שנתן השני, הרי הוא כגט שנותן לה נוכרי, ואינו כלום, וכל שכן אם אין הגט מועיל כלום, שאין בגט של שני דבר.

ולדעת חכמים, גט שיבם נותן ליבמה אינו מועיל להפקיע זיקה לגמרי, שהרי גם אחר הגט היא טעונה חליצה, אבל מועיל הוא להוציאה שלא תתייבם, ומאחר שאינו מפקיע הזיקה לגמרי, בשני האופנים הנ"ל, יש גט אחר גט, כלומר גט שני גט הוא, שכן גם אחר הגט הראשון, עדיין נותרה זיקה, ולכן גט שני חל גם הוא, והמקבלת נחשבת אצל הנותן כגרושתו, להיות אסור בקרובותיה.

מאמר אחר מאמר

רבן גמליאל מסתפק בכל מאמר שיבם עושה ביבמה, אם הוא מועיל לקנותה לו כייבום, או שאינו כלום, ולפיכך, בשני האופנים הבאים, אין מאמר אחר מאמר, כלומר מאמר שני שעושה אחר מאמר ראשון אינו כלום, ואין היבמה נחשבת אצלו כיבמתו, להיות אסור בקרובותיה.

אופן אחד הוא כשמת אחד בלא בנים והניח שתי נשים ואח אחד [=שתי יבמות לייבם אחד], שתי הנשים הללו זקוקות לאותו אח, שאחת מהן תתייבם או תחלוץ לו. וכשעושה מאמר בזו ואחר כך עושה מאמר בזו, ממנה נפשד מאמר שני אינו כלום, שכן אפילו אם המאמר מועיל לקנות את היבמה, מאחר שנקנית יבמה ראשונה פקעה זיקת יבמה שניה, ומאמר שעושה בשניה, הרי

הוא כמאמר שעושה באשת אח שלא הותרה לו שאינו קונה כלום^א, וכל שכן אם אין המאמר מועיל כלום, שאין במאמר של שניה דבר.

ואופן שני הוא, כשמת אחד בלא בנים, והניח אשה אחת ושני אחים [=יבמה אחת לשני יבמין], אותה אשה זקוקה לשני האחים, לחלוץ או להתייבם לאחד מהם. וכשאחד מהם עושה בה מאמר, ולאחר מכן עשה בה גם השני מאמר, ממנה נפשד מאמר שני אינו כלום, שכן אפילו אם המאמר מועיל לקנות את היבמה, במאמר ראשון כבר נקנית לראשון, ומאמר שעושה בה שני אינו כלום שהיא כבר קנויה לראשון, וכל שכן אם אין המאמר מועיל כלום, שאין במאמר של שני דבר.

ולדעת חכמים, מאמר שיבם עושה ביבמה אינו מועיל לקנותה לגמרי, שהרי גם אחר המאמר היא טעונה יבום, ומאחר שאינו מועיל לקנותה לגמרי, בשני האופנים הנ"ל, יש מאמר אחר מאמר, כלומר מאמר שני מאמר הוא, שכן גם אחר המאמר הראשון, עדיין אינה קנויה לו וזקוקה היא, ולכן מאמר שני חל גם הוא, והמקבלת נחשבת אצל העושה כיבמתו, להיות אסור בקרובותיה.

עד כאן ביאור מחלוקות אלו כפי דעת רבא בדף נ"א, שכן פירש רש"י במשנתנו. אולם בדף נ"א יתבאר בעזה"י, שאב"י הקשה עליו, וביאר את המחלוקות הללו באופן אחר.

בעילה אחר בעילה

הכל מודים, שכשהיבם בועל את היבמה, היא נקנית לו קנין גמור להיות כאשתו, ובכך פוקעת זיקה משאר יבמות ומשאר יבמים. ולכן, בשני האופנים הבאים, אין בעילה אחר בעילה^ב, כלומר בעילה שניה שעושה אחר בעילה ראשון, אינה נחשבת כייבום, אלא כבעילת זנות בעלמא, ואין היבמה נחשבת אצלו כיבמתו, להיות אסור בקרובותיה.

אופן אחד הוא כשמת אחד בלא בנים והניח שתי נשים ואח אחד [=שתי יבמות לייבם אחד], שתי הנשים הללו זקוקות לאותו אח, שאחת מהן תתייבם או תחלוץ לו. וכשבעל את זו ואחר כך בעל את זו, בבעילה שבעל את הראשונה קנאה ופקעה זיקת שניה, וכשחזר ובעל את השניה הרי הוא כבועל נוכרית בעלמא בעילת זנות ואינו נאסר בקרובותיה.

ואופן שני הוא, כשמת אחד בלא בנים, והניח אשה אחת ושני אחים [=יבמה אחת לשני יבמין], אותה אשה זקוקה לשני האחים, לחלוץ או להתייבם לאחד מהם. וכשאחד מהם בעל אותה, ולאחר מכן בעל אותה האח השני, בבעילה שבעל הראשון, נקנית לו להיות כאשתו, ופקעה זיקתה מהאח השני, וכשחזר השני ובעל, הרי הוא כבועל את אשת אחיו בעילת זנות, ואינו נאסר בקרובותיה.

^א כן נראה לכאורה הטעם, על פי מה שביאר רש"י, אין גט אחר גט. אולם תוס' כתבו, אתי אפילו כרבנן דרבי עקיבא, אף על גב דקידושין לדידהו תופסין בחיבי לאוין, ותפסי קידושין אחר ביאה, התם הוא משום דהו קדושין דאורייתא, דעל ידי ביאה, פקעה זיקה, אבל הכא שהיא זקוקה לו, אין לו לתפוס אלא מדרבנן, ולא תקון רבנן שיהא מאמר אחר מאמר ... [תוס'].

^ב היינו אחר בעילה כשרה, אבל אחר בעילה פסולה, כגון ביאה שאחר הגט, יש אחריה ביאה, כי היכי דיש אחריה מאמר, כמו שאפרש ... [תוס'].

חליצה אחר חליצה

הכל מודים, שכשהייבמה חולצת לייבם, פוקעת הזיקה ממנה ומכל היבמות לכל האחים. **ולכן, בשני האופנים הבאים, אין חליצה אחר חליצה^א,** כלומר חליצה שניה שעושה אחר חליצה ראשונה, אינה נחשבת כחליצה, וקרובותיה אינן נאסרות לנחלץ.

אופן אחד הוא כשמת אחד בלא בנים והניח שתי נשים ואח אחד [=שתי יבמות לייבם אחד], שתי הנשים הללו זקוקות לאותו אח, שאחת מהן תתייבם או תחלוץ לו. וכשחלצה אחת הייבמות, וחזרה וחלצה השניה, בחליצה ראשונה פקעה זיקת שתיהן, וכשחזרה שניה וחלצה, הרי היא כחולצת לנוכרי שאינו יבמה, ואינו נאסר בקרובותיה.

ואופן שני הוא, כשמת אחד בלא בנים, והניח אשה אחת ושני אחים [=יבמה אחת לשני ייבמין], אותה אשה זקוקה לשני האחים, לחלוץ או להתייבם לאחד מהם. וכשחלצה היבמה לאחד מהאחים וחזרה וחלצה לשני, בחליצה ראשונה פקעה זיקתה משניהם, ולפיכך כשחזרה וחלצה לשני, הרי היא כחולצת לנוכרי, שאינו יבמה, ואינו נאסר בקרובותיה.

תקנת גט יבמין

נתבאר, שנחלקו חכמים ורבן גמליאל, אם יש גט יבמין אחר גט יבמין, אבל הכל מודים, שגט ראשון מועיל הוא, ומאחר שקבלה גט, שוב לא תתייבם, ועל כרחו תחלוץ לו.

ואף שמדין תורה אין גט לשומרת יבם, ויציאתה בחליצה בלבד, וכל שלא חלץ לה מותר להתייבם, מאחר שבשאר נשים הגט מועיל להוציאן מבעליהם, **חכמים גזרו,** גם בשומרת יבם, **שהגט יועיל להוציאה, ושוב לא תתייבם. שאם לא כן, יאמרו בני האדם,** כשם שאין הגט מוציא שומרת יבם, כך החליצה אינה מוציאה אותה, **ומותרת להתייבם גם אחר החליצה.**

תקנת מאמר יבמין

נתבאר, שנחלקו חכמים ורבן גמליאל, אם יש מאמר אחר מאמר, אבל הכל מודים, שמאמר ראשון מועיל הוא, ומאחר שעשה בה מאמר לא ייבם אלא את בעלת המאמר ואם בא להוציאה צריכה גט עם החליצה.

ואף שמדין תורה אין מאמר לשומרת יבם, ואינה נקנית אלא בייבום בלבד, וכל שלא ייבם את האחת מותר לייבם איזו שירצה, מאחר שבשאר נשים הקידושין מועילים לקנות את הנשים לבעליהם, **חכמים גזרו,** גם בשומרת יבם, **שהמאמר יועיל לקנותה, ושוב לא ייבם אחרת אלא את זו בלבד. שאם לא כן, יאמרו בני האדם,** כשם שאין המאמר קונה את זו, כך הביאה אינה קונה אותה, **ומותר לייבם אחרת, גם אחר שייבם את זו.**

ביאה פסולה יש אחריה כלום [=זיקת יבום]

שני אופנים נזכרו בסוגייתנו, שהביאה נחשבת ביאה פסולה, **ואמרו חכמים שלא די בגט כדי להוציאה ממנו אחר הביאה.**

אופן אחד הוא, כשהיו לפניו שתי יבמות, ומתחילה נתן לאחת מהן גט,

^א היינו אפילו אחר חליצה פסולה. [תוס']

שמחמת הגט הצריכו אותו חכמים לחלוץ לה, ולא לייבם, **והוא לא עשה כן,** אלא **הלך ובעל את חברתה.**

אף שמדין תורה, הגט שנתן לראשונה אינו כלום, ואם כן היה כאן ייבום גמור של שניה, ושניה לבדה אשתו, ואם בא להוציאה עליו להוציאה בגט בלבד, אמרו חכמים, **שלא די לה בגט, וצריכה גם חליצה.**

והסיבה לכך, כי חששו, שאם בועל אחר הגט יוציא בגט בלבד, כדין תורה, יאמרו, אם כן היתר גמור הוא לייבם אחר הגט, ויאמרו, שכשם שמותר לבעול אחר הגט, כך מותר לבעול אחר החליצה, ובאמת אין הדין כן, שאחר החליצה היא אסורה לו מהתורה.

ואופן שני הוא, כשהיו לפניו שתי יבמות, ומתחילה עשה באחת מאמר, שמחמת המאמר הצריכו אותו חכמים לייבם דווקא לה ולא לאחרת, **והוא לא עשה כן,** אלא **הלך ובעל את חברתה.**

אף שמדין תורה, מאמר שעשה בראשונה אינו כלום, ואם כן היה כאן ייבום גמור של שניה, ושניה לבדה אשתו, ואם בא להוציאה עליו להוציאה בגט בלבד, אמרו חכמים, **שלא די בגט לזו בלבד, אלא נותן שתי גיטין וחליצה.**

והסיבה לכך, כי חששו, שאם בועל את זו אחר המאמר בזו יוציא בגט בלבד, כדין תורה, יאמרו, אם כן היתר גמור הוא לייבם את זו אחר מאמר בזו, ויאמרו, שכשם שמותר לבעול את זו אחר מאמר בזו, כך מותר לבעול את זו אחר בעילה של זו, ובאמת אין הדין כן, שאחר שייבם את האחת חברתה אסורה לו.

ובסוף הפרק יתבאר בעזה"י, שרבי נחמיה חולק ואומר, שלא גזרו על ביאה פסולה, ולפיכך אין אחריה כלום.

חליצה פסולה אין אחריה כלום [=זיקת יבום]

שני אופנים נזכרו בסוגייתנו, שהחליצה נחשבת חליצה פסולה, ואף על פי כן לא הצריכו חכמים חליצה נוספת, **ודי לה בחליצה הפסולה.**

אופן אחד הוא חליצה שאחר הגט, כגון שהיו שתי יבמות וייבם אחד, ונתן לאחת מהן גט, שדינו לחלוץ לה, ולא עשה כן, אלא חלץ לשניה, או שהיו שני יבמים ויבמה אחת, ואחד מהם נתן לה גט, שדינו לחלוץ לה, והוא לא עשה, כן אלא השני חלץ לה, אף שחליצה פסולה היא, שלא נעשית כדין על ידי בעלת הגט, או לנותן הגט, לא הצריכו חכמים חליצה נוספת מבעלת הגט, או לנותן הגט.

והסיבה שלא הצריכו חכמים חליצה נוספת, כי אין חשש תקלה כשתהא חליצה אחת אחר הגט, שהרי אפילו אם יטעו ללמוד מכאן, שכשם שעושים חליצה אחר הגט, עושים גם חליצה אחר חליצה, לא אכפת לנו, כי אין שום איסור בחליצה אחר חליצה.

ואופן שני הוא חליצה שאחר מאמר, כגון שתחילה עשה מאמר באחת היבמות, שדינו לייבמה, והוא לא עשה כן אלא חלץ לה או לחברתה, די לו בנתינת גט להפקיע את המאמר, אבל אינו צריך לחלוץ פעם נוספת, אף על פי שהחליצה היתה פסולה.

והסיבה שלא הצריכו חכמים חליצה נוספת, כי אין חשש תקלה, בכך שדי לה

ביאור מחלוקות רבן גמליאל וחכמים כדעת אביי

לדברי אביי, דעת רבן גמליאל, שמאמר וגט מועילים בוודאי ולא מספק, אבל
אינם מועילים כייבום וחליצה, המאמר מועיל לקנות במקצת, והגט מועיל
לדחות במקצת.

כשנותן גט אחר גט, מאחר שגט ראשון כבר דחה מה שהגט יכול לדחות, אין
בגט שני כלום, ולכן אין גט אחר גט. אבל כשיש בעילה או חליצה או מאמר
אחר הגט, הם מועילים, למה שלא עשה הגט.

וכמו כן כשעושה מאמר אחר מאמר, מאחר שמאמר ראשון כבר קנה מה
שהמאמר יכול לקנות, אין במאמר שני כלום, ולכן אין מאמר אחר מאמר.
אבל כשיש בעילה או חליצה או גט אחר המאמר, הם מועילים למה שלא עשה
המאמר.

וחכמים חולקים ואומרים, שיש גט אחר גט, ומאמר אחר מאמר, כי מאחר
שחכמים תקנו גט ומאמר לכל הייבמים בכל הייבמות, כשנתן הייבם גט
לאחת הייבמות, רק היא נדחית ממנו בגט לכל מה שהגט דוחה, אבל ביבמה
השניה נשתייר מקום לחול בה גט שיתן גם לה, וכן כשהיו שני יבמים, ואחד
נתן לה גט, רק ממנו היא נדחית בגט לכל מה שהגט דוחה, אבל לייבם שני
נשתייר מקום לחול גט שיתן גם הוא. והוא הדין לענין מאמר, ולכן יש גט אחר
גט, ומאמר אחר מאמר.

ביאה פסולה או מאמר מי עדיפה ומי גרועה

לדעת רבן גמליאל ביאה פסולה, [שאחרי גט או מאמר], מצד אחד היא עדיפה על
מאמר, ומצד שני היא גרועה ממאמר.

לאחר מאמר ביאה פסולה עדיפה ממאמר. שכן מאמר שאחר מאמר אינו
כלום, ואין צריך גט למאמר השני. וביאה פסולה שאחר מאמר מועילה, וצריך
גט לביאה הפסולה.

ולאחר הגט ביאה פסולה גרועה ממאמר. שכן מאמר שאחר הגט מועיל לקנות
כל מה ששייר הגט, ומעתה אם יעשה מאמר נוסף, אין בו כלום, וביאה פסולה
שאחר הגט אינה מועילה לקנות כל מה ששייר הגט, ואם יעשה מאמר אחריה
הוא מועיל לקנות.

האופנים שבהם אמר רבן גמליאל, אין גט אחר גט, ואין מאמר אחר מאמר,
מבוארים בתחילת הפרק.

גט אחר גט מי חולצת

נתבאר שנחלקו רבן גמליאל וחכמים בדין יבם שנתן גט ליבמה זו וחזר ונתן גט
ליבמה זו, וכן בשני יבמים שתחילה נתן אחד מהם גט ליבמה ולאחר מכן נתן
לה חבירו גט, האם יש גט אחר גט או לא, ודעת רבן גמליאל, שגט שני אינו
כלום, ומחמת הגט השני אינו אסור בקרובותיה.

אמנם מבואר בברייתא, **שלדעת רבן גמליאל, באופן הראשון שהיו שתי יבמות,**
כדי להתיר את שתי היבמות הללו לשאר בני אדם, די לו שתחלוץ לו בעלת
הגט הראשון, ובכך שתי היבמות מותרות לשוק. ובאופן השני, שהיו שני
יבמים, כדי להתיר את היבמה לשוק, די לה שתחלוץ לאחד מהייבמים, ואינה

בחליצה ראשונה, שהרי לא יטעו ללמוד מכאן, שכשם שחליצה מועילה
להפקיע זיקת בעלת מאמר, כך היא מועילה להפקיע את המתייבמת לגמרי,
שכן גם את בעלת המאמר אין אנו מתירים בחליצה לבד, שהרי אנו מצריכים
אותה גט.

ובסוף הפרק יתבאר בעזה"י, שאבא יוסי בן חנן חולק ואומר, שגזרו גם על חליצה
פסולה, ולפיכך יש אחריה כלום.

דף נ"א

דחיית סברת רבא בביאור דעת רבן גמליאל

לעיל נתבאר, שהסיבה לכך, שלדעת רבן גמליאל אין גט אחר גט, ואין מאמר
אחר מאמר, כי ספק הוא אצלו אם גט דוחה כמו חליצה או אינו דוחה כלל,
ואם מאמר קונה כמו ביאה או אינו קונה כלל, ולפיכך ממה נפשך גט שני
ומאמר שני אינו כלום, שאם ראשון דחה או קנה, אין לשני על מה לחול, ואם
ראשון לא עשה דבר, גם שני אינו עושה דבר.

ואביי הקשה על דברי רבא הללו, כי מבואר בברייתא, שלדעת רבן גמליאל,
אף שאין גט אחר גט, ולא מאמר אחר מאמר, מודה הוא בארבעת הדינים
הבאים, ומכולם יש ללמוד, שלדעתו אין ספק בגט ובמאמר.

א. יש גט אחר מאמר. כלומר, אם עשה מאמר באחת היבמות, ולאחר מכן נתן
גט לשניה, מועיל הגט שנתן לשניה לפסול את שתיהן. **ואין אומרים, ממה נפשך**
לא יועיל הגט, שכן אם מאמר וגט מועילים לגמרי, במאמר ראשון כבר קנה כמו
בייבום, ואין הגט האחרון כלום, וכל שכן שאם אינם קונים, אין בגט האחרון כלום.

ב. יש מאמר אחר הגט. כלומר, אם נתן גט לאחת מהיבמות, ולאחר מכן עשה
מאמר בשניה, מועיל המאמר של שניה להצריכה גט. **ואין אומרים, ממה נפשך**
לא יועיל המאמר, שכן אם גט ומאמר מועילים לגמרי, בגט ראשון כבר דחה את
שתיהן, ואין מאמר האחרון כלום, וכל שכן שאם אינם קונים, אין במאמר האחרון
כלום.

ג. יש גט אחרי ביאה ומאמר. כלומר היו לפניו שלוש יבמות, עשה באחת
מאמר, ובעל את השניה [ביאה פסולה היא], ונתן גט לשלישית, אין אומרים, כבר
פקעה זיקה בביאה של שניה, וגט שקבלה שלישית הרי הוא כגט מאיש זר,
שאינו יבמה, אלא נחשבת כמי שקבלה גט מיבמה, ונאסר בקרובותיה. **ואין**
אומרים, ממה נפשך לא יועיל הגט האחרון, שכן אם מאמר וגט מועילים לגמרי,
במאמר ראשון כבר קנה כמו בייבום, ואין הגט האחרון כלום, ואם אינם קונים, אין
בגט האחרון כלום, כי כבר נקנית בביאה.

ד. יש מאמר אחרי ביאה וגט. כלומר היו לפניו שלוש יבמות, נתן לאחת גט,
ובעל את השניה [ביאה פסולה היא], ועשה מאמר בשלישית, אין אומרים, כבר
פקעה זיקה, ומאמר שעשה בשלישית אינו כלום, אלא נחשבת כמי שעשה בה
יבמה מאמר, וצריכה ממנו גט, ונאסר בקרובותיה. **ואין אומרים, ממה נפשך לא**
יועיל המאמר האחרון, שכן אם גט ומאמר מועילים לגמרי, בגט ראשון כבר דחה את
שתיהן, ואין מאמר האחרון כלום, ואם אינם קונים, אין במאמר האחרון כלום, כי כבר
נקנית בביאה.

צריכה לחלוץ לשניהם.

ומסקנת הגמרא, שדין זה הוא כדעת האומרים אין זיקה, ולכן די בחליצה פסולה, להפקיע את הזיקה הקלה של שתי היבמות משני היבמים.

אבל לדעת שמואל יש זיקה, ולכן באופן הראשון, כשהיו שתי יבמות, חליצה פסולה אינה מפקיעה את הזיקה אלא מהיבמה החולצת, ולפיכך שתיהן צריכות לחלוץ.

וכמו כן לדעת רבה בר רב הונא אמר רב יש זיקה, ולכן באופן השני, שהיו שני יבמים, חליצה פסולה אינה מפקיעה את הזיקה אלא מהיבם שחלצה לו, ולכן צריכה לחלוץ לשתייהן.

מאמר אחר מאמר חולצת ולא מתייבמת

נתבאר, שלדעת רבן גמליאל, אין מאמר אחר מאמר, כלומר אם עשה מאמר ביבמה אחת, וחזר ועשה מאמר ביבמה שניה, מאמר שני אינו כלום, ואינו נאסר בקרובות שניה.

והנה מאחר שמאמר שני אינו כלום, היה מקום לומר, שמותר הוא לייבם את הראשונה, כדין יבמה שעשה בה לבדה מאמר, שמותר לייבמה.

אבל בברייתא מבואר, שאינו מייבם אותה, אלא חולץ לה, והטעם לכך, כי **חששו שאם יתירו לייבם את הראשונה, יטעה לומר שמותר לו לייבם גם את השניה.**

החכמים האומרים מאמר קונה

אמר רבי יוחנן, החכמים הללו, רבן גמליאל, ובית שמאי, ורבי שמעון, ובן עזאי, ורבי נחמיה, כולם סבורים, שמאמר קונה את היבמה קנין גמור, כלומר קנין חשוב^א. ולהלן יתבאר מנין לנו שכן דעתם של החכמים הללו.

א. רבן גמליאל.

ענין זה שלדעת רבן גמליאל המאמר קונה קנין חשוב, מבואר לעיל, שכן דווקא מאמר שני שאחר הראשון אינו קונה לדעתו אבל המאמר הראשון קונה. ובדין זה לא נחלקו עמו בני מחלוקתו.

ב. בית שמאי.

ענין זה, שלדעת בית שמאי המאמר קונה את היבמה, מבואר במשנה בדף כ"ט, שם שנינו, שלשה אחים, שנים מהם נשואין לשתי אחיות, ואחד מופנה, מת אחד מבעלי אחיות, ועשה בה מופנה מאמר, ואחר כך מת אחיו השני, בית שמאי אומרים, אשתו עמו, כי קנאה במאמר, ואם כן, אחר כך כשנפלה אחותה, הרי היא אצלו אחות אשה, ופטורה אף מחליצה. [דין זה כבר נתבאר במקומו].

ג. רבי שמעון.

^א אין התנאים כולן שוין, דלביט שמאי קונה מדאורייתא ולכולהו תנאי לא קני אלא מדרבנן. ולרבן גמליאל לא קני אלא בהא דלא מהני מאמר בתריה. ובן עזאי מפליג בין שני יבמין ויבמה אחת, ובין יבם אחד ושתי יבמות. ולרבי שמעון מספקא ליה אי קני אי לא קני, וכי האי גוונא איכא בפרק קמא דסוטה. [תוס'].

ענין זה, שלדעת רבי שמעון המאמר קונה את היבמה לייבם, מבואר מהברייתא בדף צ"ו, שם נחלקו חכמים ורבי שמעון בדין יבמה שהיו לה שני יבמים בני תשע שנים ויום אחד, ובאו עליה זה אחר זה. לדעת חכמים, מאחר שבא עליה שני, פסלה על הראשון, כי ביאת קטן דינה כמאמר, ודעת חכמים, שיש מאמר אחר מאמר. ורבי שמעון חולק ואומר, שהשני אינו פוסל אותה על הראשון, שכן אם הביאה קונה לגמרי, כבר קנה הראשון, ואם אינה קונה, אין השני פוסל בביאתו, ואף שלדברי רבי שמעון, ממה נפשך אין השני פוסל, משמע שבאמת דעת רבי שמעון כמו הסברא הראשונה, כלומר שהביאה קונה, ולכן קנאה הראשון, ושוב אין השני פוסלה^ב. ומתוך כך שאמר שהראשון קונה בביאת בן תשע הנחשבת כמאמר, למדנו שלדעתו מאמר קונה.

ד. בן עזאי.

ענין זה, שלדעת בן עזאי המאמר קונה את היבמה, מבואר מהברייתא המובאת בגמרא בדף נ"ג, בה נתבאר, שלדעת בן עזאי, פעמים יש מאמר אחר מאמר, ופעמים אין מאמר אחר מאמר.

לגרסת מורו של רש"י, כשהיו שני יבמים ויבמה אחת, יש מאמר אחר מאמר, כלומר אם תחילה עשה בה זה מאמר, ואחר כך עשה בה זה מאמר, גם מאמר של שני חל, ואסור בקרובותיה, שכל אחד תקנו לו חכמים כח לקנות במאמר, אבל כשהיו שתי יבמות ויבם אחד, מאחר שעשה מאמר באחת, מאמר שני שעושה בשניה אינו כלום. ולגרסה שניה שהביא רש"י, כשהיו שני יבמים ויבמה אחת, אין מאמר אחר מאמר, כלומר אם תחילה עשה בה זה מאמר, ואחר כך עשה בה זה מאמר, מאמר של שני אינו כלום שאין אשה אחת מתקדשת לשני אנשים, אבל כשהיו שתי יבמות ויבם אחד, יש מאמר אחר מאמר וכשעשה מאמר בזו ואחר כך בזה חלו שניהם שאיש אחד מקדש שתי נשים^ב.

ומכל מקום, לכל הפירושים, מבואר, שלדעת בן עזאי, מאמר ראשון קונה את היבמה.

ה. רבי נחמיה.

ענין זה, שלדעת רבי נחמיה המאמר קונה את היבמה, מבואר במשנתנו, שכן שנינו בה, שלדעת רבי נחמיה, כל בעילה קונה לגמרי, גם כשהיא בעילה פסולה, שהיא אחר מאמר, והרי בעילה פסולה דינה כמאמר, ואם אמר רבי נחמיה שהיא קונה, הוא הדין למאמר^ג.

^א ואם תאמר, לרבי שמעון נמי תיאסר לראשון, משום דזינתה תחתיו. ובקונטרס פירש, דאין נאסרת על בעלה אלא על ידי קינוי וסתירה. ואומר ר"י, שהוא טעות סופר, ולא פירשו רש"י מעולם, דבעד אחד ודאי אינה נאסרת אלא בקינוי וסתירה, אבל בעדי טומאה נאסרת בלא קינוי. ואין לומר משום דהני נשואין דרבנן נינהו, לא חשו לאוסרה, דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. ועוד דתיסר משום דרב המנוא, דאמר שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה. ואומר ר"י, דמיירי בבא עליה בשוגג, שאינה נאסרת. אי נמי בקטנה, דפיתוי קטנה אונס הוא. אי נמי בבא עליה בעל כרחא, ונאמר אף על גב דביאת בן תשע כמאמר, ומאמר בעל כרחא לא מהני ... עשו חכמים ביאת בן תשע בעל כרחא כמאמר מדעת, דלא שני לן בביאה דיבמה בין מדעת לבעל כרחא. [תוס']

^ב ולשון ראשון עיקר, דלקמן מוכחא מילתא בפירקין. [רש"י]. ור"י אומר, דשפיר גריס איפכא, ולקמן סמיך אסיפא ... [תוס']

^ג ואומר ה"ר יצחק ב"ר ברוך דעל כרחך לרבי נחמיה גט ומאמר דאורייתא דילפינן מקל וחומר משאר נשים ... ותימה גדולה הוא לומר כן, ולא מישתמיט שום תנא ולימא דגט פוטר ביבמה ... ונראה לר"י דהכי פירושו והא ביאה כמאמר שוויה רבנן שיהא אחריה כלום משום גזירות דלעיל ... ואם תאמר, אמאי תקינו רבנן לרבי נחמיה גט ומאמר כלל ביבמה, כיון דביאה וחליצה מידע ידיע, ליכא למיגזר, דגט להוציא וחליצה להוציא ... ויש לומר דהעולם סוברים דגט ומאמר מהני

דף נ"ב

ה. המוסר מודעא על הגט^ה.

ו. המחציץ ומעיו פניו להתריס כנגד שליח ב"ד^ו.

ז. מי שנידו אותו חכמים, ועמד בנידויו שלושים יום ולא בא לבקש שיתירו לו נידויו.

ח. חתן הדר בבית חמיו. שיש לחוש שיחטא עם חמותו. וכשהוא חשוד לעשות כן, יש להלקותו, גם כשעובר לפני שער בית חמיו, אף שאינו דר שם. שכן עשה רב ששת^י.

ונהרדעי חולקים, ואומרים, שרב לא היה מורה להלקות אלא על הדבר הראשון והשלישי יחד, כלומר על המקדש בביאה ובלא שידוכין. וי"א שהיה מורה להלקות את המקדש בביאה, אף כשהיה על ידי שידוכין.

המאמר בכסף או בשטר

נתבאר, שחכמים תקנו ליבם מאמר קודם הביאה, והוא קידושין בכסף או בשטר^ה. בכסף, על ידי שנותן לה כסף או שווה כסף, ואומר לה, התקדשי לי במאמר יבמים. ובשטר על ידי שכותב לה בשטר, [על הנייר או על החרס^ו, אף שאינו שווה פרוטה], הרי את מקודשת לי ונותן לה.

וקידושין אלו, אף על פי שהם כדרך שאר קידושי נשים, אינם קונים את היבמה מהתורה, שהרי אין קידושין תופסים באשת אח, והתורה לא התירתה לו, ליעשות אצלו כאשה נכרית, אלא כסדר המצוה, על ידי ביאה.

שטר כתובת יבמין

אנא פלוני בר פלוני, קבילית ית פלונית יבמתי עלי, לזון ולפרנסה כראוי, ובלבד שתהא כתובתה, על נכסי בעלה הראשון^ז.

ואם לא הניח ראשון נכסים להשתעבד לכתובתה תקנו לה חכמים כתובה מהיבם כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

מצוות יבום - מאמר ואחר כך ביאה

לדברי רב הונא, אף שמדין תורה היבמה נקנית בביאה בלבד, חכמים תקנו, שתחילה יעשה בה מאמר, ורק אחר כך יבעל.

אמנם, מאחר שמעיקר הדין הביאה קונה גם בלא מאמר, אם תחילה בעל, ואחר כך עשה מאמר, קנה, אבל לוקה מכת מרדות מדרבנן, שנהג קלות ראש בעצמו, לבעול בלא מאמר תחילה.

יבם אחד ויבמה אחת - עשה מאמר ואחר כך מעשה נוסף

א. עשה מאמר ביבמתו, וחזר ונתן לה גט, מאחר שהחל בה בהוצאה, שוב לא ייבם, ולכן היא חולצת לו^א.

ב. עשה מאמר ביבמתו, ולאחר מכן חלצה לו, החליצה הפקיעה את הזיקה, וצריכה גט להפקיע את המאמר^ב.

ג. עשה מאמר ביבמתו, ולאחר מכן בעל אותה, הרי זו כמצוה.

- מתחילה רצו לומר שהדין האחרון הנזכר במשנה הוא ראייה לדברי רב הונא שמצווה לעשות מאמר תחילה ורק אחר כך לבעול, ולכן על האופן הזה, שעשה מאמר ובעל, אמרו הרי זו כמצוותה.

- ודחו זאת ואמרו, שאין מכאן ראייה לדברי רב הונא, כי אפשר שכוונת המשנה היא, שגם האופן הזה הוא קיום מצוות יבום, אבל בלא מאמר ודאי שמתקיימת מצוות יבום והוא העיקר, והוצרכה המשנה ללמד שגם אחר המאמר יש בביאה מצוות יבום, שלא תאמר, מאחר שכשעשה מאמר, פרח הימנו זיקת יבמין וחלה עליו זיקת אירוסין ונישואין, ואם כן אין כאן מצוות יבום.

דברים שרב היה מורה להלקות עליהם מכת מרדות

א. מקדש אשה בביאה. שדבר פריצות הוא^א.

ב. מקדש אשה בשוק. אפילו קידש בכסף או בשטר, שמנהג זילות ופריצות הוא.

ג. מקדש אשה בלא שידוכין.

ד. המבטל גט^ד.

רב היה מכה רק אם היה מבטל את הגט שלא בפני השליח, כי לא ידעו שהגט בטל, ותינשא בו באיסור, ואף למאן דאמר אין הגט בטל, יש חשש שהבעל יוציא לעז, שהגט בטל ובניה ממזרים. [בקי צור למסכת קידושין].

^ה שאומר, גט שאני עתיד לתת לאשתי, על כורחי אני נותן, ולא מרצוני, ואינו גט, ואסור לעשות כן כי בזה מוציא לעז על בניה שתלד אחריו שהם ממזרים. [בקי צור למסכת קידושין]. ואפילו היה מבטל כל מודעי, מכל מקום היה מלקה אותו, משום דמוציא לעז על הגט, דאיכא דשמע במודעא, ולא שמע בביטול. [תוס'].

^ו "דמתפקר בשליח דבי דינא" כך גירסת הקונטרס. ויש ספרים שכתוב בהן מאן דמצער שליחא דרבנן, וכן כתוב בכל הספרים בפרק קמא דקידושין. ומיהו גם שם פירש בקונטרס שליחא דרבנן שליח ב"ד. ונראה דבכל שליחא דרבנן יש ללקות אף על גב דלא הוי שליח ב"ד ... [תוס'].

^ז ואנן [דמתירים לחתן לדור בבית חמיו], סמכינן אנהרדעי, דאמרי בכולהו לא מנגיד רב אלא אמאן דמקדש בביאה, דבשל סופרים הלך אחר המיקל. [תוס'].

^ח העירוני שלפי המסקנה אין מקור לכך, שהמאמר גם בשטר. ע"י אהע"ז סימן קס"ו סעיף ב' בשו"ע ורמ"א. ובביאור הגר"א ס"ק ה'.

^ט אומר רבינו תם, כרבי אליעזר אתיא, דלרבי מאיר, דאמר, עדי חתימה כרתי, לא מהני, דדבר שיכול להודיף הוא, דבשטר קידושין נמי בעי רבי מאיר עדי חתימה ... [תוס'].

^י ולא על של יבם .. כדאמר בהחולץ, אשה הקנו לו מן השמים. [רש"י]

לו, הם נחשבים כמאורסים, וגם שנכתב באותה שעה מועיל לגרש בו כשתהא אשתו גמורה, או שכל זמן שלא עשה בה מאמר, אינה כארוסתו, וגם שכותב לה באותה שעה, אינו מועיל לגרשה לאחר שיכניסנה².

גט לזיקה בלבד ולמאמר בלבד

נתבאר שכשיבסם נותן גט ליבמה הגט מועיל להתחיל בה את הפקעת זיקתה ומעתה היא חולצת ולא מתייבמת וכמו כן אם עשה בה הייבם מאמר ולאחר מכן נתן לה גט הגט מפקיע את המאמר ומתחיל להפקיע את הזיקה.

ורב חנניא נסתפק מה הדין, אם תחילה עשה בה מאמר, ועכשיו יש בה גם זיקה וגם מאמר, ולאחר מכן נתן לה גט לאחד מהם בלבד, כגון למאמר בלבד או לזיקה בלבד.

האם המאמר הוא דבר הנוסף על הזיקה, וכשנותן גט לאחד מהדברים הללו, הרי הוא כנותן גט לחצי אישות של אשה, שאינו כלום, ועדיין מותר לייבמה. או שהמאמר עומד בפני עצמו, והזיקה עומדת בפני עצמה, וכשנותן גט לאחד מהם, **הגט מועיל לבטל את אותו דבר**³. ולא פשט רבי חנינא ספיקו.

ורבא לא נסתפק בדין זה, ואמר, שהמאמר והזיקה כל אחד עומד בפני עצמו, וגט שנותן לאחד מהם בלבד, **מועיל**, ולכן כשעשה מאמר ונתן גט למאמר בלבד, הותרה לשאר האחים, [דברי רבא נאמרו לעניין זיקת שני יבמין, כפי שנתבאר לעיל בדף ל"ב].

יבם אחד ויבמה אחת – נתן גט ואחר כך עשה מעשה נוסף

א. נתן ליבמתו גט, ולאחר מכן חזר ועשה בה מאמר, **צריכה גט** למאמרו וחליצה לזיקתו.

ב. נתן ליבמתו גט, ולאחר מכן חזר ובעל אותה, **צריכה גט** לביאתו⁴ וחליצה לזיקתו⁵.

ג. נתן ליבמתו גט, ולאחר מכן חלצה, **אין אחר חליצה כלום**.

² כן פירש רש"י. ותוס' כתבו אין לפרש, דמיבעיא ליה אם גירשה בגט זה לאחר שיבמה יבומין גמורין, אי הוי גט אי לא, דפשיטא דאין ניתרת בגט זה לשוק, דהא בההיא שעתא לא היה בידו לגרשה ולהתירה לשוק על ידי גט זה, ומאי קאמר נמי או דלמא כיון דלא עבד בה מאמר לא, אי בלא מאמר לא מהני, עבד בה מאמר נמי לא מהני להתגרש אחר שתתייבם, דמאמר לא הוי אלא מדרבנן. ואמר ר"י, דלפוסלה מכהונה מיבעיא ליה, אי חשיב ריח הגט דפסיל לכהונה אי לא. וריב"ם הגיה בפירושו, דמיבעיא ליה אי כתבו קודם מאמר, ועשה מאמר וגירש בו, מהו שיפקיע את מאמר. [תוס'].

³ וכשכתב גט לזיקתו ולא למאמרו, אסורה עליו ועל אחיו, דפקע זיקה, וקמה בלא יבנה. וכשכתב גט למאמרו ולא לזיקתו, אסורה לו, ומותרת לאחיו, כי מאמר שעשה נטל, ונותרת בה זיקה כמקודם. [רש"י]. ולר"י נראה, דללישנא דאמר רבא [בדף ל"ב] הותרה אפילו היא, ואם כן הכא נמי שריא לדידה, וללישנא דהיא אסורה, דמיחלפא בבעלת הגט, הכא נמי אסורה אפילו לאחיו, דהא בעלת הגט אסורה על כל האחין, והא דשרי רבא צרתה נתן גט למאמרו, משום דבאות משני בתים הן, ואפילו היה נותן גט גם לזיקתו היתה צרתה מותרת. [תוס'].

⁴ ואפילו לרבי עקיבא דאמר, אין קידושין תופסין בחיבי לאוין ... הכא מודי דתפסי קידושי ביאה, דגט לאו כחליצה דמי לאפקועי כולה זיקה, הלכך לא עמדה עליו בלאו גמור. [רש"י].

⁵ ובגט לחודיה לא מפטרא [כמו] שאחר כונס את יבמתו שיכול לפוטרה בגט, משום דהוי ביאה פסולה, משום גט קמא, ולא קניא לגמרי. [רש"י].

גירש את אשתו שלא תהא מותרת לכל אדם

הנותן גט לאשתו, ואומר לה, הרי את מגורשת ממני, ואין את מותרת לכל אדם, אין זה גט, ועדיין אסורה לכל כבתחילה.

אמנם אם היה כהן, ואמר לה, הרי את מגורשת ממני, ואין את מותרת לכל אדם, אף על פי שלא הותרה לשאר בני אדם, קרויה גרושה, ואסורה לבעלה הכהן, שנאמר, "אִשָּׁה זֹנָה וְחִלָּלָהּ לֹא יִקְחוּ וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִשָּׁה לֹא יִקְחוּ כִּי קֹדֶשׁ הוּא לַאלֹהִים" (ויקרא כ"א ז'), לומר, אפילו לא נתגרשה אלא מאישה, לא יקחו, וזהו ריח הגט שפוסל בכהונה.

גירש את יבמתו שלא תהא מותרת לכל אדם

נתבאר, שכשהייבם נתן גט ליבמה, תקנת חכמים היא, שהגט פוסל אותה מלהתייבם לו ולכל אחיו, ועל כרחך תחלוץ.

ואב"י נסתפק, מה הדין כשנתן לה גט, ואמר לה, הרי את מגורשת ממני, ואין את מותרת לכל אדם, האם גם גט זה נחשב גט, לפוסלה עליו ועל כל האחים, או שאינו מועיל כלום, [כשם שכשאיש נותן לאשתו גט כזה, אינו מתירה בו לשאר בני אדם].

והשיב רבה, **אף שמחמת עצמו אינו גט, אם לא תפסל בו, יבואו להתירה להתייבם גם בגט יבמין גמור, ולכן אמרו, שגם בגט זה היא נפסלת להתייבם**.

אמנם דווקא בדבר זה, שיש לשכמותו חשיבות גט באיזה מקום, כגון לפסול בו אשת כהן, היבמה נפסלת בו, אבל אם נתן לה נייר סתם, שאין לשכמותו חשיבות גט בשום מקום, לא אמרו שאם לא תפסל על ידו, יטעו להתירה גם בגט יבמין גמור, ולכן אינה נפסלת בו.

אין הגט מועיל אלא כשנכתב בזמן שראוי לגרש בו

קידש אשה, ואמר לסופר, כתוב לי גט לארוסתי, ולאחר שאשאנה, אגרשנה בו, אם עשה כן, מגורשת בו⁶, כי בשעה שנכתב הגט, כבר היתה ראויה להתגרש בו.

אבל אמר לסופר, כתוב לי גט לאשה פלונית שאינה ארוסתי, ולאחר שאקדשנה ואשאנה אגרשנה בו, אם עשה כן אינה מגורשת בו, כי בשעה שנכתב הגט, לא היתה ראויה להתגרש בו⁷.

ורמי בר חמא נסתפק, מה הדין כשהיבם ביקש מהסופר לכתוב לו גט, שיגרש בו את היבמה אחרי שיכנוס אותה, האם קודם הייבום, מאחר שהיא זקוקה

⁶ ואי משום גט ישן, דקיימא לן, בית הלל פוסלין, ותנן איזהו גט ישן, כל שנתייחד עמה אחר כתיבה. הא איתמר בפרק הזורק, אם נתגרשה, תנשא לכתחלה. [רש"י]. תימה דבפרק כל הגט אמרינן דאינו גט, שלא יאמרו גטה קודם לבנה. ובקונטרס פירש, דהכא נמי לא קאמר דהוי גט אלא בדיעבד, שכבר נתגרשה בו. ואין נראה, דהתם דקאמר אין גט, משמע דלא הוי גט כלל. ואומר רבינו תם, דהכא כשכתב בו זמן שאחר נשואין, שהוא זמן נתינה, דאפילו גט ישן לא הוי, שלא נתייחד עמה אחר זמן הכתוב בגטה, והרי זה גט [דקאמר, היינו] לגרש בו לכתחלה, וההיא דכל הגט שכתב זמן דקודם נישואין, וגרע טפי מגט ישן, דבגט ישן ליכא אלא ייחוד בעלמא, לכך אם נתגרשה בו תנשא לכתחלה, אבל התם דכנסה, ואיכא ודאי ביאה, אינו גט כלל. [תוס'].

⁷ ואפילו כתוב בו זמן דאחר נשואים, כיון דאין בידו לגרשה בשעה שעשאו שליח. ונראה לר"י, דהיינו דוקא למאן דאמר אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אבל למאן דאמר אדם מקנה, הוי גט, דבידו לגרשה, כמו בשחרור, דמהני לוקח עבד על מנת לשחררו, וכתב לו לכשאחקך הרי עצמך קוני לך מעכשיו ... [תוס'].

א. עשאוה כעודר בנכסי הגר וכסבור שלו הן.

גר שמת בלא יורשים, נכסיו הפקר לכל, וכל הקודם להחזיק בנכסיו, זכה בהם. והאופן שבו מחזיקים בקרקע, הוא על ידי שעובדים בה, כגון כשעודרים בה. אמנם, כל זה כשכוונת העודר, שבפעולתו הוא יקנה את הנכסים של הגר, אבל אם הוא סבור שהקרקע שלו, ועודר בה בלא כוונה שבפעולה זו יקנה אותה, אינו זוכה בה.

ולדברי רב יוסף, דעת רבי, שכן דין העושה מאמר ביבמתו אחרי החליצה, מאחר שסבור שמאמר מועיל, כשנותן לה את הכסף או השטר לשם קידושי מאמר, ולא לשם קידושין גמורים, קידושי מאמר הם, ולא קידושין גמורים, ומאחר שמשעה שפקעה הזיקה אין בה קידושי מאמר, לא נתקדשה לו².

ואבוי הקשה על דברי רב יוסף, שכן אין הנידון דומה לראיה, העודר בנכסי גר וסבור שהן שלו, אינו מתכוון כלל לשם קנין, אבל העושה מאמר ביבמתו אחר החליצה, מתכוון למעשה קנין, ואם כן, אפשר שאף שסבור לקנות במאמר ולא בקידושין גמורים, מאחר שעושה מעשה קנין המועיל, שנותן לה כסף או שטר, וכוונתו לקנות, יקנה. שכן ענין זה דומה לעודר בנכסי גר זה, וסבור שהם נכסי גר אחר, שהוא קונה אותם, כי כוונתו לקנות, ולא אכפת לנו שאינו יודע ממי קונה, וכמו כן זה, מאחר שכוונתו לקנות את האשה, ונותן לה כסף או שטר, יקנה באופן הראוי לקנות, כלומר בקידושין גמורים, אף על פי שהוא סבור שיש לו לקנות במאמר.

ב. כגון שאמר לה התקדשי לי במאמר יבמין.

לדברי אבוי, אם נתן לה כסף או שטר, ואמר לה שתתקדש לו בהם סתם, אף על פי שהיה סבור שהוא קונה אותה בקידושי מאמר, מאחר שכוונתו לקנות, הכל מודים שהוא קונה בקידושין גמורים. ומחלוקת חכמים ורבי היא, שכשנתן לה כסף או שטר, אמר לה בפירוש, שתתקדש לו במאמר יבמין.

לדעת חכמים, מאמר יבמין קונה מדברי חכמים, כשם שקידושין קונים מהתורה, כלומר כשתקנו חכמים שהמאמר קונה את היבמה, תקנו שהוא לבדו קונה אותה, ואין הקנין תלוי כלל בזיקת ייבום. ואם כן, אף שהיה סבור לקנות במאמר יבמין, מאחר שקנין מאמר יבמין הוא כקנין קידושין גמורים, קנה אותה בקידושין גמורים, כעודר בנכסי גר זה, וסבור שהם נכסי גר אחר, שמאחר שנתכוון לקנות, קנה, אף על פי שלא ידע ממי קנה.

אבל לדעת רבי, כשתקנו חכמים מאמר ביבמה, לא תקנו שיהא מועיל בפני עצמו כקידושין גמורים, אלא אמרו, שהמאמר הוא תוספת וחיזוק על הזיקה, והוא תלוי בזיקה, ואינו כקידושין גמורים המועילים לבדם לקנות את האשה. ולפיכך, אם אמר שכוונתו לקנות במאמר יבמין, גילה דעתו שאינו מתכוון לקנין גמור של אשה, אלא לקנין חיזוק של זיקה, ומאחר שחלץ, ואינה זקוקה

² אומר ר"י, דמיירי לרב יוסף כגון דאמר לה התקדשי לי סתם, ולשם יבמות היינו דגלי אדעתיה שבתורת יבמין מקדשה, דאי באמר לה בהדיא במאמר יבמין, לא הוי פריך ליה אבוי מי דמי, דהא אבוי קאמר בסמוך דהיכא דאמר לה במאמר יבמין דלא קני לרבי, אלא בסתם איירי. א"י באמר לה התקדשי לי לשם יבמות, ולא משמע בתורת מאמר יבמין, דבמאמר יבמין משמע בתורת מאמר ולא בתורת קידושין, אבל לשם יבמות לא משמע בתורת יבמות, אלא שסבור שעדיין היא זקוקתו. [תוס']

גט ביבמה

מדין תורה, היבמה זקוקה לייבום או חליצה, והגט אינו מועיל בה דבר. אבל חכמים התקינו, שאם הייבום נותן ליבמה גט, נאסרה עליו עולמית, ושוב לא ייבם אותה.

ולדברי רבי עקיבא בברייתא, הסמיכו חכמים תקנה זו על הכתוב האמור במחזיר גרושתו, "לא יוכל בעלה הראשון אֲשֶׁר שָׁלְחָה לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהוֹת לוֹ אִשָּׁה אַחֲרָי אֲשֶׁר הִטְמֵאָה כִּי תִעֲבֹד הוּא לִפְנֵי ה' וְלֹא תִחַטֵּא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה" (דברים כ"ד), שנאמר הריבוי "אֲשֶׁר שָׁלְחָה", ללמד, שיש לך משלח נוסף, שאסור להחזיר, אפילו לא נשאה האשה לאחר, והוא ייבם המשלח את יבמתו, שבכך היא נאסרת לו.

יבם אחד ויבמה אחת – חלץ ואחר כך עשה מעשה נוסף

יבם שחלצה לו יבמתו, בחליצה זו פקעה זיקת יבום, ומעתה, לדעת רבי עקיבא שמשנתנו שנויה כדעתו, כל מעשה נוסף שיעשה בה, אינו כלום³.

אם נתן לה אחר החליצה גט, דין פשוט הוא שאינו מועיל כלום, ואין לומר שהגט מועיל לאסור אותה בקרובותיה, כדין קרובות גרושתו, כי כבר נאסר בכל קרובותיה משעת החליצה, כדין קרובות חלוצתו.

ואם אחר החליצה עשה בה מאמר או בעל, לדעת רבי עקיבא, המעשה הזה גם כן אינו מועיל כלום, כי מאחר שחלצה לו, נאסרה לו באיסור לא תעשה, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אֶחָיו" (דברים כ"ה ט'), ולדעת רבי עקיבא, אין קידושין תופסים באיסורי לא תעשה, ואם כן, כשמקדש אותה אחר החליצה, בין שקידש במאמר [=בכסף או בשטר], ובין שקידש בביאה, הקידושין אינם תופסים.

אכן בדין האחרון חולקים על רבי עקיבא, שכן לדעתם, קידושין תופסים בחייבי לאוין, ואם כן לדעתם, כשקידש או בעל אחר החליצה, היא צריכה ממנו גט.

ורבי מחלק בדין זה, ואומר, שאם נתכוון לקדש קידושין גמורים, האשה מקודשת לו, כי קידושין תופסים בחייבי לאוין, וצריכה ממנו גט, אבל אם נתכוון לקדש בקידושי מאמר שתקנו חכמים ליבמה, מאחר שבאמת אינה יבמה, ואין בה קידושי מאמר, קידושי טעות הם, ואין כאן קידושין כלל, ואינה צריכה ממנו גט. וטעמו של רבי יתבאר בעזה"י להלן.

ביאור טעמו של רבי

נתבאר, שלדעת רבי, ייבם שחלצה לו יבמתו, ולאחר מכן עשה בה מאמר יבמין, מאחר שמשעת החליצה פקעה זיקה, ושוב לא מועיל בה מאמר יבמין, אינה מתקדשת לו בכך, אף על פי שאופן קנין מאמר יבמין הוא בכסף או בשטר כשאר קידושין גמורים, וקידושין גמורים תופסים בה, אין אומרים שבכסף או בשטר שנתן לה, קידש אותה קידושין גמורים, אלא עשה בה מאמר יבמין, ומאחר שאינה יבמה, והוא נתן את הכסף או השטר לשם מאמר, קידושי טעות הם, ואינה מקודשת כלל. ונאמרו מספר אופנים לבאר דבריו.

³ אומר ריב"ן, לא הוה צריך למיתני כלל, דכיון דתנא נתן גט וחלץ אין אחר חליצה כלום, אף על פי שהיא חליצה פסולה, כל שכן דאחר חליצה כשירה, אין אחריה כלום, אלא כל העניינים שונה. [תוס']

לו, לא שייך בה כלל קנין חיזוק של זיקה, ולכן אינה נקנית לו כלל.

ג. כגון שאמר לה שתקדש לי בזיקת יבמין.

לדברי רבא, אם אמר לה שתקדש לו במאמר יבמין, הכל מודים שהיא מקודשת לו כי מאמר יבמין קונה כקידושין גמורים, [כסברת חכמים לדברי אביי], ומחלוקת חכמים ורבי, כשאמר לה שמקדש אותה בזיקת יבמין.

דף נ"ג

לדעת חכמים, גם קודם החליצה, אין כח לזיקה, וכשאומר לה שתקדש לו מכח זיקת יבמין, לא מחמת הזיקה מועיל המאמר, ולפיכך גם אחר החליצה, אף על פי שאין זיקה כלל, אם אומר לה שתקדש לו מכח זיקת יבמין, הקידושין מועילים, שהרי אינם צריכים לזיקה.

ולדעת רבי, קודם החליצה, יש כח לזיקה, וכשאומר לה שתקדש לו מכח זיקת יבמין, הדבר מועיל משום הזיקה, אבל אחר החליצה, כשפקעה הזיקה, אם אומר לה שתקדש לו מכח זיקת יבמין, מאחר שאין זיקה אין הקידושין מועילים.

ד. כשהיתה החליצה פסולה.

לדברי רב שרביא, אם אחר החליצה אמר לה שמקדש אותה בזיקת יבמין, הכל מודים שאינה מקודשת לו, כי קודם חליצה יש כח לזיקה, [וכסברת רבי לדברי רבא]. ומחלוקת חכמים ורבי, כשהיתה חליצה פסולה, כגון שתחילה נתן לה גט ואחר כך חליצה.

לדעת חכמים, חליצה פסולה אינה פוטרת אותה לגמרי, ועדיין יש מעט זיקה, ולכן מאמר שעושה בה בלשון זיקת יבמין, קונה אותה.

ולדעת רבי, חליצה פסולה פוטרת אותה לגמרי, ושוב אין בה זיקה כלל, ולכן מאמר שעושה בה בלשון זיקת יבמין, אינה קונה אותה.

ה. כשהיה תנאי בחליצה.

לדברי רב שרביא, אם היתה חליצה פסולה, לדברי הכל אינה פוטרת, ולפיכך אם קידש אחריה במאמר בלשון זיקת יבמין, נתקדשה וצריכה גט. ומחלוקת חכמים ורבי כשתחילה חליצה לו על תנאי, כגון על מנת שתתן לו מאתים זוז.

לדעת חכמים, יש תנאי בחליצה, וכל זמן שלא נתקיים התנאי, הרי היא כמי שלא חליצה, ולא פקעה הזיקה, ולכן מועיל בה מאמר בלשון זיקת יבמין.

ולדעת רבי, אין תנאי בחליצה, ואף על פי שלא נתקיים התנאי, הרי היא כמי שחליצה, ופקעה הזיקה, ולכן לא מועיל בה מאמר בלשון זיקת יבמין.

ו. כשהיה תנאי שאינו כפול.

לדברי רבינא, הכל מודים שיש תנאי בחליצה^א, וכל זמן שלא נתקיים התנאי,

הרי היא כמי שלא חליצה, ולא פקעה זיקה, ומועיל בה מאמר בלשון זיקת יבמין. אלא שנחלקו חכמים ורבי, אם התנאי צריך להיות כפול [=אם תתני תהא חליצה, ואם לא תתני לא תהא חליצה], כתנאי בני גד ובני ראובן.

לדעת חכמים, גם תנאי שאינו כפול מועיל, וכל זמן שלא נתקיים התנאי, הרי היא כמי שלא חליצה, ולא פקעה הזיקה, ולכן מועיל בה מאמר בלשון זיקת יבמין.

ולדעת רבי, תנאי שאינו כפול אינו תנאי, ואף על פי שלא נתקיים התנאי, הרי היא כמי שחליצה, ופקעה הזיקה, ולכן לא מועיל בה מאמר בלשון זיקת יבמין.

יבם אחד ויבמה אחת – ייבם ואחר כך עשה מעשה נוסף

יבם שייבם את יבמתו, בייבום זו נעשית כאשתו לכל דבר, ומעתה, כל מעשה נוסף שיעשה בה, אינו כלום, כלומר אינו מעלה ואינו מוריד בדיני ייבום.

אם לאחר הייבום עשה בה מאמר, דין פשוט הוא שאינו מועיל כלום, שהרי משעה שייבם אותה היא כאשתו וכשעשה בה לאחר מכן מאמר הרי הוא כמקדש את אשתו פעם שניה שאין בכך כלום.

ואם לאחר הייבום חליצה לו, אין בחליצה זו כלום, שהרי משעה שייבמה נעשית כאשתו גמורה, ואשה שחליצה לבעלה לא עשתה כלום.

ואם לאחר הייבום נתן לה גט, מאחר שמשעת הייבום היא כאשתו לכל דבר, כשנתן לה גט הוציאה ממנו בגט הזה בלבד, ואינו צריך מעשה נוסף, ואם רצה להחזיר, רשאי.

התרת יבמה לשוק עדיפה ליה

נתבאר לעיל בדף נ"ב, שכשתחילה חלץ ואחר כך עשה מעשה נוסף, המעשה אחרון אינו כלום, וכמו כן נתבאר לעיל, שכשתחילה ייבם ואחר כך עשה מעשה נוסף, המעשה האחרון אינו כלום.

ובמשנתנו נשנו שני הדינים הללו יחד, ומאחר שרצו לקצר, לא כתבו בפירוש, "אין אחר החליצה כלום, ואין אחר הביאה כלום", אלא תפסו אחד מהם, וממנו נלמד שכן הדין לשני.

והדין שתפס התנא של משנתנו להזכירו בפירוש, הוא, "אין אחר החליצה כלום", והסיבה לכך שתפס דין זה, כי התרת יבמה לשוק חביב לו יותר.

אמנם אביי ורבא אמרו לשנות את הדין השני, "אין אחר הביאה כלום", ולא נתבאר טעמם^ב.

יבם אחד ושתי יבמות - מאמר בזו ומעשה נוסף בזו

בדף נ"ב נתבאר, שכשיש יבם אחד ויבמה אחת, ועשה בה מאמר ומעשה נוסף, המעשה הנוסף מועיל, ואינו דבר בטל, ומבואר שכמו כן, כשהיו שתי יבמות, ועשה באחת מאמר, ושוב עשה בשניה מעשה נוסף, הוא מועיל, ואינו דבר בטל, כפי שיתבאר בעזה"י.

^א אף על גב דקיימא לן, חליצה מוטעת כשירה, הני תנאי לא סבירא להו. [רש"י]. תימא לר"י, דהני אמוראי אתו דלא כהלכתא, דקיימא לן ... דחליצה מוטעת כשירה ... ואומר ר"י, דלענין התרה לשוק לכולי עלמא הויה חליצה כדקיימא לן דאין תנאי בחליצה, אלא לענין דהויה חליצה פסולה, דלא מפקע לה זיקה לגמרי, שלא יועיל אחריה מאמר בלשון זיקת יבמין קאמר דיש תנאי. ושוב מצא ר"י בשם ר"ת. [תוס'].

^ב ויל"ע אם כוונתם לשנות רק "אין אחר הביאה כלום", כי הענין הנזכר במשנה אחרון הוא ביאה ומעשה נוסף, ולכן אחריו ראוי לשנות "אין אחר הביאה כלום". או שכוונתם לשנות גם "אין אחר החליצה כלום" וגם "אין אחר הביאה כלום". ומתוך פירוש רש"י משמע כמו האופן הראשון. ויל"ע בדבר.

מהן צריכה חליצה, אלא ששתייהן יחד צריכות חליצה אחת.²

ב. נתן גט לזו, וחזר ובעל את זו, שניה צריכה גט, ואסור לקיימה, כי משעה שנתן לראשונה גט, והחל להוציאה, הרי הוא בכלל הכתוב, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", ונאסר בשתייהן, ובגט בלבד אינה יוצאת, כי הביאה היתה ביאה פסולה, ולכן **מלבד הגט צריכה גם חליצה**.

ג. נתן גט לזו, וחזר ועשה מאמר בזו, בעלת מאמר צריכה גט, ואסור לקיימה, כי משעה שנתן לראשונה גט, והחל להוציאה, הרי הוא בכלל הכתוב, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", ונאסר בשתייהן, ו**מלבד הגט צריכה גם חליצה**, להפקיע את הזיקה.

ד. נתן גט לזו, וחזרה שניה וחלצה לו, אין אחר חליצה כלום, ולדעת רבי עקיבא, אם חזר וקידש אחת מהן, לא תפסו בה קידושין.

ומתחילה רצו להביא ראיה מהדין האחרון, לדברי שמואל, שאמר, שחליצה של בעלת הגט אינה פוטרת צרתה, ולכן חלץ לחברתה. וכמו כן רצו להקשות מדין זה על דברי רב יוסף, שאמר, שכשאחת פסולה, אין לו לפסול את השניה [=לא ישפוך מי בורו ואחרים צריכים לו], שהרי כאן, אף שנתן גט לאחת, וכבר נפסלו לו קרובותיה, לא חלץ לה אלא לשניה. אבל דחו את כל הדברים הללו, כי אפשר שאם היה בא לשאול, היו אומרים לו לחלוץ לראשונה, וכאן אמרו מה הדין, כשלא שאל, ומעצמו חלץ לשניה.

יבם אחד ושתי יבמות - חליצה לזו ומעשה נוסף בזו

בדף נ"ב נתבאר, שכשיש יבם אחד ויבמה אחת, אם תחילה חלצה לו היבמה, פקעה זיקת הייבום, ומעתה כל מעשה נוסף שיעשה אחר החליצה, אינו כלום.

ומבואר שכמו כן, כשהיו שתי יבמות, ותחילה חלצה לו האחת, **בחליצת ראשונה פקעה כל הזיקה, וכל מעשה נוסף שיעשה אחר כך בשניה אינו כלום**.

ולפיכך, **בין אם חלץ לשניה, ובין אם עשה בשניה מאמר, ובין אם נתן לשניה גט, ובין אם בעל את השניה,** מותר בקרובות שניה. [ולהלן יתבאר בעזה"י, אם דין זה הוא כדברי הכל, או שכשעשה מאמר או בעל שניה, תופסים בה קידושין].

יבם אחד ושתי יבמות - בעל את זו ומעשה נוסף בזו

בדף נ"ב נתבאר, שכשיש יבם אחד ויבמה אחת, אם תחילה בעל את היבמה, נעשית כאשתו לכל דבר ופקעה זיקת הייבום, ומעתה כל מעשה נוסף שיעשה אחר כך, אינו כלום, לענין זיקת יבום.

ומבואר שכמו כן, כשהיו שתי יבמות, ותחילה בעל את האחת, **בבעילת ראשונה נעשית אשתו, ופקעה הזיקה מחברתה, וכל מעשה נוסף שיעשה אחר כך בשניה אינו כלום**.

ולפיכך, **בין אם בעל את השניה, ובין אם עשה בשניה מאמר, ובין אם נתן לשניה גט, ובין אם חלצה לו השניה,** מותר בקרובות שניה.

התרת יבמה לשוק עדיפה ליה

נתבאר לעיל, שכשתחילה חלץ לאחת ואחר כך עשה מעשה נוסף באחרת, המעשה

א. עשה מאמר בזו, וחזר ועשה מאמר בזו, שתייהן צריכות גט, [כדעת חכמים, שיש מאמר אחר מאמר], ואינו יכול לייבם, שכן את שתייהן אסור לייבם, משום שאין מייבמים שתי נשים מאח אחד, ואפילו אחת מהן אינו יכול לייבם, כי הואיל וחברתה אגודה בו, הרי הוא דומה למייבם שתי נשים מאח אחד, ולכן על כרחו **יתן גט לשתייהן, ואחת מהן תחלוץ לו,** לפטור את שתייהן מזיקת הייבום^א.

ב. עשה מאמר בזו, וחזר ונתן גט לזו, גט שנתן לאחרונה פסל עליו את שתייהן, שמאחר שהחל בהוצאה, הרי הוא בכלל הכתוב "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", ולפיכך **נותן לראשונה גט למאמרו, ואחת מהן חולצת,** לפטור את שתייהן מזיקת ייבום.

ג. עשה מאמר בזו, וחזר ובעל את זו, אסור לקיים את השניה, כי מאחר שהראשונה אגודה בו, הרי הוא כמכניס שתי נשות אחיו, ולכן על כרחך **יתן גט לשתייהן,** לזו משום שעשה בה מאמר, ולזו משום שבעל, **ואחת מהן חולצת לו,** לפטור את שתייהן מזיקת ייבום, ובגט בלבד אין בעלת הביאה יוצאת, כי ביאה פסולה היא.

ד. עשה מאמר בזו, וחזרה שניה וחלצה לו, בחליצה של שניה פקעה הזיקה אבל **הראשונה צריכה גם גט** להפקיע את המאמר.

ומתחילה רצו להביא ראיה מהדין האחרון, לדברי שמואל, שאמר, שחליצה של בעלת מאמר אינה פוטרת צרתה, ולכן חלץ לחברתה. וכמו כן רצו להקשות מדין זה על דברי רב יוסף, שאמר, שכשאחת פסולה, אין לו לפסול את השניה [=לא ישפוך מי בורו ואחרים צריכים לו], שהרי כאן, אף שעשה מאמר באחת, וכבר נפסלו לו קרובותיה, לא חלץ לה אלא לשניה. אבל דחו את כל הדברים הללו, כי אפשר שאם היה בא לשאול, היו אומרים לו לחלוץ לראשונה, וכאן אמרו מה הדין, כשלא שאל, ומעצמו חלץ לשניה.

יבם אחד ושתי יבמות - גט לזו ומעשה נוסף בזו

בדף נ"ב נתבאר, שכשיש יבם אחד ויבמה אחת, ונתן לה גט ומעשה נוסף, המעשה הנוסף מועיל, ואינו דבר בטל, ומבואר שכמו כן, כשהיו שתי יבמות, ונתן לאחת גט, ושוב עשה בשניה מעשה נוסף, הוא מועיל, ואינו דבר בטל, כפי שיתבאר בעזה"י.

א. נתן גט לזו, וחזר ונתן גט לזו, קרובות שתייהן אסורות לו, [כדעת חכמים, שיש גט אחר גט], ו**צריכות ממנו חליצה** להפקיע הזיקה.

ולכאורה משמע, ששתייהן צריכות חליצה, ולפיכך אמרו להביא מכאן ראיה, לדברי רבה בר רב הונא, שאמר חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחים.

אולם דחו זאת ואמרו, שאפשר שדי בחליצת אחת מהן, ולא אמרו שכל אחת

^א לשון המשנה הוא "צריכות שתי גיטין וחליצה" וכתבו התוס', למאן דאמר חליצה פסולה צריכה לחזור, הכא בעו שתי חליצות, וקאי נמי "צריכות" אחליצה, ובסמוך דקתני "עשה מאמר ונתן גט צריכה גט וחליצה", הא דלא קתני וצריכות חליצה לשון רבים, אידי דקתני צריכה גט לשון יחיד, נקט נמי גבי חליצה לשון יחיד. [תוס']

אחרון אינו כלום, וכמו כן נתבאר, שכשתחילה ייבם את האחת, ואחר כך עשה מעשה נוסף באחרת, המעשה האחרון אינו כלום.

ובמשנתנו נשנו שני הדינים הללו יחד, ומאחר שרצו לקצר, לא כתבו בפירוש, "אין אחר החליצה כלום, ואין אחר הביאה כלום", אלא תפסו אחד מהם, וממנו נלמד שכן הדין לשני.

והדין שתפס התנא של משנתנו להזכירו בפירוש, הוא, "אין אחר החליצה כלום", והסיבה לכך שתפס דין זה, כי התרת יבמה לשוק חביב לו יותר.

אמנם אביי ורבא אמרו לשנות את הדין השני, "אין אחר הביאה כלום", ולא נתבאר טעמם.

יבם אחת ושתי יבמות או שני יבמין ויבמה אחת

לעיל נתבאר, שכשהיה יבם אחת ויבמה אחת, כשתחילה נתן גט או עשה מאמר, ואחר כך עשה מעשה נוסף, המעשה הנוסף מועיל, וכשתחילה היתה חליצה או בעילה, ואחר כך מעשה נוסף, אין המעשה האחרון כלום.

עוד נתבאר, שכן הדין כשהיה יבם אחד ושתי יבמות, כשתחילה נתן לאחת גט או עשה בה מאמר, ואחר כך עשה מעשה נוסף באחרת, המעשה הנוסף מועיל, וכשתחילה היתה חליצה או בעילה באחת, ואחר כך מעשה נוסף באחרת, אין המעשה האחרון כלום.

ומבואר במשנתנו, שכן הדין גם כשהיו שני יבמין ויבמה אחת, כשתחילה נתן אחד מהם גט או עשה מאמר, ואחר כך עשה חבירו מעשה נוסף באחרת, המעשה הנוסף מועיל, וכשתחילה היתה חליצה או בעילה של אחד, ואחר כך מעשה נוסף על ידי השני, אין המעשה האחרון כלום.

ובן עזאי חולק ואומר, שיש חילוק בדבר, בין יבם אחד ושתי יבמות, לבין שני יבמין ויבמה אחת. לגרסת מורו של רש"י, כשהיו שתי יבמות ויבם אחד, מאחר שעשה מאמר באחת, מאמר שני שעושה בשניה אינו כלום. ולגרסה שניה שהביא רש"י, כשהיו שני יבמים ויבמה אחת, אין מאמר אחר מאמר. [וענין זה נתבאר לעיל בדף נ"א].

חליצה לזו ומאמר בזו

בדף י' נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדין צרות החלוצה. לדעת רבי יוחנן, כשאחת היבמות חלצה לייבם, ופקעה הזיקה מכל נשות המת, כשם שחולצת עצמה אסורה לו מעתה באיסור לא תעשה בלבד, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", כך כל נשות המת אסורות לו [ולכל האחים] באיסור לא תעשה זה בלבד. ולדעת ריש לקיש, החולצת לבדה אסורה לו באיסור לא תעשה בלבד, אבל שאר נשות המת אסורות לו באיסור אשת אח שיש בו כרת, [והחולצת וצרותיה אסורות לכל האחים באיסור כרת].

ואם כן, כשתחילה חלץ לאחת, ולאחר מכן עשה מאמר בשניה, [או שתחילה חלץ לה אחד, ואחר כך עשה בה אחיו מאמר], לפי דעת רבי יוחנן, עשה מאמר באשה האסורה לו באיסור לא תעשה בלבד, ולפי דעת ריש לקיש, עשה מאמר באשה האסורה לו באיסור כרת.

והנה במשנתנו מבואר, שכשהיו שתי יבמות וייבם אחת, ותחילה חלצה לו האחת, ולאחר מכן עשה מאמר בשניה, אין מעשה אחרון כלום. [וכן בשני יבמים ויבמה אחת].

ולפי דעת רבי יוחנן, מאחר שקידש אשה האסורה לו באיסור לא תעשה

בלבד, מובן מדוע הוצרכה משנתנו ללמד שלא חלו הקידושין, שבהם לחדש, שאף על פי שאין כאן איסור כרת, אין הקידושין חלים, כדעת רבי עקיבא, שאין קידושין תופסים בחייבי לאוין.

אבל לפי דעת ריש לקיש, מאחר שקידש אשה האסורה לו באיסור כרת, דין פשוט הוא שלא חלו הקידושין, ואם כן הקשו, למה הוצרכה משנתנו לכתוב דין זה, שמאמר שאחר חליצה אינו כלום.

ותירצו, שאמנם דין זה עצמו אין בו חידוש לדעת ריש לקיש, אבל מאחר שתחילה הביאו במשנה סדר התרת יבם אחד ויבמה אחת בכל האופנים, כשחזרו והביאו את הסדר ביבם אחת ושתי יבמות, וכן בשני יבמים ויבמה אחת, הביאו שוב בכל האופנים, אף על פי שאין חידוש בכולם.

ומהטעם הזה, הביאו דין נוסף שאין בו חידוש לדברי הכל, והוא, שכשהיו שני יבמים ויבמה אחת, ותחילה בעל אותה אחד מהם, ואחר כך עשה בה שני מאמר, אין המעשה האחרון כלום, ודין זה פשוט הוא, שהרי מאחר שבעל הראשון, אשתו של ראשון היא לכל דבר, ואין שני מקדש אותה.

חליצה באמצע או בסוף

כבר נתבאר בתחילת הפרק, שלדעת משנתנו [=רבי עקיבא], כשהיו יבם אחד ויבמה אחת, אם תחילה חלצה לו היבמה, מעתה אין אחר חליצה כלום, וכל מעשה שיעשה בה אחר כך, בין מאמר, ובין גט, ובין ביאה, אינו כלום. [גט שאחר חליצה אינו כלום לדברי הכל, ומאמר וביאה אחר חליצה אינו כלום לדעת רבי עקיבא, האומר, שאין קידושין תופסים בחייבי לאוין].

ולדעת משנתנו, לא רק כשהחליצה קודמת לכל המעשים, אין אחריה כלום, אלא אף כשהיא באמצע או בסוף, אין אחריה כלום.

האופן שהחליצה באמצע הוא, כשתחילה נתן ליבמה גט, ולאחר מכן חלצה לו, ואחר כך עשה בה מאמר, [וכן אם היו שתי יבמות, ונתן לזו גט, וחלץ לשניה, וחזר ועשה מאמר באחת מהן], בחליצה שאחר הגט פקעה הזיקה לגמרי, [גם כשהיתה חליצה פסולה, כגון שנתן גט לזו וחליצה לזו], ומעתה מאמר אחרון אינו כלום, [כדעת רבי עקיבא שאין קידושין תופסים בחייבי לאוין].

והאופן שהחליצה בסוף הוא, כשתחילה עשה ביבמה מאמר, וחזר ונתן לה גט, ולאחר מכן חלצה לו, [וכן אם היו שתי יבמות, ועשה מאמר בזו ונתן גט לזו, וחלץ לאחת מהן], בחליצה אחרונה פקעה הזיקה לגמרי, [גם כשהיתה חליצה פסולה], ומעתה אם יעשה בה מאמר אינו כלום, [כדעת רבי עקיבא שאין קידושין תופסים בחייבי לאוין].

ולדעת אבא יוסי בן חנן איש ירושלים משום רבי מאיר, רק כשהחליצה בתחילה אין אחריה כלום, אבל כשהיא באמצע או בסוף יש אחריה כלום, ולא די בה לבדה, וצריך גם גט [כשעשה אחריה מאמר או ביאה].

חלץ ועשה מאמר או חלץ ונתן גט

נתבאר, שכשהיה יבם אחד ויבמה אחת, ותחילה חלץ ואחר כך עשה מאמר, דעת רבי עקיבא, שאין מעשה האחרון כלום, ואינה צריכה ממנו גט, כי מאחר שחלץ, פקעה הזיקה, ונאסרת לו באיסור לא תעשה, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", ולדעת רבי עקיבא, אין קידושין תופסים בחייבי לאוין.

ובדין זה יש חידוש, כי היה מקום לומר, שבאופן הזה יודה רבי עקיבא שתהא צריכה גט מדברי חכמים, שלא יטעו לומר, כשם שבמאמר שאחר החליצה אינה צריכה גט, כך במאמר שקודם החליצה אינה צריכה גט, ובאמת באופן האחרון צריכה גט להפקיע המאמר, כי המאמר חל שהרי נעשה בעודה זקוקה.

עוד נתבאר, שכשהיה יבם אחד ויבמה אחת, ותחילה חלץ ואחר כך נתן גט, אין מעשה האחרון כלום, אולם לכאורה דין זה פשוט הוא, שהרי למה יועיל הגט אחר החליצה אם לאוסרה עליו הלא משעת החליצה כבר נאסרה עליו היא וקרובותיה, ולפיכך הקשו, למה הוצרכה משנתנו לשנותו.

ותירצו, שמאחר ששנו דין בעל ונתן גט, שיש בו חידוש כפי שיתבאר בעזה"י להלן, שנו גם דין חלץ ונתן גט, הדומה לו.

ותירצו, שמאחר ששנו דין בעל ונתן גט, שיש בו חידוש כפי שיתבאר בעזה"י להלן, שנו גם דין חלץ ונתן גט, הדומה לו.

בעל ונתן גט או בעל ועשה מאמר

נתבאר, שכשהיה יבם אחד ויבמה אחת, ותחילה בעל ואחר כך נתן גט, מאחר שבעל נעשית אשתו גמורה ויוצאת ממנו בגט זה ואינה צריכה חליצה.

ובדין זה יש חידוש, כי היה מקום לומר, שבאופן הזה תהא צריכה חליצה, שלא יטעו לומר, כשם שבגט שאחר הביאה, יוצאת בלא חליצה, כך בגט שקודם הביאה, יוצאת בלא חליצה.

עוד נתבאר, שכשהיה יבם אחד ויבמה אחת, ותחילה בעל ואחר כך עשה מאמר, אין מעשה האחרון כלום, אולם לכאורה דין זה פשוט הוא, שהרי מאחר שבעל נעשית אשתו דין פשוט הוא שאין המאמר מעלה או מוריד שהרי הוא מקדש את אשתו פעם שניה, ולפיכך הקשו, למה הוצרכה משנתנו לשנותו.

ותירצו, שמאחר ששנו דין חלץ ועשה מאמר שיש בו חידוש כפי שנתבאר לעיל, שנו גם דין בעל ועשה מאמר, הדומה לו.

בעילה באמצע או בסוף

כבר נתבאר, שבכל האופנים, [בין ביבם אחד ויבמה אחת, ובין בשתי יבמות ויבם אחד, ובין בשני יבמין ויבמה אחת], אם תחילה בעל את היבמה נקנית לו להיות אשתו ופקעה זיקת הייבום, ומעתה אין אחר ביאה כלום, וכל מעשה שיעשה אחר כך בה, או באחרת, או שיעשה היבם האחר, בין מאמר, ובין גט, ובין ביאה, אינו כלום.

ולדעת תנא קמא של משנתנו כן הדין, כשהיתה הביאה קודמת לכל המעשים, אבל כשהיא באמצע או בסוף יש אחריה כלום כפי שיתבאר.

ביאה באמצע היא, כשתחילה נתן ליבמה גט, ולאחר מכן בעל אותה, ואחר כך עשה בה מאמר, [וכן אם היו שתי יבמות או שלוש, ונתן לזו גט, ובעל את השניה, וחזר ועשה מאמר בשלישית], מאחר שהביאה היתה ביאה פסולה, לא די בגט, להוציאה וצריכה גם חליצה.

וביאה בסוף היא, כשתחילה נתן ליבמה גט, וחזר ועשה בה מאמר, ולאחר מכן בעל אותה, [וכן אם היו שתי יבמות, ונתן לאחת גט וחזר ועשה בשניה מאמר, ובעל את אחת מהן], מאחר שהביאה היתה ביאה פסולה, לא די בגט, להוציאה וצריכה גם חליצה.

שלוש מחלוקות בדבר

		תחילה	אמצע	סוף
אבא יוסי	חליצה	אין אחריה	יש אחריה	יש אחריה
	ביאה	אין אחריה	יש אחריה	יש אחריה
תנא קמא	חליצה	אין אחריה	אין אחריה	אין אחריה
	ביאה	אין אחריה	יש אחריה	יש אחריה
רבי נחמיה	חליצה	אין אחריה	אין אחריה	אין אחריה
	ביאה	אין אחריה	אין אחריה	אין אחריה

תנא קמא מחלק בין ביאה פסולה [=באמצע ובסוף], לבין חליצה פסולה [=באמצע ובסוף], שביאה פסולה יש אחריה כלום, וחליצה פסולה אין אחריה כלום, וטעם החילוק מבואר לעיל בסוף דף נ', מדוע על ביאה פסולה גזרו שלא תועיל, ועל חליצה פסולה לא גזרו שלא תועיל.

ואבא יוסי בן חנן מודה לחכמים, שרק בביאה פסולה יש סיבה לגזור שלא תועיל, אלא שלדעתו, מאחר שגזרו על ביאה פסולה, גזרו גם על חליצה פסולה.

ורבי נחמיה חולק ואומר, שאפילו על ביאה פסולה אין לגזור שלא תועיל. ואין לחוש שאם תועיל ביאה אחר הגט, יטעו לומר שהיא מועילה גם אחר החליצה, כי הכל יודעים שחליצה ביבמה מהתורה, וגט בה מדברי חכמים. וכמו כן אין לחוש שאם תועיל ביאה בזו אחר מאמר בזו, יטעו לומר שמותר גם לבעול את זו אחר שבעל את זו, כי הכל יודעים, שביאה ביבמה מהתורה, ומאמר בה מדברי חכמים.

סליק פרק רבן גמליאל

יתבאר בעזה"י מהי ביאת אונס.

פרק ששי הבא על יבמתו

דף נ"ג

היבמה נקנית גם בביאה שאינה לשם מצווה

כבר נתבאר, שהיבמה נקנית ליבם בביאה, ומבואר במשנתנו, שלא רק כשהיתה הביאה לשם מצוות יבום היבמה נקנית בביאה, אלא גם כשלא היתה הביאה לשם מצוות יבום.

ובסמוך יתבאר בעזה"י האופנים השונים, שהיבמה נקנית לייבם, אף על פי שלא היתה הביאה לשם מצווה.

ובדף נ"ו יתבאר בעזה"י, אם בכל האופנים הללו הוא קונה אותה קנין גמור, כמי שבעל לשם מצווה, או שהקנין הוא רק לדברים מסוימים.

בשוגג

הבא על יבמתו, אף על פי שבא עליה בשוגג, כגון שהיה סבור שהיא אשתו או אשה אחרת, ולא ידע שהיא יבמתו, קנאה.

במזיד

הבא על יבמתו, אף על פי שבא עליה במזיד^א, כגון שבא עליה לשם זנות, ולא לשם מצווה, קנאה.

אפילו שניהם לא נתכוונו למצווה

נתבאר, שהיבמה נקנית גם בביאת שוגג או מזיד. ומבואר במשנתנו, שלא רק כשאחד מהם בלבד שוגג או מזיד, והשני מתכוון למצווה, היבמה נקנית. אלא גם כששניהם אינם מתכוונים למצווה, כגון הוא שוגג והיא מזידה, או הוא מזיד והיא שוגגת. או הוא אנוס והיא לא אנוסה, או היא אנוסה והוא לא אנוס^ב.

ורבי חייה הוסיף ואמר, אפילו שניהם שוגגים, או שניהם מזידים, או שניהם אנוסים, [ובדף נ"ד יתבאר בעזה"י כיצד יתכן שיהיו שניהם אנוסים].

באונס

הבא על יבמתו, אף על פי שבא עליה באונס, ולא לשם מצווה, קנאה, ולהלן

^א לשון המשנה, "בין בשוגג, בין במזיד, בין באונס, בין ברצון". ובגמרא ביארו מהם שוגג מזיד ואונס, ולא ביארו מהו רצון. וכתבו התוס', איכא למימר דמזיד ורצון תרי גווני נינהו, [כלומר מזיד ורצון אינם אותו דבר], דרצון היינו דמכוין למצווה, אף על גב דפשיטא הוא קתני ליה, דהכי אורחיה בכל דוכתא. אבל בפרק שני דבבא קמא, גבי אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין אונס בין רצון קשה, מה בין מזיד לרצון. וי"מ דהכי קאמר, בין שיהא אותו שוגג ומזיד באונס, שאנסו לעשות כן, בין שיהא ברצון. [תוס'].

^ב תימה, דהוה ליה למינקט שניהם אנוסים, דהוי רבותא טפי. ויש לומר דאגב דנקט ברישא הוא שוגג והיא מזידה, נקט נמי הכא הוא אנוס והיא לא אנוסה. א"נ לא קאמר והיא לא אנוסה אלא ברצון, אלא היא לא אנוסה אבל מזידה או שוגגת, דהשתא תרוייהו לא מיכווני לשם מצוה. [תוס'].

כלל גדול בלימוד שידע התלמיד
אחר ששנה מה שעלה בידו מכל
מה ששנה ויסמוך על הכללים
שיצאו לו משם (מאירי סוף הוריות)

דף נ"ד

וכמו כן אין לומר, שביאת אונס שהיבמה נקנית בה היא, כשנתקשה לאשתו, ישן, ובעל יבמתו מתוך שינה. והסיבה שאין לומר כן, כי כבר אמר רב, שהנופל מהגג ונתקע, חייב בארבעה דברים, [נזק]. צער. ריפוי. ושבט. כמבואר בפרק החובל "פצע תחת פצע", לרבות השוגג כמזיד ואונס כרצון, אבל מבוסת הוא פטור, שאין חייבים על הבוסת אלא בכוונה, ואם ארע לו כן ביבמתו, שנפל מהגג ונתקע בה, לא קנה, כי לא נתכוון כלל לביאה.

וביאת אונס שהיבמה נקנית בה, היא, כגון כשנתכוון לבוא על אשתו, ונתקשה לה, ותקפתו יבמתו, ובא עליה.

והאופן שבו היבמה נקנית בביאה ששניהם אנוסים בה, הוא, כגון שנתכוון לאשתו, ונתקשה לה, ותקפוהו נוכרים, ודבקו אותו ביבמתו, ובא עליה.

^א אין לפרש במאיימין עליו להורגו אם לא יבא בעצמו על הערוה, דאם כן אפילו יש קישוי שלא לדעת, תיפוק ליה דאגילוי עריות יהרג ואל יעבור ... אלא איירי כשעובדי כוכבים מדביקים אותו על הערוה, ואי אפשר לו להשטט אם לא על ידי שיהרג, וקאמר רבא, דיש לו למסור עצמו ליהרג אם יודע שאי אפשר לו אם לא יתקשה, דאין קישוי אלא לדעת, וחשיב כעושה מעשה, אבל אם יש קישוי שלא לדעת, או שהיה כבר מקושה, או שידוע שלא יתקשה, אין חייב למסור עצמו, כיון שהוא אינו עושה שום מעשה, והוי כקרקע עולם ... וטעמא משום דנערה המאורסה ילפינן התם מרוצח, ורוצח גופיה קאמר התם דסברא הוא, דמאי חזית דדמא דידך סומקא טפי ... וזה לא שייך אלא במאנסין אותו להרוג בידים, אבל אם רוצים לזורקו על התינוק, ויתמעך בזה, אדרבה איכא למימר איפכא, מאי חזית דדמא דחבריה סומקא טפי ... כיון שאין הורג בידים, ולא הוי אלא קרקע עולם בעלמא, ואין מצווה להציל חברו בגופו, דאדרבה חייו קודמין ... [והשתא גרסינן בכל דוכתא, מה רוצח יהרג ואל יעבור, אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור, פירוש יהרג הבועל, ולא גרסינן תיהרג, דקרקע עולם היא. אי נמי אומר ר"י, דאפילו גרסינן תיהרג, יש לפרש דהכי קאמר, תיהרג קודם שתעשה מעשה ותביא עליה את הערוה]. ... [אומר ר"י ... אונס רחמנא פטריה ממייתה אפילו בעושה מעשה, דנחי דחייב למסור עצמו, מכל מקום אם לא מסר עצמו, לא מיחייב מיתתה ... [תוס']].

^ב ואומר ר"י, דיש לדקדק מכאן, דאין יבמה נקנית אלא בבא עליה בקישוי, מדלא מוקמי שהדביקוהו בלא קישוי. ואיכא למימר דאתי חך סוגיא כמאן דאמר משמש מת בעריות פטור, וילפינן קיחה מעריות, דאינה נקנית אלא בקישוי. ועוד אומר ר"י, דאתיא שפיר אפילו למאן דאמר משמש מת בעריות חייב, ולענין יבום בעינן ביאה דרך הקמת שם. [תוס'].

^ג כן פירש רש"י. וקשיא, דהא קטן, אף על גב דלא הוי בר דעת, הוה קונה, אי לאו דמיעטיה קרא. אלא טעמא משום דלא איכוין לביאה כלל, והוי כמתכוין להטיח בכותל דבסמוך. [תוס'].

^ד שמין אותה כאילו היא שפחה נמכרת, כמה היתה יפה, וכמה היא יפה. [רש"י].

מצוות בביאה יותר מחליצה

בענין מצוות יבום וחליצה נאמר, "וְאִם לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחֵת אֶת יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה
יְבִמְתּוֹ הַשְּׂעִרָה אֶל הַזִּקְנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יָבְמִי לְהִקְדִּים לְאִחִיו שֶׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יָבְמִי. וְקָרָאוּ לוֹ
זִקְנֵי עִירוֹ וְדָבְרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפְצָתִי לְקַחֲתָהּ. וְנִגְשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזִּקְנִים וְחָלְצָהּ
נָעֻלוּ מֵעַל רִגְלָו וְנִקְרָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כִּכָּה יַעֲשֶׂה אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אִחִיו. וְנִקְרָא
שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֻלּוץ הַנָּעֻל" (דברים כ"ה ז'-י), ומשמע, שדווקא משום שאינו רוצה
לייבם, לכן היא חולצת, אבל אם רוצה לייבם, טוב שייבם ולא תחלוץ, ומכאן
שמצווה בביאה יותר מחליצה.

והכתוב "כִּי יֵשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אִשֶּׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר
בְּבִמָּה יָבֵא עָלֶיהָ וְלִקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָה" (דברים כ"ה ה'), אף שמשמע גם ממנו, שבא
ללמד שמצווה בביאה, באמת הוא מלמד דבר אחר כפי שיתבאר.

דרשת הכתובים המלמדים באיזו ביאה היבמה נקנית

מתוך כך שנאמר, "לְהִקְדִּים לְאִחִיו שֶׁם", למדנו, שהיבמה נקנית בביאה
כדרכה, שהיא ביאה במקום שמקים שם.

והכתוב "בְּבִמָּה יָבֵא עָלֶיהָ", בא לרבות, שהיבמה נקנית גם בביאה שלא לשם
מצווה, כגון בשוגג או במזיד או באונס.

והכתוב "וּלְקַחְתָּהּ", בא לרבות, שהיבמה נקנית גם בביאה שלא כדרכה. וזהו
ששינינו במשנתנו, "ולא חילק בין ביאה לביאה", כלומר בין ביאה כדרכה,
לביאה שלא כדרכה.

והכתוב "וַיִּבְמָה", בא לרבות שני דברים, שכן לרבות דבר אחד די היה לכתוב
"ויבם", ועכשיו שנאמר "וַיִּבְמָה", הכתוב מלמד שני דברים. (א) דווקא ביאה
גומרת בה, ואין כסף ושטר גומרים בה. (ב) הביאה גומרת בה אפילו בעל כרחיה.

ישן שבא על יבמתו

אמר רב יהודה, ישן שנתקשה בשנתו, ובא על יבמתו, לא קנאה, כי נאמר,
"בְּבִמָּה יָבֵא עָלֶיהָ", ללמד, שאינו קונה אותה עד שיתכוון לביאה, והישן אינו
מתכוון.

וכל זה כשישן שינה גמורה, אבל אם היה מתנמנם, נים ולא נים תיר ולא תיר,
כלומר לא שינה גמורה, ולא עירנות גמורה, כגון דקרו ליה ועני, ולא ידע
לאהדורי סברא, וכי מדכרו ליה מדכר J=שכששואלים אותו דבר, כגון היכן חפץ
פלוני, אינו יודע להשיב תשובה מלאה מעצמו, מחמת נמנומו, אבל כששואלים אותו
אם הניח במקום מסוים, נזכר, ויודע לענות הן או לאו, זה אם בא על יבמתו, קנאה.

וחילוק זה בין ער לישן אמור ביבם, אבל היבמה נקנית לייבם בביאה, אפילו
אם היתה ישנה שינה גמורה.

נתכוון להטיח בכותל

אמר רבא, נתכוון להטיח בכותל, אין זו כוונה לשם ביאה, ולכן אם ארע
שעמדה שם יבמתו והטיח ביבמתו, לא קנה.

נתכוון להטיח בבהמה

אמר רבא, נתכוון להטיח בבהמה, הרי זו כוונה לשם ביאה, ולכן אם ארע
שעמדה שם יבמתו, והטיח ביבמתו, קנה, שהרי נתכוון לשם איזו ביאה

שבעולם.

המערה ביבמתו

הבא על יבמתו, אפילו הערה בה בלבד, ולא גמר ביאה, קנה.

מנין להערה מן התורה

נתבאר, שהמערה ביבמתו, דינו כמי שבא עליה. ומבואר בסוגייתנו, שכן הוא
גם בשאר דיני התורה, המערה דינו כגומר ביאה. ולכן המערה בעריות, חיוב,
כמי שבא על העריות. ולהלן יתבאר בעזה"י, מנין למדו חכמים, שהערה דינה
כבעילה גמורה.

א. בניה

בענין הנידה נאמר, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשְׁתּוֹ דְּנָה וְגָלָה אֶת עֲרוֹתָהּ אֶת מִקְרָהּ
הַעֲרָה וְהָיָה גָלוּתָהּ אֶת מִקְוֵה דָּמֶיהָ וְנִכְרְתָה שְׁנֵיהֶם מִקִּרְבַּ עַמָּם" (ויקרא כ' י"ח), ואמר עולא,
מכאן למדנו, שהמערה בניה דינו כגומר בה ביאה.

ב. באשת אח

בענין אשת אח נאמר, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲחִיו נָדָה הוּא עֲרוֹת אֲחִיו גָּלָה
עֲרִירִים יִהְיוּ" (ויקרא כ' כ"א), ומתחילה אמרו, שהכתוב הזה מלמד, שאשת אח הרי
היא כנידה, כשם שהנידה, המערה בה דינו כגומר ביאה, כך אשת אח,
המערה בה דינו כגומר ביאה. אולם מסקנת הגמרא, שענין זה, שהמערה
באשת אח דינו כגומר ביאה, למד בהיקש, כפי שיתבאר בסוף הענין.

ג-ד. באחות אב ואחות אם

בענין אחות אם ואחות אב נאמר, "וְעֲרֹנוֹת אֲחוֹת אִמְךָ וְאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה כִּי
אֶת שְׂאֵרֵי הָעֲרָה צֹנֶם יִשְׂאוּ" (ויקרא כ' י"ט), ומתחילה אמרו שהכתוב הזה מלמד,
שהמערה בהן דינו כגומר ביאה. אולם מסקנת הגמרא, שענין זה, שהמערה
בהן דינו כגומר ביאה, למד בהיקש, כפי שיתבאר בסוף הענין.

ה. בשאר עריות

- אף שמצינו, שהמערה בניה דינו כגומר ביאה, אין ללמוד בבנין אב מנידה
לבד, שכן דין כל שאר עריות. כי אפשר שרק בניה, הערה דינה כגמר ביאה,
שהרי הנידה חמורה משאר עריות, שהיא מטמאה את בועלה להיות טמא
שבעה ימים כמותה, שנאמר בו, "וְאִם יִשְׁכַּב אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָיָה נִדְתָּהּ עָלָיו
וְטָמֵא שְׁבַע יָמִים וְכָל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו יִטָּמָא" (ויקרא ט"ו כ"ד), אבל שאר
עריות, שלא נאמרה בהן חומרה זו שיטמאו את הבועל, אפשר שגם הערה
אינה נחשבת אצלן כגמר ביאה.

- וכמו כן, אף שמצינו, שהמערה באשת אח דינו כגומר ביאה, אין ללמוד בבנין
אב מאשת אח לבד, שכן דין כל שאר עריות. כי אפשר שרק באשת אח
ושכמותה, שביד האדם להרבות, שכל שיקדש אחיו, ואפילו אלף, הרי הן אשת
האח^א, וכמו כן כל הנאסרות על ידי אישות, כגון אשת האב וכלתו וחמותו,

^א ואם תאמר בדקדושין פרק האומר, בעי למילף כל העריות דלא תפסי בהו קידושין מאחות
אשתו, וקאמר התם, בשלמא כולחו אתיין, והיכי אתיין, הא איכא למיפרך מה לאחות אשה שכן
בידו לרבות. ויש לומר דבלאו הכי פריך שפיר. אי"נ דדוקא באשת אח חשיב יש בידו לרבות
לחומרא, שכן יש בידו לרבות איסור על אחרים, אבל מה שבידו לרבות על עצמו, לא חשיב פירכא.

בנים, יש ללמוד שקודם לכן היא אסורה, מזה עדיין לא היינו יודעים מה חומרת האיסור, והיה מקום לומר שהוא איסור הבא מכלל עשה, הנחשב איסור עשה.

אבל עכשיו שהיא קרויה "נדה", יש לנו ללמוד שדומה היא לנידה, כשם שהנידה, אף שיש לה היתר [כשתטהר], בשעה שהיא אסורה יש בה כרת, כך אשת האח, אף שיש לה היתר [כשמת בלא בנים], בשעה שהיא אסורה, יש בה כרת.

המערה בזכור

המערה בזכור, **דינו כגומר ביאה**, שנאמר, "וְאֵת זָכָר לֹא תִשָּׁכַב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הִוא" (ויקרא י"ח כ"ב), ללמד שנאסרה בו ביאה האמורה בנשים, ובנשים כבר נתבאר, שהמערה דינו כגומר ביאה².

המערה בבהמה

נתבאר, שלפי האמת, ענין זה, שהמערה באחות אב ואחות אם דינו כגומר ביאה, למד בהיקש שהוקשו כל העריות לנידה, ולא משום שנאמר בהן בפירוש, "וְעֲרֹת אֲחֹת אִמָּךְ וְאֲחֹת אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה כִּי אֵת שְׁאֵרֹי הָעֵרָה עֹנֵם יִשְׂאוּ" (ויקרא כ' י"ט).

ולדברי רבא, הסיבה שנאמר בהן בפירוש, שהמערה כגומר ביאה, לא ללמד עליהן נאמר, שאינו צריך, אלא ללמד על דבר אחר [=אם אינו ענין לעצמו תנהו לדבר אחר] והוא לענין בהמה, ומכאן שהמערה בבהמה **דינו כגומר ביאה**.

ואף שלכאורה ענין זה, שמערה בבהמה דינו כגומר ביאה, היה ראוי לכותבו בפסוק שמדבר בדבר שיש בו מיתת בי"ד, כמו דין ביאת בהמה עצמו שיש בו מיתת בי"ד, ולא בדין אחות אביו ואחות אמו, שהם בכרת בלבד, בכל זאת נכתב הדין הזה בענין אחות אביו ואחות אמו, כי כל הכתוב האמור בהם נכתב לדרשה, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, [שבכתוב הזה נכתב איסור אחות האב ואחות האם פעם שניה, ללמד, שהן אסורות, בין כשהן אחיות מהאב, ובין כשהן אחיות מהאם], ולפיכך נכתב בהם גם דין העראה, לדרשה לענין בהמה.

אחות האב שאסרה תורה

בפרשת אחרי מות נאמר, "וְעֲרֹת אֲחֹת אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא" (ויקרא י"ח י"ב), ולא פירש הכתוב, אם הכוונה רק לאחות אביו מהאב, [שהיא ואביו בני אב אחד], או גם לאחות האב מהאם, [שהיא ואביו בני אם אחת].

מצד אחד יש לנו ללמוד בבנין אב, שכשאסרה תורה את אחות האב, אסרה אותה, בין כשהיא אחות האב מהאב, ובין כשהיא אחות האב מהאם.

שכן מצינו באיסור אחות עצמו, שאסרה אותה תורה בין כשהיא אחותו מהאב ובין כשהיא אחותו מהאם, שנאמר, "וְעֲרֹת אֲחֹתְךָ בֵּת אָבִיךָ או בֵּת אִמָּךְ מוֹלֶדֶת בֵּית או מוֹלֶדֶת חוץ לֹא תִגְלֶה עֲרֹתְךָ" (ויקרא י"ח ט'), והוא הדין לאחות אביו, שאסרה אותה תורה, בין כשהיא אחות האב מהאב, ובין כשהיא אחות האב מהאם.

מאחר שביד האדם להרבות, המערה בהן דינו כגומר ביאה, אבל שאר עריות, כגון אמו ואחותו ובתו, שאין ביד האדם להרבות, אפשר שהעראה אינה נחשבת אצלן כגמר ביאה.

- **וכמו כן, אף שמצינו, שהמערה באחות אב ואחות אם דינו כגומר ביאה, אין ללמוד בבנין אב מאחות אב ואחות אם לבד, שכן דין כל שאר עריות. כי אפשר שרק באחות אב ואחות אם, שהן איסור הבא מאיליו, המערה בהן דינו כגומר ביאה, והוא הדין לאמו ואחותו ובתו שהן איסור הבא מאיליו, אבל שאר עריות הנאסרות לו על ידי קידושין, אפשר שהעראה אינה נחשבת אצלן כגמר ביאה.**

- ואף שמצינו, שגם המערה באשת אח וגם המערה באחות אב ואחות אם, דינו כגומר ביאה, **אין ללמוד בבנין אב מהצד השווה של אשת אח ואחות אב ואחות אם, שכן דין כל שאר עריות³. כי אפשר שרק בהן ובשכמותן, שהן אסורות לו מחמת קורבה, המערה בהן דינו כגומר ביאה, אבל עריות שאינן מחמת קורבה, כגון אשת איש, העראה לא תחשב אצלה כגמר ביאה.**

- **וכמו כן, אף שמצינו, שגם המערה בנידה וגם המערה באחות אב ואחות אם, דינו כגומר ביאה, אין ללמוד בבנין אב מהצד השווה של נידה ואחות אב ואחות אם, שכן דין כל שאר עריות. כי אפשר שרק בהן ובשכמותן, שהן איסור הבא מאיליו, המערה בהן דינו כגומר ביאה, אבל עריות הבאות על ידי אישות, העראה לא תחשב אצלן כגמר ביאה.**

- **וכמו כן, אף שמצינו, שגם המערה בנידה וגם המערה באשת אח, דינו כגומר ביאה, אין ללמוד בבנין אב מהצד השווה של נידה ואשת אח, שכן דין כל שאר עריות. כי אפשר שרק בהן ובשכמותן, שאין כח ביד האוסר להתירן, נואם מותרות לאחר זמן, לא מחמת האוסר הן מותרות, אלא משום שעברו ימי נידות, או מת האח בלא בנים], אבל אשת איש שיש כח ביד האוסרה לגרשה ולהתירה, העראה לא תחשב אצלה כגמר ביאה.**

ומסקנת הגמרא, שענין זה, שבכל העריות, העראה נחשבת כגומר ביאה, למד בהיקש, כמו שדרש רבי יונה או רב הונא בריה דרב יהושע את הכתוב, "כִּי פֶלֶא אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנִּפְשׁוֹת הַעֲשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם" (ויקרא י"ח כ"ט), הוקשו כל העריות זו לזו. ומאחר שבנידה נאמר שהעראה נחשבת כגומר ביאה, כן דין כל העריות, שהרי כולן הוקשו לה.

איסור אשת אח כל זמן שהאח חי

נתבאר, שלפי האמת, ענין זה, שהמערה באשת האח דינו כגומר ביאה, למד בהיקש שהוקשו כל העריות לנידה, ולא משום שנאמר באשת אח בפירוש, "וְאִשְׁתְּ אִשְׁרָךְ וְאִשְׁתְּ אָחִיךָ נִדָּה הִוא עֲרֹת אָחִיךָ גֵּלָה עֲרִירִים יִהְיוּ" (ויקרא כ' כ"א).

ולדברי רב הונא, הסיבה שנאמר באשת אח בפירוש "נדה הוּא", ללמד עליה, שקודם שהותרה יש בה כרת.

שכן אף שעיקר איסורה למד מסברא, מתוך כך שהותרה כשמת האח בלא

[תוס'].

² דכי פרכת מה לאחות אב ואם שכן איסור הבא מאליו, אשת אח תוכיח, מה לאשת אח שכן בידו לרבות, אחות אב ואם תוכיח, וחזר הדין, הצד השווה שבהן שהן אסורות עליו משום ערוה, ועשה בהן העראה כגומר ביאה, אף אני אביא כל העריות בדין הזה. [רש"י].

³ הא דלא יליף זכור ובהמה מהקישא דרבי יונה, משום ד"את מקורה הערה" כתיב, והנהו לא שייך בהו מקור. ועוד דאפסקינהו בקרא דמולך. אי נמי משום דזכור ובהמה לא חשיב ביאה, דאין דרך ביאה בכך, [ולחכי בפרק ארבע מיתות צריך אזהרה ועונש לשוכב ושוכב בזכור, אף על גב דבעלמא לא בעי קרא לחייב האשה הנשכבת]. [תוס'].

וכן ראוי ללמוד, דין אחות אביו מדין אחותו, שכן **איסורים דומים הם, ששניהם איסורים הבאים מאליהם**, ולא על ידי קידושין.

ומצד שני יש לנו ללמוד בבנין אב, שכשאסרה תורה את אחות האב, אסרה אותה, רק כשהיא אחות האב מהאב, ולא כשהיא אחות האב מהאם.

שכן מצינו באיסור דודתו, היא אשת אחי אביו, שלא אסרה אותה תורה, אלא כשהיא אשת אחי אביו מהאב, ולא כשהיא אשת אחי אביו מהאם [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], והוא הדין לאחות אביו, שלא אסרה אותה תורה, אלא כשהיא אחות האב מהאב, ולא כשהיא אחות האב מהאם.

וכן ראוי ללמוד, דין אחות אביו מדין דודתו, שכן **איסורים דומים הם, ששניהם איסורי קורבת האב**, מה שאין כן אחותו שהיא איסור קורבה של עצמו.

ומאחר שבבנין אב לא היינו למדים, אם אחות אב שאסרה תורה היא אחות האב מהאב בלבד, או גם אחות האב מהאם, לפיכך נאמר **בענין אחות האב פסוק נוסף**, "וערנות אמות אמוך ואחות אביך לא תגלה" כי את שארו הערה עולם ישאוי" (ויקרא כ"י י"ט), **ללמד, שבשני אופנים נאסרה אחות האב, בין כשהיא אחות האב מהאב, ובין כשהיא אחות האב מהאם.**

אחות האם שאסרה תורה

נתבאר שהסיבה לכך שאיסור אחות האב נאמר בתורה שתי פעמים ללמד שאחות האב אסורה בין כשהיא אחות האב מהאב ובין כשהיא אחות האב מהאם.

ומהטעם הזה עצמו, נאמר גם איסור אחות האם שתי פעמים, "וערנות אמות אמוך לא תגלה" כי שאר אמוך אמות אמוך ואחות אביך לא תגלה" כי את שארו הערה עולם ישאוי" (ויקרא כ"י י"ט), ללמד שאחות האם אסורה, **בין כשהיא אחות האם מהאב, ובין כשהיא אחות האם מהאם.**

למה כפלה תורה גם איסור אחות אב וגם איסור אחות אם

נתבאר שהסיבה לכך שכפלה תורה איסור אחות אב ואיסור אחות אם, ללמד, שהן אסורות בין כשהן אחיות מהאב, ובין כשהן אחיות מהאם.

ולא די היה לכפול איסור אחד בלבד, כגון איסור אחות אב בלבד, ללמד שאחות אב אסורה, בין כשהיא אחות מהאב, ובין כשהיא אחות מהאם, ונלמד בבנין אב שגם אחות האם אסורה, בין כשהיא אחות מהאב ובין כשהיא אחות מהאם. כי אם היתה תורה כופלת איסור אחד בלבד היה מקום לומר שרק בו האיסור בין באחות מהאב ובין באחות מהאם ואיסור שני הוא רק באחות מהאב.

שאם היתה תורה כופלת רק איסור אחות האב, היינו אומרים, שרק אחות אב אסורה בין כשהיא אחות אב מהאב, ובין כשהיא אחות אב מהאם, משום שקורבת אב חשובה יותר, שהרי המשפחה מתייחסת אחר האב, ולכן אחות אב אסורה בכל אופן, אבל אחות אם שאינה קורבה חשובה, אינה אסורה אלא מהאב ולא מהאם.

ואם היתה תורה כופלת רק איסור אחות האם, היינו אומרים, שרק אחות אם אסורה בין כשהיא אחות אם מהאב, ובין כשהיא אחות אם מהאם, משום

שקורבת אם היא קורבה ודאית, ולכן אחות אם אסורה בכל אופן, אבל אחות אב שאינה קורבה ודאית [שמא ח"ו אינו אביו] אינה אסורה אלא מהאב ולא מהאם.

דודתו שאסרה תורה

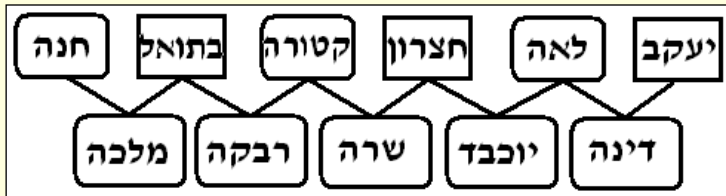
כבר נתבאר, שאשת אחי האב הקרויה דודה, אסורה, שנאמר, "וערנות אחי אביך לא תגלה" אלא אשתו לא תקרב דדתך הוא" (ויקרא י"ח י"ד), וכבר נתבאר, שאיסור זה אמור רק באשת אחי האב מהאב, [שאביו ואחיו בני אב אחד], ולא באשת אחי האב מהאם, [שאביו ואחיו בני אם אחת].

ואמר רבא, שענין זה למד בגזרה שווה, שכן בענין העונש הבא על דודתו נאמר, "ואיש אשר ישכב את דתו ערנות דדו גלה חטאם ישאו עיררים ימותו" (ויקרא כ"י כ'), וכן נאמר בענין מצוות גאולת שדות, "או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או השיגה דדו ונגאל" (ויקרא כ"ה מ"ט).

והדוד האמור בגאולה הוא אחי האב מהאב, שנאמר בענין "ממשפחתו", ומשפחת אב היא קרויה משפחה, ולא משפחת אם. וכשם שהדוד האמור בענין גאולת שדות הוא אחי האב מהאב, כך הדוד האמור בענין עריות, הוא אחי האב מהאב.

נשא חמש נשים זו אחר זו וכל אחת אחות קודמתה

להלן יתבאר בעזה"י, שכשאסרה תורה אחות אשה, אסרה אותה בין כשהיא אחות מהאב, ובין כשהיא אחות מהאם, וכן מבואר במשנה בדף צ"ו. שם שנינו דין מי שטעה ונשא חמש נשים בזו אחר זו וכל אחת אחות של קודמתה בלבד.

כגון ראובן נשא את מלכה, [בת בתואל וחנה], ובכך נאסר ברבקה, [בת בתואל וקטורה], שהיא אחות אשתו מהאב, והלכה מלכה אשתו למדינת הים, ובאו ואמרו לו מתה אשתך, והותרה לך רבקה אחותה.

נשא את רבקה, [בת בתואל וקטורה], ובכך נאסר בשרה, [בת חצרון וקטורה], שהיא אחות אשתו מהאם, והלכה רבקה אשתו למדינת הים, ובאו ואמרו לו מתה אשתך, והותרה לך שרה אחותה.

נשא את שרה, [בת חצרון וקטורה], ובכך נאסר ביוכבד [בת חצרון ולאה], שהיא אחות אשתו מהאב, והלכה שרה אשתו למדינת הים, ובאו ואמרו לו מתה אשתך, והותרה לך יוכבד אחותה.

נשא את יוכבד, [בת חצרון ולאה], ובכך נאסר בדינה, [בת יעקב ולאה], שהיא אחות אשתו מהאם, והלכה יוכבד אשתו למדינת הים, ובאו ואמרו לו מתה אשתך, והותרה לך דינה אחותה.

נשא את דינה, ובאו ואמרו לו, כל הנשים שאמרו לך שמתו טעות היה הדבר, ובאמת לא מתו, והן קיימות.

מלכה אשתו מותרת לו, שהיא היתה אשתו הראשונה, ולא נאסרה לו מעולם. ומאחר שמלכה אשתו, רבקה אחותה היא אחות אשתו, ואסורה לו, ולא חלו קידושיה. ושרה אחות רבקה אינה אחות אשתו, וחלו קידושיה. ויוכבד היא

והנה אין ללמוד ענין זה בבנין אב, כי אם אנו באים ללומדו בבנין אב, יש לצדד לכאן ולכאן.

מצד אחד יש לנו ללמוד בבנין אב, שכשאסרה תורה את אשת האב, אסרה אותה, בין כשהיא אשת האב מהאב, ובין כשהיא אשת האב מהאם.

שכן מצינו באיסור אשות עצמו, שאסרה אותה תורה בין כשהיא אחותו מהאב ובין כשהיא אחותו מהאם, שנאמר, "עֲרֹנָת אֲחֻתְךָ בֵּת אָבִיךָ אוֹ בֵּת אִמְךָ מוֹלְדֶת בֵּית אוֹ מוֹלְדֶת חֹף לֹא תִגְלֶה עֲרֹנָתָהּ" (ויקרא י"ח ט"ו), והוא הדין לאשת האב, שאסרה אותה תורה, בין כשהיא אשת האב מהאב, ובין כשהיא אשת האב מהאם.

וכן ראוי ללמוד, דין אשת האב מדין אחותו, שכן **איסורים דומים הם, ששניהם איסורי קורבת עצמו.**

ומצד שני יש לנו ללמוד בבנין אב, שכשאסרה תורה את אשת האב, אסרה אותה, רק כשהיא אשת האב מהאב, ולא כשהיא אשת האב מהאם.

שכן מצינו באיסור דודתו, היא אשת אחי אביו, שלא אסרה אותה תורה, אלא כשהיא אשת אחי אביו מהאב, ולא כשהיא אשת אחי אביו מהאם [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], והוא הדין לאשת האב, שלא אסרה אותה תורה, אלא כשהיא אשת האב מהאב, ולא כשהיא אשת האב מהאם.

וכן ראוי ללמוד, דין אשת האב מדין דודתו, שכן **איסורים דומים הם, ששניהם איסורים הבאים על ידי קידושין.**

ו**מאחר שבבנין אב לא היינו למדים,** אם אשת האב שאסרה תורה, היא אשת האב מהאב בלבד, או גם אשת האב מהאם, **לפיכך כפלה תורה את האיסור,** שנאמר, "עֲרֹנָת אֲשֶׁת אָחִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרֹנָת אָחִיךָ הוּא" (ויקרא י"ח ט"ז), **ללמד, שאשת האב אסורה, בין כשהוא אח מהאב, ובין כשהוא אח מהאם.**

ואין לומר, שבאמת לא נאמרו שני הכתובים ללמד על אשת אח בין מן האב ובין מן האם, אלא שניהם נצרכו לאשת אח מהאב בלבד, לומר, שלא רק כשגירשה האב ויש לו בנים היא אסורה, אלא אף כשגירשה האב ואין לו בנים, היא אסורה, ומכל מקום רק כשהיא אשת האב מהאב היא אסורה.

והסיבה שאין לומר כן, כי ענין זה, שאשת האב שגירשה האב בחייו, אסורה גם כשאין לו בנים, למד מהכתוב "נָדָה הוּא", כפי שנתבאר לעיל בדף נ"ד.

והקשו, שמא באמת לא נאמרו שני הכתובים ללמד על אשת אח בין מן האב ובין מן האם, אלא שניהם נצרכו לאשת אח מהאב בלבד, לומר, שכשיש לאח בנים אשתו אסורה, לא רק כשיצאה ממנו בגט בעודו חי, אלא אף כשיצאה ממנו במותו, ומכל מקום רק כשהיא אשת האב מהאב היא אסורה.

ואין לתרץ, שענין זה, שאשת האב שיש לה בנים ויצאה ממנו במותו אסורה, כבר למד מדין ייבום, שאמרה תורה שאם אין לו בנים היא מתייבמת ואם כן כשיש לו בנים אינה מתייבמת.

והסיבה שאין לתרץ כן, כי היה מקום לומר, שכשאין לה בנים יש מצווה לייבם, ולאחרים היא אסורה, אבל כשיש בנים, היא מותרת לכולם בשווה. א"נ כשאין לה בנים, יש מצווה לייבם, אבל כשיש בנים, אף שאין מצווה לכונסה, גם איסור אין בדבר. א"נ איסור יש בדבר, אבל הוא איסור עשה בלבד, שהוא איסור הבא מכלל עשה.

ותירצו, שבאמת הסיבה שנכפל איסור אשת אח בכתוב "עֲרֹנָת אֲשֶׁת אָחִיךָ לֹא

אחות שרה אשתו, ולא חלו קידושיה. ודינה אחות יוכבד אינה אחות אשתו, וחלו קידושיה. ואם כן, מותר בראשונה ובשלישית ובחמישית, והם נשותיו לכל דבר, ואם מת, ביאה או חליצה של אחת מהן פוטרת צרותיה, [גם אחרות שאינן בין החמש הללו]. ואסור בשניה וברביעית, שהן אחיות נשותיו.

ואם אמת היה הדבר במה שאמרו לו שמתה הראשונה, וכל השאר קיימות, מותר בשניה וברביעית, ואסור בשלישית ובחמישית שהן אחיות נשיו.

כל זה מבואר במשנה בדף צ"ו, וממנה יש ללמוד, שאחות אשה אסורה, בין כשהיא אחות מאב, ובין כשהיא אחות מהאם, שהרי כשכולן קיימות, נאסרות השניה והרביעית, שהן אחיות נשיו מהאב, וכשמתה הראשונה, נאסר בשלישית ובחמישית, שהן אחיות נשותיו מהאם.

דף נ"ה

אחות אשה שאסרה תורה

נתבאר, שכשאסרה תורה אחות אשה, אסרה אותה **בין כשהיא אחות אשה מהאב, ובין כשהיא אחות אשה מהאם.**

ומתחילה רצו לומר, שלמדו זאת בבנין אב מאיסור אחותו, שכן כשם שמצינו באיסור אחותו שאסרה תורה, שהיא אסורה, בין כשהיא אחותו מהאב, ובין כשהיא אחותו מהאם, כך אחות אשה שאסרה תורה, הרי זו אסורה, בין כשהיא אחות אשה מהאב, ובין כשהיא אחות אשה מהאם.

ומסתבר ללמוד איסור אחות אשתו מאיסור אחותו, כי הם איסורים דומים, ששניהם איסורים מחמת קרובי עצמו.

אולם דחו זאת, כי מצד שני יש ללמוד בבנין אב מאיסור דודתו, שאחות אשה אינה אסורה אלא כשהיא אחות אשה מהאב, שכן כשם שמצינו באיסור דודתו שאסרה תורה, שהיא אסורה, רק כשהיא אשת אחי אביו מהאב, כך אחות אשה שאסרה תורה, הרי זו אסורה, רק כשהיא אחות אשה מהאב.

ומסתבר ללמוד איסור אחות אשתו מאיסור דודתו, כי הם איסורים דומים, ששניהם איסורים הבאים על ידי קידושין.

ומסקנת הגמרא, שיש ללמוד בבנין אב מאיסור אשת אח, שאחות אשה אסורה בין כשהיא אחות אשה מהאב, ובין כשהיא אחות אשה מהאם, שכן כשם שמצינו באיסור אשת אח שאסרה תורה, שהיא אסורה, בין כשהיא אשת אחיו מהאב, ובין כשהיא אשת אחיו מהאם, כך אחות אשה שאסרה תורה, הרי זו אסורה, בין כשהיא אחות אשה מהאב, ובין כשהיא אחות אשה מהאם.

ומסתבר ללמוד איסור אחות אשתו מאיסור אשת האב, כי הם איסורים דומים זה לזה יותר, שכן שני הדברים הללו שווים, גם בכך ששניהם איסורים הבאים על ידי קידושין, וגם בכך ששניהם איסורים מחמת קרובי עצמו.

אשת אח שאסרה תורה

נתבאר לעיל, שאשת אח אסרה תורה, בין כשהיא אשת אח מהאב, ובין כשהיא אשת אח מהאם.

חילוק חטאות בעריות

לדברי הכל הבא על כמה עריות בשגגה בהעלם אחד חייב חטאת על כל ערווה בפני עצמה.

לדעת רבי יוחנן – ענין זה למד ממה שכתבה תורה כרת בנידה, כפי שנתבאר לעיל.

ולדעת רבי יצחק – ענין זה למד מהכתוב, "וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדָּתָהּ טָמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְנָלוֹת עֲרֹוֹתָהּ" (ויקרא י"ח כ"ט), שהיה יכול לכתוב "ולנדה לא תקרב" ומתוך כך שכתב "וְאֶל אִשָּׁה", לימד, שחייב על כל אשה ואשה בפני עצמה.

עריצים בדודתו ובאשת אחיו

נאמר בפרשת עריות, "כִּי כָל אִשָּׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִקְרְתּוּ הַנִּפְשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עִמָּם" (ויקרא י"ח כ"ט), ומכאן שעונש כל העריות כרת, ובכלל זה דודתו וכן אשת אחיו.

ולהלן יתבאר בעזה"י, מדוע בשתי אלו נאמר "עֲרִירִים", הלא זהו עצמו עונש כרת, שזרעו נכרת, ונתבאר שהן כבר בכלל כרת של כל העריות.

וביאר רבא שנצרכו שני הכתובים הללו, ללמד על אופנים שונים שיהא זרעם נכרת¹.

כשבשעת מעשה לא היו להם בנים, וכבר הם עריצים, נאמר בהם "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשָּׁכַב אֶת דֹּדָתוֹ עֲרֹוֹת דָּדוֹ גִּלְהָהּ חֲטָאִים יִשְׂאוּ עֲרִירִים יָמָתוֹ" (ויקרא כ' כ'), לומר, כמו שהם עריצים עכשיו, כך ימותו, ואפילו ייוולדו להם בנים לאחר מכן, יכרת אותו זרע, וימותו בלא בנים, כמו שהם עכשיו. ומכאן שיכרתו גם בנים שיוולדו אחר החטא.

וכשבשעת מעשה היו להם בנים, ואינם עריצים, נאמר בהם "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשָּׁכַב אֶת אִשְׁתּוֹ נֶדֶה הוּא עֲרֹוֹת אֲחִיו גִּלְהָהּ עֲרִירִים יְהִיוּ" (ויקרא כ' כ"א), לומר, אף שעכשיו אינם עריצים, הם עתידים להיות עריצים, שיכרת הזרע שיש להם. ומכאן שיכרתו גם בנים שהיו להם קודם החטא.

העראה בחייבי לאוין

בדף נ"ד נתבאר, שהמערה בעריות שיש בהן כרת, דינו כגומר ביאה.

ולכאורה היה מקום לומר, מתוך כך שלמדה תורה בעריות חמורות שיש בהן כרת, שהמערה דינו כגומר ביאה, דווקא בהן הדין כן, אבל באיסורים קלים של חייבי לאוין בלבד, כגון ממזרת ונתניה ושפחה כנענית, מערה אינו נחשב כגומר ביאה.

אולם באמת אין הדין כן, כי **בשפחה חרופה**, [היא שפחה כנענית המאורסת לעבד עברי], **נאמר**, "וְאִישׁ כִּי יִשָּׁכַב אֶת אִשְׁתּוֹ שִׁכְבַּת זָרַע וְהוּא שִׁפְחָה נִחְרַפֶּת לְאִישׁ וְהִקְדָּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֲפָשָׁה לֹא נָתַן לָהּ בְּקִרְתָּהּ תִּהְיֶה לֹא יוֹמָתוֹ כִּי לֹא חֲפָשָׁה" (ויקרא י"ט כ'), **ללמד שאינו חייב אשם על ביאתה, אלא בגמר ביאה**, ושפחה חרופה היא מחייבי לאוין, שהיא בכלל איסור, "וְלֹא יִהְיֶה קִדְּשׁ" (דברים כ"ג י"ח).

תגלה עֲרֹוֹת אֲחִידָה הוּא", ללמד, שאשת האח אסורה, בין כשהוא אח מהאב, ובין כשהוא אח מהאם.

וענין זה שאשת אח אסורה, לא רק כשיצאה ממנו בגט בעודו חי, אלא אף כשיצאה ממנו במוותו [ויש לו בנים], **למד מכתוב שלישי**, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲחִיו נֶדֶה הוּא עֲרֹוֹת אֲחִיו גִּלְהָהּ עֲרִירִים יְהִיוּ" (ויקרא כ' כ"א), הבא ללמד על כך שאשת האח אסורה, גם כשמת האח².

אשת אח מן האם אינה מתייבמת

נתבאר שאיסור אשת אח, הוא בין באח מהאב, ובין באח מהאם.

אמנם אשת אח מהאב יש לה היתר, והוא כשמת האב בלא בנים, שאז אשתו נופלת לייבום, ומותרת לאח, ואף מצווה יש בדבר.

אכן דווקא באשת אח מאב נאמר היתר כשמת האח בלא בנים, אבל באשת אח מהאם לא נאמר היתר זה, וגם כשמת בלא בנים אשתו אסורה, שכן בכתוב המלמד על אשת אח מהאם נאמר "עֲרֹוֹת אֲחִידָה הוּא", ללמד שלעולם היא באיסורה³ [= "היא" בהוייתה תהא].

כרת באחותו

נאמר בפרשת עריות, "כִּי כָל אִשָּׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִקְרְתּוּ הַנִּפְשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עִמָּם" (ויקרא י"ח כ"ט), ומכאן שעונש כל העריות כרת, ונידה בכלל. ולהלן יתבאר בעזה"י, מדוע נאמר עונש כרת פעם נוספת בנידה בפני עצמה, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשָּׁכַב אֶת אִשְׁתּוֹ דָּוָה וְגִלְהָהּ אֶת עֲרֹוֹתָהּ אֶת מִקְרָהּ הִקְרָה וְהִיא גִלְתָּה אֶת מִקְרָהּ דְּמִיָּה וְנִקְרְתּוּ שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עִמָּם" (ויקרא כ' י"ח).

לדעת רבי יוחנן – כרת האמור בנידה בא לחלק חטאות לכל ערווה בפני עצמה. שכן לולא הכתוב האמור בנידה היינו אומרים, שכל העריות כולן אינן אלא חטא אחד, ואם שגג בכמה עריות בהעלם אחד, מביא חטאת אחת על הכל. אבל עכשיו שנאמר בנידה כרת בפני עצמו, למדנו, שהבא על הנידה ועל ערווה אחרת, ביאת נידה חטא לעצמו, ומביא עליו חטאת בפני עצמה. ומהמידות שהתורה נדרשת, דבר שהיה בכלל ויצא ללמד, לא על עצמו בלבד יצא ללמד, אלא על כל הכלל יצא ללמד, ואם כן למדנו, שלא רק הנידה חטא לעצמו, אלא אף כל העריות, כל אחת חטא לעצמו, והבא על כל העריות בהעלם אחד, חייב חטאת על כל אחת בפני עצמה.

ולדעת רבי יצחק – כרת האמור בנידה בא ללמד, שהנידה עונשה כרת בלבד, ולא מלקות⁴.

¹ תימה, הכא מצרכין קרא לאסור לאחר מיתה, וכן בפרק ארבע מיתות, גבי אשת אב וכלתו, ופרק קמא דקדושין קבעי, אשת איש נולד דשריא אחר מיתת בעלה. ויש לומר דבכל הני צריך קרא לאסור, דלא נילף מאשת איש דשריא לאחר מיתה, כדילפי התם. וקשה דבהאשה רבה קאמר, גבי חמותו לאחר מיתה, דממעט לה רבי עקיבא מדכתיב ישרפו אותו ואתהן ואת שתיחהן, כלומר ששתיחהן קיימות, נהי דמעטיה קרא משרפה, מאיסורא מי מיעטיה, משמע דאי לאו קרא היתה בשרפה. ויש לומר דבכולהו צריך קרא לאסור ולהתיר, דלא נילפו מהדדי. [תוס'].
² ואם תאמר הא ילפינן "אחוח" "אחוח" מבני יעקב, איכא למימר מהתם ילפינן אחים מן האב מצוה, מן האם רשות. [רש"י]. ומכל מקום איצטרך לעיל למילף אחוח מבני יעקב, דלא נימא דבעינן דמיחדי באבא ובאימא, משום דכתיב יחדו. [תוס'].
³ דאי התרו בו למלקות, אינו לוקה, דלאו שניתן לאזהרת כרת הוא, לפיכך אין לוקין עליו, דלא הוה ליה לעונשו כרת אלא אם כן הזהיר עליה, הלכך אזהרה לאו למלקות נתנה. [רש"י]. ולכאורה

לפי דעת רבי יצחק, הנידה מלמדת גם על כל שאר עריות, שעונשן כרת ולא מלקות.

⁴ אפילו למאי דמפרש, דאין עירי בכל חייבי כריתות, אלא היכא דמפרש קרא בהדיא, אתי שפיר, כדפרישית בריש מכילתין. [תוס'].
© כל הזכויות שמורות ליא"ה

ומתוך כך שהוצרכה תורה ללמד על שפחה חרופה שענוש עליה אשם, **שאינו חייב בה אלא בגמר ביאה, משמע ששאר חייבי לאוין**, שעונשן מלקות, כגון ממזרת ונתינה ושפחה כנענית, **אף המערה בהן בלבד, מתחייב, כמי שגמר ביאה**.^א

הערה בחייבי לאוין של כהונה

נתבאר, שמתוך כך שלמדה תורה שאינו חייב בשפחה חרופה אלא בגמר ביאה, למדנו, ששאר חייבי לאוין חייבים עליהם אף על הערה.

אמנם אין הדבר מלמד אלא על לאוין השווים בכל, כגון ממזרת ושפחה כנענית הדומים לאיסור שפחה חרופה, שהוא שווה בכל, אבל איסורי לאוין האמורים בכהנים בלבד, אינם למדים משפחה חרופה.

ומכל מקום, גם באיסורי לאוין של כהונה, **המערה דינו כגומר ביאה, שכן יש ללמוד בגזרה שווה מאיסורי עריות**. שבעריות נאמר לשון קיחה, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֶחָתוֹ" (ויקרא כ"י), וכמו כן נאמר באיסורי כהונה לשון קיחה, "וְאִישׁ זֶה וְחֻלְלָה לֹא יִקְחוּ וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מְאִישָׁה לֹא יִקְחוּ כִּי קֹדֶשׁ הוּא לְאֱלֹקֵינוּ" (ויקרא כ"א ז), ומעתה, כשם שהמערה בעריות דינו כגומר ביאה, כך המערה באיסורי כהונה דינו כגומר ביאה.

הערה בחייבי עשה

מצרים ואדומים דור ראשון ושני לגירותם אסורים לבוא בקהל, והוא איסור עשה, שנאמר, "לֹא תִתְעַב אֲדָמִי כִּי אֶחָדָה הוּא לֹא תִתְעַב מִצְרִי כִּי גֵר הָיִיתָ בְּאֶרֶץ. בְּנִים אֲשֶׁר יוֹלְדוּ לָהֶם דֹּר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקֹהֶל ה'..." (דברים כ"ג ח-ט) כלומר דווקא דור שלישי מותרים לבוא בקהל, ולא דור שני וראשון, ואיסור הבא מכלל עשה, הוא איסור עשה.

ואף שאיסורם קל, גם בהם **המערה דינו כגומר ביאה, שכן יש ללמוד בגזרה שווה מחייבי לאוין**. שבחייבי לאוין נאמר לשון ביאה, "לֹא יָבֹא מִמֶּזְרָה" (דברים כ"ג ג), וכמו כן נאמר בחייבי עשה לשון ביאה, "דֹּר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקֹהֶל ה'..." (דברים כ"ג ט), ומעתה, כשם שהמערה בחייבי לאוין דינו כגומר ביאה, כך המערה בחייבי עשה דינו כגומר ביאה.

הערת איש זר בשומרת יבם

שומרת יבם הזקוקה לאחי בעלה לייבום או חליצה, אסורה לאחרים, ונחלקו רב ושמואל בדף צ"ב, אם היא אסורה להם באיסור לא תעשה, משום שנאמר בה, "לֹא תִהְיֶה אִשְׁתְּ הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר", או שהכתוב הזה מלמד שאין קידושין של זר תופסים בה, אבל האיסור שלה לאחרים הוא איסור עשה, "וְיָבִימָה יָבֹא עָלֶיהָ" ולא זר.^ב

ומכל מקום, לדברי הכל, אם הערה בה זר, עבר על האיסור האמור בו, **כמי**

^א ואם תאמר, השתא דחייבי לאוין בהערה, אם כן לישתוק קרא בחייבי כריתות. ויתיר ה"ר משה כהן, דאי לאו קרא בחייבי כריתות, הוה אמינא מדגלי רחמנא בשפחה, מכלל דחייבי כריתות בהערה, אבל חייבי לאוין בגמר ביאה, דילפינן משפחה חרופה. אבל השתא דכתיב הערה בחייבי כריתות, אי כל חייבי לאוין בגמר ביאה, אם כן לישתוק קרא משפחה חרופה. [תוס'].

^ב לא גרסינן ליה, וברוב ספרים ליתא, דבין רב ובין לשמואל איכא לאו, כדפרישית בסוף החולץ. [תוס'].

שגמר ביאה, שכן כבר נתבאר, שבין בחייבי לאוין, ובין בחייבי עשה, המערה דינו כגומר ביאה.

הערת יבם בשומרת יבם

היבם המערה ביבמתו, הרי הוא **כמי שגמר בה ביאתו, וקנאה. שכן יש ללמוד בגזרה שווה מחייבי לאוין**, שבחייבי לאוין נאמר לשון ביאה, "לֹא יָבֹא מִמֶּזְרָה" (דברים כ"ג ג), וכמו כן נאמר בייבום לשון ביאה, "וְיָבִימָה יָבֹא עָלֶיהָ" (דברים כ"ה ה), ומעתה, כשם שבחייבי לאוין המערה דינו כגומר ביאה, כך בייבום המערה דינו כגומר ביאה.

הערה בקידושי

אחד מהקניינים שהאשה נקנית בהם לבעלה, הוא קנין ביאה, שנאמר, "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבָעֻלָּה" (דברים כ"ד א').

וגם לענין זה, המערה דינו **כגומר ביאה**,^ג **שכן יש ללמוד בגזרה שווה מאיסורי עריות**. שבעריות נאמר לשון קיחה, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֶחָתוֹ" (ויקרא כ"י ז), וכמו כן נאמר בקידושי אשה לשון קיחה, "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה", ומעתה, כשם שבעריות המערה דינו כגומר ביאה, כך בקידושי אשה, המערה דינו כגומר ביאה.^ד

שכבת זרע האמורה בשפחה חרופה

בענין שפחה חרופה נאמר, "וְאִישׁ כִּי יִשָּׁבֵב אֶת אִשָּׁה שְׁכֵבֶתָּה לְרַע וְהוּא שִׁפְחָה נִחְרַפֶּת לְאִישׁ וְהִפְדָּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ הִפְשָׁה לֹא נָתַן לָהּ בְּקֶרֶת תִּהְיֶה לֹא יוֹמֶתָ כִּי לֹא הִפְשָׁה" (ויקרא י"ט כ), וכבר נתבאר, שבא הכתוב **ללמד, שאינו חייב אשם על ביאתה, אלא בגמר ביאה**.

ולחן יתבאר בעזה"י, מדוע נאמר בשני פסוקים נוספים "שְׁכֵבֶתָּה לְרַע".

שכבת זרע האמורה באשת איש

בענין הבא על אשת איש נאמר, "וְיֹאֵל אִשְׁתְּ עַמִּיתָה לֹא תִתֵּן שְׁכֵבֶתָּה לְרַע לְטַמְּאָהּ בָּהּ" (ויקרא י"ח כ). ולא בא הכתוב הזה ללמד שהוא מתחייב רק על גמר ביאה ולא על הערה, שהרי כבר נתבאר בדף נ"ד, שהוקשו כל העריות לנידה, להתחייב בהן

^ג הקשה ה"ר נסים דברפרק קמא דקדושין בעי, תחלת ביאה קונה או סוף ביאה קונה, למאי נפקא מינה שהערה בה וקבלה קידושין מאחר ... ומסיק רבא, דכל הבעול דעתו על גמר ביאה, ולא קני בהערה. ויתיר הר"ר שמעון הזקן, דהא דאמר הכא דקני בהערה, היינו בשלא עשה כי אם הערה, ופירש מיד, ולא גמר ביאתו, אבל התם איירי כשעושה כל הביאה, דלא קני בהערה, כיון שדעתו על גמר ביאה ... וה"ר יצחק בן ה"ר מאיר פירש, דכשמפרש שרוצה לקנות בהערה, קני בהערה אפילו אם גומר ביאתו, אבל בסתם, דעתו על גמר ביאה. ורבינו תם פירש שם בענין אחר. ושם פירשתי. [תוס'].

^ד תימה, דנפקא לן בפרק קמא דקדושין, דאשה נקנית בביאה, מדכתיב "ובעלה", ותיפוק ליה מקיחה קיחה. ויש לומר אי לאו דכתיב "ובעלה", מקיחה דעריות לא הוה גמרינן עיקר ביאה, כיון דקיחה דעריות לא משתעי בקנין כלל, אבל לענין שתיחשב הערה כגמר ביאה ילפינן שפיר מהתם. [] ואם תאמר, ונילף מקיחה דיבמה דאיירי בקנין, דכתיב "ולקחה לו לאשה". ויש לומר דאינו מופנה לגזרה שווה. [] ואם תאמר, ונילף מקיחה דחייבי לאוין דכהונה, דקיחה דידהו איירי בקנין ... ויש לומר דלא איירי בקיחה דביאה, אלא בסתם קידושין, כדאמר התם, בעל לוקה משום לא יחלל. ועוד יש לומר, דאי לאו ובעלה, לא הוה גמרינן קידושי כסף מקיחה קיחה דשדה עפרון, אלא הוה מוקמינן קיחה דקרא בקידושי ביאה, משום דמסתבר למגמר טפי קיחה דאשה מקיחה דאשה, אבל השתא דכתיב ובעלה על כרחך גמרינן קיחה משדה עפרון קידושי כסף, דליכא למימר דאיצטריך קיחה להערה, דאם כן לשתוק מובעלה, ונילף כולה מילתא מעריות. [תוס'].

על העראה, ואשת איש בכלל כל העריות. ונחלקו חכמים מה בא הכתוב הזה ללמד.

יש אומרים, שהכתוב "לא תתן שְׁכֶבְתְּךָ לְזָרָה" בא ללמד, שאינו חייב אלא כשימש באבר חי, כלומר בקישי, שראוי להזריע, אבל המשמש באבר מת בלא קישי, פטור.

ויש אומרים, שגם המשמש באבר מת חייב. והכתוב "לא תתן שְׁכֶבְתְּךָ לְזָרָה" בא ללמד דבר אחר, והוא, שאינו חייב אלא כשימש עם אשת איש בחייה, אבל אם שימש עמה אחר מותה שלה, פטור. שהיה מקום לומר, גם אחר מותה נחשבת אשת איש, ואסורה, שהרי גם אחר מותה היא קרויה שארו של בעלה, כמו שנאמר בענין אשת כהן שמתה ומותר להיטמא לה, "לְשֹׂאֲרוֹ הִקְרַב אֱלֹוֹ" (ויקרא כ"א ב), ולפיכך בא הכתוב "לא תתן שְׁכֶבְתְּךָ לְזָרָה" ולימד, שמאחר שמתה אין בה איסור ערוה^א.

שכבת זרע האמורה בסוטה

אשת איש שקינא לה בעלה שלא תיטתר עם פלוני, ונסתרה עמו, אף על פי שספק אם נבעלה לו או לא, נאסרה לבעלה עד שתשתה מים המרים.

ונאמר בה, "וְשָׁכַב אִישׁ אֶתֶּה שְׁכֶבְתְּךָ זָרָה וְנָעַלְס מַעֲיִנִי אִשָּׁה וְנִסְתָּרָה וְהָיָה נִסְמָאָה וְעַד אֵין בָּהּ וְהָיָה לֹא תִפְשָׁה" (במדבר ה' י"ג). ולא בא הכתוב הזה ללמד שהיא נאסרת רק בגמר ביאה, שהרי כבר נתבאר בדף נ"ד, שהוקשו כל העריות לנידה, לעשות בהן העראה כגמר ביאה, ואשת איש בכלל כל העריות^ב. ונחלקו חכמים מה בא הכתוב הזה ללמד.

א. רב ששת אמר, פרט לשקינא לה שלא כדרכה, כלומר, "שְׁכֶבְתְּךָ זָרָה" האמור בסוטה בא ללמד, שאינה נאסרת על ידי הסתירה, אלא אם כן קינא לה בעלה משום שחשד אותה שתיבעל לאותו פלוני כדרכה, אבל אם קינא לה משום שחשד אותה שתיבעל לו שלא כדרכה, [כלומר שידוע לכל שלדעת כן קינא לה. א"י נאמר לה בפירוש, אל תסתרי עמו להיבעל לו שלא כדרכה], אינה נאסרת בסתירה.

ורבא לא קיבל את דברי רב ששת, כי נאמר "מִשְׁכַּבְּי אִשָּׁה" בלשון רבים, ללמד ששני משכבות יש באשה, ושניהם שווים לאיסור.

ב. ורבא אמר, פרט לשקינא לה דרך אברים [=מיעוד דדים, ודש מבחוץ בשאר אברים]. כלומר, "שְׁכֶבְתְּךָ זָרָה" האמור בסוטה בא ללמד, שאינה נאסרת על ידי

^א והא דפשיטא לן בפרק יש נוחלין, דאין הבעל יורש את אשתו כשהוא בקבר, וקאמר נמי התם כשם שאין האיש יורש את אשתו בקבר להנחיל לקרוביו, כך הן לא יירש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב, הא דפשיטא ליה בבעל טפי מבבן, היינו מהך דרשא דהכא, דאשמועינן דלאחר מיתה לא מיקרי שארו. [] ואם תאמר בדברך ארבע מיתות ממועט משמש מיתה מקרא אחריתא, דדריש התם "ומתו גם שניהם" פרט למעשה הורדוס, והיינו משמש מיתה כדאמר בבבא בתרא, דהטמין בדבושא יונקתא דבי חשמונאי והיה בא עליה ליתובי יצריה. ואומר ר"י, דאיצטריך דרשא דשמעתין למאן דדריש התם "ומתו גם שניהם" עד שיהו שניהם שוים. והא דקאמר התם, ואידך מעשה הורדוס לאו כלום הוא, הוי מצי למימר דנפקא ליה מקרא דהכא, אלא דניחא ליה לאוקמי ההוא תנא דדריש עד שיהו שניהם שוים, אפילו כמאן דאמר משמש מת בעריות פטור. [] ויש ספרים דגרסי התם פרט למעשה חידודין, וכן גורס בערוך, ופירש רש"י שם, דמעשה חידודין היינו דרך אברים. וקשה, דהכא פשיטא ליה לאביי דדרך אברים לאו כלום הוא. ויש לומר דהיינו כמאן דאמר התם, דמעשה חידודין לאו כלום הוא, ואפילו למאן דממעט התם מקרא, איכא למימר דמקרא דהתם פשיטא ליה לאביי הכא. [תוס'].]

^ב ולא מסתבר שכרת יש כבר משעת העראה, ואינה נאסרת עד גמר ביאה.

הסתירה, אלא אם כן קינא לה בעלה משום שחשד אותה שתיבעל לאותו פלוני, אבל אם קינא לה משום שחשד אותה שיעשו שאר דברים ולא בעילה, אינה נאסרת בסתירה^א.

ואביי הקשה על דברי רבא אלו, כי אף שאמת הוא, שהמקנא לאשתו דרך אברים אינה נאסרת, לא בא הכתוב ללמד דבר זה, כי פשוט הוא, שכן משום פריצות בלא בעילה, אין האשה נאסרת לבעלה.

ומסקנת הגמרא ליישב דברי רבא, כי היה מקום לומר, שאף שאין אשה נאסרת לבעלה בפריצות בלא בעילה, אם קינא לה מדבר זה, בקפידתו הדבר תלוי, וכשעברה על קינויו ונסתרה, היא נאסרה, ולכן הוצרך הכתוב ללמד שאינה נאסרת בקינוי זה.

ג. ואביי אמר, פרט לשקינא לה בנשיקה [=אבר נוגע במקום תשמיש]. כלומר, "שְׁכֶבְתְּךָ זָרָה" האמור בסוטה, בא ללמד, שאינה נאסרת על ידי הסתירה, אלא אם כן קינא לה בעלה משום שחשד אותה שתיבעל לאותו פלוני, אבל אם קינא לה משום שחשד אותה רק מנשיקת אבר, אינה נאסרת בסתירה.

ואמרו, שדברי אביי יתכנו רק לדעת האומרים שנשיקת אבר אינה בכלל העראה, ואינה נאסרת בכך לבעלה, אבל לדעת האומרים שנשיקת אבר היא בכלל העראה, הרי היא נאסרת בכך לבעלה, ככל העראה, שדינה כבעילה גמורה, ואם כן היא נאסרת גם כשקינא לה בנשיקה. [ובסמוך יתבאר בעזה"י שנחלקו חכמים אם נשיקת אבר היא בכלל העראה או לא].

מהי העראה ומהי גמר ביאה

נתבאר, שלרוב הדברים, העראה נידונית כביאה גמורה להתחייב עליה ולקנות בה כמו בגמר ביאה, ורק לענין שפחה חרופה, אינו מתחייב אלא בגמר ביאה ממש. ונחלקו חכמים, מהי ההעראה שברוב דברים דינה כגמר ביאה, ומהי גמר ביאה, שרק עליה מתחייב בשפחה חרופה.

א. לדברי שמואל, נשיקת האבר במקום תשמיש, אף על פי שאינו מכניס ממש באותו מקום, הרי היא בכלל העראה, כי העושה כן נחשב כמערה ומכניס מעט, משל לאדם שמניח אצבעו על פיו, אי אפשר שלא ידחוק הבשר. ואם כן לדבריו, ברוב דברים, מנשיקה ואילך דינו כגמר ביאה.

אבל לא נתבאר מה נחשב לדעתו גמר ביאה ממש להתחייב עליה גם בשפחה חרופה, האם הכנסת עטרה [=ראש הגיד היא ואינה מן הגיד אלא בשר] **כבר נחשבת אצלו גמר ביאה, או שגם הכנסת עטרה נחשבת כהעראה, ורק הכנסת הגיד עצמו נחשבת גמר ביאה להתחייב בשפחה חרופה.**

ב. וכשבא רבה בר בר חנה, אמר משמו של רבי יוחנן, שגמר ביאה שמתחייבים עליה בשפחה חרופה, היא הכנסת העטרה [=ראש הגיד היא ואינה מן הגיד אלא בשר], **וכל שכן הכנסת הגיד עצמו. ומכאן שהעראה, שחייבים עליה בשאר מקומות, היא נשיקת האבר.**

ג. וכשבא רב דימי, וכן כשבא רבין, אמרו משמו של רבי יוחנן, שהכנסת עטרה

^א ואם תאמר, הא אפילו אמר לה אל תסתרי סתם, הוי קינוי, ואם כן מה בכך אם הזכיר נמי דרך אברים, כיון דאמר לה נמי אל תסתרי. ויש לומר דהכי פירושו, שקינא לה דרך אברים, שאמר לה איני חושדך אלא דרך אברים, וכן שלא כדרכה. [תוס'].]

אינה גמר ביאה, אלא בכלל העראה. וכשאמרו לרב דימי, שרבה בר בר חנה לא אמר כן, ענה, או הוא שקרן או אני שקרן.

ומכל מקום לדעת רב דימי ורבין, **גמר ביאה הוא רק הכנסת הגיד עצמו**, אבל הכנסת עטרה היא בכלל העראה, ולא נתבאר מה דין נשיקת אבר, האם הוא גם כן בכלל העראה, או שאינו כלום.

ד. וכשבא רב שמואל בר יהודה אמר משמו של רבי יוחנן, שגמר ביאה הוא הכנסת הגיד, והעראה היא הכנסת עטרה, אבל למטה מהכנסת עטרה כגון נשיקת אבר אינה כלום.

נשיקת אבר	הכנסת עטרה	הכנסת גיד
העראה	?	גמר ביאה
העראה	גמר ביאה	גמר ביאה
?	העראה	גמר ביאה
כלום	העראה	גמר ביאה

ביאת המירוק בשפחה חרופה

בשפחה חרופה נאמר "שכבת זרע", ומכאן למדו בברייתא, שאין חייב אלא על ביאת המירוק, כלומר ביאה שמוציא בה זרע^א.

- לדעת האומרים, שגמר ביאה היא רק הכנסת הגיד, הכוונה למירוק גיד.
- ולדעת האומרים, שגמר ביאה היא גם הכנסת עטרה, הכוונה גם למירוק עטרה.

דף נ"ו

קנין היבמה בביאה גרועה

נתבאר בתחילת הפרק, שהיבמה נקנית לייבם בביאה להיות אשתו, לא רק כשהיתה הביאה לשם מצוות ייבום, אלא אף כשהיתה הביאה בשוגג או במזיד או באונס.

ללשון ראשון, הכל מודים, שאם מתחילה היתה נשואה למת, אפילו בא עליה ייבם ביאה גרועה, מאחר שמתחילה היתה נשואה, גם עתה אצל היבם היא כנשואה, ואפילו הלך מיד למדינת הים ולא הכניסה לביתו, שכן ביאה גרועה מועילה לכל הפחות לענין זה שהייבם נכנס להיות תחת המת, ומאחר שהיתה נשואה למת, עתה היא כנשואה לייבם, ולפיכך אם היתה אשת כהן, מאחר שמתחילה כשהיתה נשואה למת, כבר אכלה בתרומה, אף על פי שבמותו פסקה, לאחר מכן כשבא עליה הייבם, חוזרת לאכול בתרומה מיד, כדין נשואה לכהן^ב.

^א כן נראה מפירוש רש"י. ותוס' כתבו, נראה דמחייב בשפחה חרופה אפילו בלא הוצאת זרע, [אלא שתהא] ביאה הראויה להזריע, כמו באשת איש, דלא בעינן הוצאת זרע, אף על גב דכתיב בה שכבת זרע, ולא אתא למעוטי בשפחה חרופה אלא העראה ושלא כדרכה ... ונראה דלמאן דאמר העראה זו הכנסת עטרה, אין ראויה להתעבר בהערה אלא במירוק גיד, שאם היתה ראויה להתעבר, לא הוה מוקמי קרא למעוטי העראה אלא שלא כדרכה. [תוס']

^ב והוא הדין דהוה מצי למינקט לענין לירשה ולהטמא לה ולהפר נדרה, אלא נקט אכילת תרומה לרבותא, וכל שכן לשאר דברים, דזימנין שהיא כאשתו לכל דבר, ולא אכלה בתרומה, כדאמר

אבל נחלקו חכמים, מה הדין כשמתחילה היתה מאורסת בלבד למת, ובא עליה הייבם ביאה גרועה^ב.

לדעת רב – גם כשהיתה מאורסת בלבד, למת, ובא עליה ייבם ביאה גרועה, קנאה להיות כאשתו נשואה לכל דבר, ואוכלת בתרומה מיד, כי ביאה גרועה מועילה כביאה טובה.

ולדעת שמואל – כשהיתה מאורסת בלבד, למת, ובא עליה ייבם ביאה גרועה, לא קנאה בביאה זו, להיות כאשתו נשואה, כי ביאה גרועה אינה מועילה אלא להכניסו תחת אחיו, ולא יותר, ומאחר שהיתה ארוסה למת גם אצלו נחשבת היא כארוסה, ואינה אוכלת בתרומה^ג. וכמו כן ייבום זה בביאה גרועה, מועיל לדברים האמורים בפרשת ייבום. (א) לרשת את נכסי המת, שנאמר, "יקום על שם אחיו המת". (ב) לפוטרה מהייבום, שאם ימות הייבם אחר שבא עליה, ויש לו בנים מאשה אחרת, זו מותרת לשוק. וכן אם מוציאה הייבם בגט, היא מותרת בלא חליצה. וכמו כן צרתה נפטרת בביאתה שלה^ד. וכן אמר שמואל, כל שהבעל מאכיל, ייבם מאכיל, וכל שאין הבעל מאכיל, אין היבם מאכיל.

וללשון שני, הכל מודים, שאם מתחילה היתה מאורסת למת, ובא עליה ייבם ביאה גרועה, לא קנאה בביאה זו, להיות כאשתו נשואה, כי ביאה גרועה אינה מועילה אלא להכניסו תחת אחיו, ולא יותר, ומאחר שהיתה ארוסה למת, גם אצל הייבם היא נחשבת כארוסה, ואינה אוכלת בתרומה.

אבל נחלקו חכמים, מה הדין כשמתחילה היתה נשואה למת, ובא עליה הייבם ביאה גרועה.

לדעת רב – כשמתחילה היתה נשואה למת, אף על פי שבא עליה ייבם ביאה גרועה, קנאה להיות כאשתו נשואה לכל דבר, ואוכלת בתרומה מיד, כי ביאה גרועה מועילה להכניסו תחת אחיו ומאחר שלאחיו היתה נשואה גם אצלו היא נשואה.

ולדעת שמואל – גם כשהיתה נשואה למת, אם בא עליה ייבם ביאה גרועה, לא קנאה בביאה זו, להיות כאשתו נשואה, כי ביאה גרועה אינה מועילה אלא לדברים האמורים בפרשת ייבום. (א) לרשת את נכסי המת, שנאמר, "יקום על שם אחיו המת". (ב) לפוטרה מהייבום, שאם ימות הייבם אחר שבא עליה, ויש לו בנים מאשה אחרת, זו מותרת לשוק. וכן אם מוציאה הייבם בגט, היא

בכתובות בפרק נערה, מסורה לכל חוץ לתרומה, גבי מסר האב לשלוחי הבעל. [תוס']

^א לא פליגי אלא בביאת שוגג וכיוצא בה, אבל בהערה, דקניא נמי בעלמא, וביאה היא לכל דבר, לא פליגי בה, ומה שקבע מחלוקתן כאן אמתניתין דאחד הגומר ואחד המערה, לאו משום דעלה פליגי, אלא משום דמסיים בה קנה, דקאי נמי אביאת שוגג, כן נראה לר"י. ובירושמי איכא פלוגתייהו, ואיכא דמוקי פלוגתייהו בהערה. [תוס']

^ב ודוקא בביאה בלא דעת קנין, אבל בביאה גמורה, אשתו גמורה היא, ואוכלת אפילו לשמואל. [רש"י]

^ג אף על גב דכל שאר דברים כתובים נמי בפרשה, כדדרשינן, כיון שלקחה נעשית כאשתו לכל דבר, כיון דביאת שוגג לא קני בעלמא, סברא הוא דלא רבייה אלא לדברים המפורשים בפרשה בהדיא, כגון לירש בנכסי אחיו, דכתיב יקום על שם אחיו לנחלה, ולפטור אשת אחיו מן היבום, דכתיב לו לאשה ולא לאחיו לאשה, דפקע מינה זיקת אחיו, ולפטור צרתה, דכתיב בית אחיו, בית אחד הוא בונה ואינו בונה שני בתים, דהנהו דברים הוו לאוקמיה במקום בעל, אבל בתרומה לא אכלה על ידי ביאה גרועה, ולא יורשה, ולא מיטמא לה, ולא מיפר נדרה, דהיינו אלומי מבעל, אבל מן הנשואין זכאי בכולהו, דלא הוי אלא לאוקמיה במקום בעל, דילפינן מהני דכתיבי. [תוס']

הברייתא בה מבואר שייבם חרש מאכיל בתרומה, וכוחו יפה בזה מכח הבעל.

ב. בת ישראל שנתארסה לכהן פקח ולאחר מכן נתחרש וכנסה א. דעת רבה.

הכל מודים, שבת ישראל שנתארסה לכהן פקח, אף על פי שחלו האירוסין מהתורה, אם נתחרש הכהן, ורק אחר כך כנסה לנישואין, אינה אוכלת בתרומה על ידי נישואי חרש אלו, [כי נישואי חרש אינם נישואין להאכיל בתרומה].

וכל זה כשאין לה בן מהכהן הזה, אבל **נולד לה בן מהכהן, היא אוכלת בתרומה מחמת בנה**, שכן מי שנישאת לכהן, וילדה לו בן, אפילו מת בעלה, אוכלת בתרומה מחמת הבן, והוא הדין כשכנסה בעלה כשהוא חרש, שאינה אוכלת בתרומה מחמתו, אוכלת בתרומה מחמת הבן.

ונחלקו חכמים ורבי נתן מה הדין אם **מת הבן הזה, והבעל קיים. לדעת רבי נתן, מאחר שכבר החלה לאכול בתרומה מחמת הבן, מעתה, אף על פי שמת הבן, ממשיכה לאכול בתרומה מחמת בעלה החרש. ולדעת חכמים, מאחר שמות בנה, מחמת בעלה החרש אינה אוכלת.**

ואביי הקשה על סברת רבי נתן כפי שביארה רבה, שהרי מי שנישאת לכהן, ומת בלא בנים, אינה אוכלת בתרומה, ואין אומרים, מאחר שהחלה לאכול בחייו, תאכל גם אחר מותו, וכמו כן, כשנישאת לחרש, שבשבילו אינה אוכלת, ונולד לה בן ומת, אין לומר, מאחר שהחלה לאכול בשביל הבן בחייו, תאכל גם אחר מות הבן.

ב. דעת רב יוסף.

מדין תורה, האשה שנתארסה לכהן, אוכלת בתרומה מיד, אף קודם נישואין, שנאמר "וְכִתְּבָהּ בֵּיתָהּ כִּי יִקְנֶה וְכִי יִפְּשׂ קִנְיָן כִּסְפוֹ הוּא לֹאכֵל בּוֹ" (ויקרא כ"ב י"א), וחז"ל הם שגזרו, שלא תאכל עד שעת נישואין, כי חששו שמא יתנו לה תרומה בעודה בבית אביה, ותאכל לאחיה ואחיותה.

ומאחר שכן הוא, כשבת ישראל נתארסה לכהן פקח, וחלו הקידושין מהתורה, ראוי היה שתאכל בתרומה משעת נישואין, אף על פי שכשהכניסה כבר היה חרש, שהרי מדין תורה משעת אירוסין היא אוכלת בתרומה, אלא שכל זמן שהיא בבית אביה, גזרו עליה שלא תאכל, אבל משכנסה לבית בעלה, אין כאן גזרה, ויש לה לאכול בתרומה, אף על פי שבעלה חרש.

ומכל מקום נחלקו חכמים ורבי נתן בדיון זה. **דעת רבי נתן כפי שנתבאר, שמאחר שמדין תורה יש לה לאכול, ואין לחוש שתאכל את אחיה, שהרי היא עתה בבית בעלה, הרי היא אוכלת בתרומה. וחכמים חולקים עליו, ואומרים, שגם על זאת גזרו שלא תאכל בתרומה, וסיבת הגזרה היא, שאם תאכל בתרומה כשכנסה כשהוא חרש, יבואו להתיר לה לאכול בתרומה גם כשאירסה כשהוא חרש [=גזרין נישואי חרש אטו קידושי חרש] וזאת אינה אוכלת, כי מאחר שבשעת אירוסין היה חרש, לא חלו האירוסין מהתורה, ואין לה לאכול בתרומה.**

אמנם גם לדעת חכמים, אם נולד לה בן מהכהן, כל זמן שהבן חי, היא אוכלת מחמת בנה, אבל אם מת הבן שוב אינה אוכלת.

ואביי הקשה על דברי רב יוסף, כי מלשון הברייתא משמע שרבי נתן חולק על חכמים רק באופן שנולד לה בן ומת, ואילו לפי דברי רב יוסף, רבי נתן מתיר לה לאכול

מותרת בלא חליצה. וכמו כן צרתה נפטרת בביאתה שלה. וכן אמר שמואל, כל ביאה שהבעל קונה בה את אשתו להאכילה בתרומה, [כשיכניסנה לחופה^א], כלומר ביאה לשם קנין, הייבם מאכיל על ידה, וכל ביאה שאין הבעל קונה בה את אשתו להאכילה בתרומה, כלומר בשוגג או באונס או במזיד, אין הייבם מאכיל על ידה.

		מן הנישואין		מן האירוסין	
לשון	רב	כנשואה ואוכלת	כנשואה ואוכלת	לשון	רב
ראשון	שמואל	כנשואה ואוכלת	כארוסה ולא אוכלת	לשון	רב
שני	שמואל	כארוסה ולא אוכלת	כארוסה ולא אוכלת	לשון	רב

בזה יפה כח יבם חרש מכח בעל חרש

א. לדעת רב ללשון ראשון, גם בביאה גרועה, הייבם קונה את היבמה להיות כאשתו נשואה, ואפילו לא היתה נשואה למת, אלא מאורסת לו בלבד. וכשבת ישראל היתה מאורסת לכהן פקח, וחלו האירוסין מהתורה, ולאחר מכן נתחרש הכהן, וכנסה כשהוא חרש, אינה אוכלת בתרומה, [מטעם שיתבאר בעז"ה להלן]. אכן אם מת הבעל, ונפלה הייבמה לפני ייבם חרש, הרי היא זקוקה לו מהתורה, שלכל הפחות היתה מאורסת לאחיו המת^ב, ומעתה אם ייבמה האח החרש, הרי זו אוכלת בתרומה כנשואה, שכן ביאת חרש אינה גרועה מביאת שוגג וזנות ואונס, שאינו מתכוון לקנות בה, ובכל זאת, לדעת רב ללשון ראשון הוא קונה בה את היבמה להיות כאשתו נשואה, והוא הדין לביאת חרש שהיא ביאה גרועה. ובה יפה כח היבם החרש, מכח הבעל החרש, שהייבם החרש מאכיל בתרומה, והבעל החרש לא האכיל בתרומה.

ב. לדעת רב ללשון שני, ולדעת שמואל ללשון ראשון, בביאה גרועה, הייבם קונה את היבמה שתהא אצלו כמו שהיתה אצל אחיו, אם היתה נשואה לאחיו, גם אצלו היא כנשואה, ואם היתה מאורסת לאחיו, גם אצלו היא כמאורסת. וכשבת ישראל היתה מאורסת לכהן פקח, וחלו האירוסין מהתורה, ולאחר מכן נתחרש הכהן, וכנסה כשהוא חרש, אינה אוכלת בתרומה, אבל אם כנסה הכהן כשהוא פקח, ורק אחר כך נתחרש, מאחר שכשכנסה אכלה בתרומה, היא אוכלת בתרומה גם לאחר שנעשה חרש. ואם מת הבעל, ונפלה הייבמה לפני ייבם חרש, וייבמה האח החרש, הרי זו אוכלת בתרומה כנשואה, שכן אף שביאת חרש ביאה גרועה, מועילה היא להכניס את הייבם תחת אחיו, ומאחר שהיתה נשואה למת, גם לייבם היא נחשבת כנשואה, ואוכלת בתרומה. ובה יפה כח היבם החרש, מכח הבעל החרש, שהייבם מאכיל בתרומה אף על פי שהיה חרש בשעה שהכניסה, והבעל לא האכיל בתרומה, אלא משום שבשעה שהכניס היה פקח.

ג. ולדעת שמואל ללשון שני, ביאה גרועה אינה מאכילה בתרומה בשום אופן, ואם כן, בשום אופן ייבם חרש אינו מאכיל בתרומה, ואין דרך ליישב את

^א אי ביאה אירוסין עושה, אומר ר"י, דכל ביאה שהבעל מאכיל בה על ידי חופה שאחריה קאמר. [תוס'].
^ב ואם תאמר ואמאי ... וניחוש לסימפון, שהרי לא בדקה, שלא הספיק לכונסה עד שנתחרש, ואם כן אינה זקוקה לו. ולקמן נמי דקאמר, דגזרין נישואין דחרש אטו קידושין, תיפוק ליה משום סימפון, ולרבי נתן נמי אמאי אוכלת. ואומר ר"י, דלא חיישין לסימפון, אלא כשיכול הדבר להתגלות שיש סימפון, ויהיו קידושי טעות, אבל הכא דנתחרש, לא חיישין שמא יתפקח וימצא סימפון. [תוס'].

בתרומה, אף בלא בן כלל.

בעילה העושה את האשה לזונה

בת ישראל שנבעלה בעילת איסור, נעשית זונה, ונאסרת לכהן, שנאמר "אִשָּׁה זֹנָה וְחֻלְלָה לֹא יִקְחוּ", וכן אם היתה בת כהן, בבעילת איסור היא נעשית חללה, ונפסלת מאכילת תרומה, ובכלל הביאות האסורות, שמחמתן האשה נעשית זונה או חללה להיפסל לכהונה. (א) ביאה שיש בה איסור ערוה של כרת. (ב) ביאה שיש בה איסורי כהונה, כגון אלמנה לכהן גדול, וגרושה או חלוצה לכהן הדיוט. (ג) ביאה שיש בה איסור לא תעשה כגון בת ישראל לנתין או לממזר¹.

והנה, בתחילת הפרק נתבאר, שהבא על יבמתו, קונה אותה אף כשבא עליה בשוגג או באונס או במזיד, וכמו כן קונה אותה בין בביאה גמורה ובין בהעראה, וכמו כן קונה אותה בין בביאה כדרכה ובין בביאה שלא כדרכה.

ומבואר במשנתנו, שכשם שכל האופנים הללו נחשבים כביאה גמורה, לקנות בה את היבמה, כך אם נבעלה בת ישראל או בת כהן בעילת איסור בכל האופנים הללו, היא נפסלת לכהונה ולתרומה.

אשת ישראל שנאנסה אף שמותרת לבעלה פסולה לכהונה

אמר רב עמרם, את הדבר הבא אמר לנו רב ששת, והביא ראיה לדבריו ממשנתנו, ועל ידי כך האיר עינינו בהבנת המשנה.

וכך אמר רב ששת, אשת ישראל שנאנסה, אף על פי שמותרת לבעלה, [שהרי נאמר, "וְהָיָה לָאִשָּׁה כְּנִתְפָשָׁה" (במדבר ה' י"ג)], כלומר אם לא נאנסה אז היא אסורה לבעלה, אבל אם נאנסה, היא מותרת לבעלה, מכל מקום, לכהונה נפסלה, ולכן אם מת בעלה לאחר מכן, לא תנשא לכהן.

וכן מבואר במשנתנו, שכשם שהיבמה נקנית לייבם בכל הביאות, ובכלל זה ביאת אונס, כך בביאת ערוה, כגון אשת איש, האשה נפסלת לכהן בכל הביאות, ובכלל זה ביאת אונס, הרי שאשת איש נפסלת לכהן בביאת אונס.

ועל כרחך, כשאמרו, שכשם שהיבמה נקנית בביאה מסויימת, כך בביאה זו היא נפסלת לכהונה, נתכוונו לביאת אונס ושוגג, ולא להעראה או לביאה שלא כדרכה, כי שתי הביאות הללו, המקום שבו נכתב בתורה שהן נחשבות כביאה גמורה, הוא בעריות [העראה מהכתוב "אֵת מִקְרָהּ הֶעָרָה" וביאה שלא כדרכה מהכתוב "מִשְׁכָּבִי אִשָּׁה"], והיבמה היא הלמדה מהעריות, ואם כן אין לומר על ביאות אלו, שהעריות כמו היבמה, אבל הביאה שנכתבה ביבמה, ויש ללמוד מיבמה שמועילה גם לפסול לכהונה, היא ביאת שוגג ואונס.

ואם כן מבואר במשנתנו, שכשם שהיבמה נקנית בביאת שוגג ואונס, כך האשה נפסלת לכהונה בביאת שוגג ואונס, ובכלל זה ביאת שוגג ואונס של אשת איש, הרי שאשת איש נפסלת לכהן בביאת אונס².

ודחו ראיה זו ואמרו, שאפשר שהביאה שהוצרכו ללמד עליה שהאשה נפסלת

¹ ודוקא עריות או פסולות, אבל ביאת זנות דפנויה, לא משויה לה זונה, ולא פסלה מן הכהונה, דלא אשכחנא תנא דפסל אלא רבי אלעזר, דאמר, פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה, לקמן בפירקין. [רש"י].

² יל"ע למה לא דחו, שאמנם אשת איש נפסלת לכהן גם בביאת אונס, אבל דווקא כשהיא אשת כהן, ולא כשהיא אשת ישראל.

בה לכהונה, היא ביאה שלא כדרכה, ולא בעריות, שבהן הדבר מפורש בתורה, אלא באיסורי לאוין³, שלא נתפרש בהן הדבר בתורה, אבל בביאת אונס אין האשה נפסלת לכהונה⁴.

אשת כהן שנאנסה משום מה בעלה לוקה עליה

אשת איש שזנתה עם איש אחר, נאסרה לבעלה, והרי היא עליו באיסור לא תעשה, שנאמר, "לֹא יוּכַל בְּעֻלָּהּ הָרָאוּשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְחָה לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהָיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטְמָאָהּ כִּי תוֹעֵבָה הוּא לַפָּנִי ה' וְלֹא תִחַטֵּא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה" (דברים כ"ד ד'), ובא הכתוב הזה לרבות איסור גם לאשת איש שזנתה. [כדעת חכמים בדף י"א].

אמנם יש חילוק בדיון זה בין הנבעלת באונס לנבעלת ברצון, שנאמר בפרשת סוטה, "וְהָיָה לָאִשָּׁה כְּנִתְפָשָׁה" (במדבר ה' י"ג), לומר, שרק כשלא נתפשה והיה הדבר מרצון היא נאסרת לבעלה, אבל כשהיה הדבר באונס, אינה נאסרת לבעלה.

ומתוך כך שנאמר מיעוט "וְהָיָה", למדנו, שדווקא באשת ישראל נאמר החילוק בין זנות באונס לזנות ברצון, אבל אשת כהן נאסרת לבעלה, בין כשזנתה באונס ובין כשזנתה ברצון.

ואם כן, כשנאנסה אשת כהן, מאחר שנאסרה עליו, והיא בכלל איסור "לֹא יוּכַל ... לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהָיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטְמָאָהּ", אם בא עליה, הכל מודים שהוא לוקה משום איסור טומאה זה.

אבל נחלקו שתי לשונות בגמרא, אם הוא לוקה עליה גם משום איסור זונה.

ללשון ראשון אמר רבא, שהכהן לוקה עליה גם משום איסור "זֹנָה ... לֹא יִקְחוּ", שכן סתם זונה היא אשה המנאפת תחת בעלה, ואף שזו זנתה באונס, מאחר שלמדנו שאצל הכהן היא נחשבת כמי שנבעלה לאחר במזיד שהרי היא נאסרת לכהן, מעתה גם לענין איסור זונה, היא נחשבת אצל הכהן כמי שנבעלה במזיד, ולוקה על ביאתה גם משום "זֹנָה ... לֹא יִקְחוּ".

ולשון שני אמר רבא, שהכהן אינו לוקה עליה גם משום איסור "זֹנָה ... לֹא יִקְחוּ", שכן סתם זונה היא אשה המנאפת תחת בעלה, וזו שלא היתה מנאפת אלא נאנסה אינה זונה.

אירוסין של איסורי כהונה לפסול מתרומה

אלמנה הנבעלת לכהן גדול, וכן גרושה או חלוצה הנבעלת אף לכהן הדיוט, נעשית חללה, ונאסרת באכילת תרומה, שנאמר בכהן גדול, "אֲלֹמְנָה וְגֵרוּשָׁה וְחֻלְלָה זֹנָה אֵת אֶלָּה לֹא יִקַּח כִּי אִם בְּתוּלָה מַעֲמִיּוֹ יִקַּח אִשָּׁה. וְלֹא יִחַלֵּל זָרְעוֹ בְּעַמִּיּוֹ כִּי אֲנִי ה' מִקְדָּשׁוֹ" (ויקרא כ"א י"ד-ט"ו), ונאמר בכהן הדיוט, "אִשָּׁה זֹנָה וְחֻלְלָה לֹא יִקְחוּ וְאִשָּׁה גֵרוּשָׁה מֵאִשָּׁה לֹא יִקְחוּ כִּי קֹדֶשׁ הוּא לְאֱלֹקִי" (ויקרא כ"א ז').

³ פירש בקונטרס, אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, אבל משום העראה לא איצטרך למיתנייה, דהא מרבינן ליה לעיל מקיחה קיחה דעריות. וקשה לר"י, דאי משום חייבי לאוין דכהונה נקט לה, לשלל כדרכה נמי לא איצטרך, דאיכא למילף נמי קיחה קיחה מעריות, דכתיב בהו משכבי אשה. אלא נראה לר"י, דקאי אשאר חייבי לאוין דלאו דכהונה, דלא כתיב בהו קיחה, דלא שמעינן בהו שלא כדרכה אלא מגזרה שווה דביאה ביאה מיבמה, כי היכי דילפינן לעיל מינייהו יבמה לענין העראה. [תוס'].
⁴ אבל משום העראה לא איצטרך למיתנייה, דהא רבינן לעיל העראה דחייבי לאוין מקיחה קיחה דעריות. [רש"י].

אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט]. לדעת רבי מאיר, מאחר שאירוסין אלו מביאים אותה לידי ביאה פסולה [=משתמרת לביאה פסולה], אינה אוכלת בתרומה. ולדעת רבי אלעזר ורבי שמעון, כל זמן שלא נבעלה בפועל בעילה פסולה, היא אוכלת בתרומה.

והנה **פצוע דכא אסור לבוא בקהל**, שנאמר, "לא יבא פצוע דכא ויכרות שפכה בקהל ה'" (דברים כ"ג ב'), **ואם כן, כשכהן פצוע דכא מקדש בת ישראל, האירוסין הללו גם כן מביאים אותה לידי ביאה פסולה, ולפיכך אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, שכשם שנחלקו חכמים בדין בת ישראל שנתקדשה לכהן באיסור כהונה, כך נחלקו בדין בת ישראל שנתארסה לכהן פצוע דכא. לדעת רבי מאיר, מאחר שאירוסין אלו מביאים אותה לידי ביאה פסולה** [=משתמרת לביאה פסולה], **אינה אוכלת בתרומה. ולדעת רבי אלעזר ורבי שמעון, כל זמן שלא נבעלה בפועל בעילה פסולה, היא אוכלת בתרומה.**

דף נ"ז

והקשו על דברי רבי אושעיא, שכן אפשר שלא אמרו רבי אלעזר ורבי שמעון שקידושי איסורי כהונה מאכילים בתרומה, אלא כשהכהן כשר, וראוי להאכיל נשים אחרות, אז הוא מאכיל גם אלמנה וגרושה שאירס ועדיין לא נתחללו בנישואין, אבל כשהכהן פצוע דכא, ואינו ראוי להאכיל תרומה שום אשה, כי כל הנשים אסורות לו, מודים רבי אלעזר ורבי שמעון, שגם קודם בעילה אינו מאכיל את אשתו בתרומה.

ואין לתרץ ולומר שבאמת גם כהן פצוע דכא ראוי להאכיל נשים בתרומה, כגון בת גרים, שהיא מותרת לו. כי ענין זה, אם היא מותרת לו או לא, שאלו רבי יוחנן מרבי אושעיא, ולא פשט לו. הרי שרבי אושעיא עצמו גם כן נסתפק אם פצוע דכא כהן מאכיל בתרומה².

אבל אביי ורבא אמרו לתרץ, שיש אופנים אחרים שבהם גם פצוע דכא מאכיל בתרומה, ולכן לדעת רבי אלעזר ורבי יהושע, הוא מאכיל את ארוסתו בת ישראל.

אביי אמר, שהאופן שפצוע דכא מאכיל בתרומה, הוא, כשהיה נשוי אשה קודם שנעשה פצוע דכא, שמאחר שכנסה בהיתר והחלה לאכול בתרומה, אוכלת גם כשנעשה פצוע דכא, אלא אם כן בא עליה, ועשאה חללה בביאתו, שאז היא נאסרת לאכול תרומה, אבל אם לא ידעה [=לא בא עליה], אוכלת בתרומה גם אחר היותו פצוע דכא³.

² ותימה, דלקמן מסקינן, דרבי יוחנן בעי אליבא דרבי אליעזר בן יעקב, אבל אליבא דרבי אלעזר ורבי שמעון, אפשר דמאכיל בבת גרים, דרבי שמעון מכשיר גיורת פחותה מבת שלוש לכהן, ודלמא סבר נמי דקהל גרים לא מיקרי קהל. ומיהו בקונטרס פירש, דכולה סוגיא דהשי"ס מסיק לה, אבל רבי אושעיא לא פשט מידי. [תוס']

³ תימה, דבלא ידעה גופה אמאי מאכיל לאביי, דמשתמרת לביאה פסולה היא. וטעמא שכבר אכלה לית ליה לאביי, כדקאמר בסמוך. ורבא נמי היכי קאמר שאני התם שכבר אכלה, הא אליבא דרבי אליעזר קיימא הכא, ורבי אליעזר אית ליה בהערל, שכבר אכלה לא אמרינן ... ויש לומר דטעמא שכבר אכלה מהני לכולי עלמא לענין זה שאוכלת לרבי אלעזר ורבי שמעון אף על פי שאין מאכיל במקום אחר, ולא פליג ר"א ורבי יוחנן אלא במאי דקאמר רבי יוחנן דאוכלת אפילו לרבי מאיר מטעם שכבר אכלה, דלא חשיבא משתמרת לביאה פסולה, כיון דתחילת אכילתה הווי נישואי כשרות, והוי כאילו הן קיימין ועומדין עדיין, שתאכל מכחן, ומייתי אביי אפצוע דכא שקידש, דחשיב יש לו להאכיל במקום אחר, כיון שמאכיל בלא ידעה, ורבא סבר דלא חשיב יש לו להאכיל במקום אחר, כיון דאין מאכיל התם על ידי מעשה של עכשיו, אלא על ידי שכבר אכלה. [תוס']

ומהטעם הזה, אם אלמנה נישאת לכהן גדול, וכן אם גרושה וחלוצה נישאו אף לכהן הדיוט, מאחר שהנשואה נבעלת לבעלה, הכל מודים שהן נעשו חללות, ולפיכך אפילו היו בנות כהנים, נפסלו מאכילת תרומה לעולם.

אבל נחלקו חכמים, מה הדין כשנתקדשו לכהן בלבד, ועדיין לא נישאו לו, האם משעת קידושין נפסלו מאכילת תרומה לעולם, או שאינן נפסלות עד שעת נישואין, ומחמת ביאת איסור.

לדעת רבי מאיר הוא תנא קמא של משנתנו – יש ללמוד בקל וחומר, שמשעת אירוסין הן נפסלות מאכילת תרומה, שכן נישואי בת כהן באיסורי כהונה, דומים לנישואיה לישראל, שבשני האופנים אין הנישואין מאכילים אותה בתרומה. ומעתה הדברים קל וחומר, אם בנישואיה לישראל, שאין בהם עבירה, כבר משעת אירוסין היא נפסלת מאכילת תרומה של בית אביה, כל שכן בנישואיה באיסורי כהונה, מאחר שיש בהם עבירה, שמשעת אירוסין לא תאכל בתרומה של בית אביה.

ולדעת רבי אלעזר ורבי שמעון – אין הדבר כן, כי אירוסין לישראל אינם דומים כלל לאירוסין באיסורי כהונה, שכן ישראל שנתארסה לו אינו ראוי להאכיל תרומה כלל, ולכן משעה שנתארסה לו יצאה מהיתר אכילת תרומת בית אביה, אבל כהן שנתארסה לו, ראוי להאכיל בתרומה, אלא שאם יבוא עליה, הוא פוסלה, כי היא אסורה לו, אבל כל זמן שלא בא עליה, ולא פסלה, מאורסת היא לכהן המאכיל בתרומה, ואינה נפסלת מתרומת בית אביה.

ומודה רבי מאיר, שאם לבסוף מת הבעל בעודה ארוסה, ולא נישאת באיסור כהונה, ולא נבעלה בעילת איסור העושה אותה חללה, חוזרת לכשרות אכילת תרומת בית אביה, שאינה נאסרת באכילת תרומה אלא בזמן שהיא מאורסת באיסור כהונה שהיא ממתינה לביאה פסולה. וכמו כן מודים רבי אלעזר ורבי שמעון, שאם לבסוף נישאת באיסורי כהונה, מאחר שנפסלה בביאת אסור, נעשית חללה ואסורה לעולם, גם אם תתאלמן מהם.

כך שמע רש"י בביאור הסוגיה, שמחלוקת החכמים הללו אם בת הכהן נפסלת מאכילת תרומת בית אביה, אבל בבת ישראל שלא אכלה עד עכשיו, הכל מודים שאינה אוכלת בתרומה על ידי אירוסין באיסורי כהונה.

וחזר רש"י ופירש, שמחלוקת החכמים הללו היא גם בבת ישראל שנישאת באיסורי כהונה, ולפי משנה ראשונה במסכת כתובות, שבת ישראל שנישאת לכהן אוכלת משעת אירוסין, ונחלקו כאן מה דינה כשנישאת באיסורי כהונה.

לדעת רבי אלעזר ורבי שמעון, משעה שנתארסה לכהן היא אוכלת בתרומה, שהרי היא מאורסת לכהן, ועדיין לא נפסלה, ורק כשתיבעל לו, תאסר.

ורבי מאיר אומר, שמאחר שכשתיכנס לנישואין תיאסר באכילת תרומה, לא התירו לה לאכול בתרומה על ידי האירוסין.

ומודה רבי מאיר שאם נתאלמנה האלמנה גם מן האירוסין לכהן גדול, ונמצא שלבסוף לא נפסלה בביאת איסור, הרי היא מותרת לכהנים אחרים הדיוטות.

פצוע דכא כהן שקידש בת ישראל

נתבאר, שנחלקו חכמים בדין בת ישראל^א שנתארסה לכהן באיסור, [כגון

^א כן הוא לפי הפירוש השני של רש"י. אולם לפי הפירוש הראשון, דין זה אמור בבת כהן שנתארסה לכהן באיסור. [עיי' בתוס']

שנסתפקו בפרק הערל, אם כהן פצוע דכא עומד בקדושתו, ואסור באיסורי כהונה, או לא, ממה נפשך הוא אסור בבת גרים. שכן אם הוא בקדושת כהונה, הוא אסור בה משום שהיא נחשבת חללה, ואפילו אם פסקה ממנו קדושת כהונה, ומותר באיסורי כהונה, מכל מקום בבת גרים הוא אסור, כי קהל גרים נקרא קהל. ולפיכך אם נשאה, אינה אוכלת בתרומה.¹

ולדעת רבי יוסי, ממה נפשך, כהן פצוע דכא מותר בבת גרים, ולפיכך אינה נפסלת בביאתו, ומותרת בתרומה. והסיבה לכך, שלדעת רבי יוסי, כהן פצוע דכא מותר בבת גרים, כי לדעת רבי יוסי בת גר וגירות כשרה לכהונה, וכמו כן לדעת רבי יוסי קהל גרים אינו נקרא קהל ופצוע דכא מותר בגרים. ומעתה אף שנסתפקו בפרק הערל, אם כהן פצוע דכא עומד בקדושתו, ואסור באיסורי כהונה, או לא, ממה נפשך הוא מותר בבת גרים. שכן אם הוא בקדושת כהונה, הוא מותר בה משום שהיא כשרה לכהונה, ואין לאוסרה לו משום שהוא פצוע דכא, כי קהל גרים אינו נקרא קהל ומותר בפצוע דכא. ולפיכך אם נשאה, אוכלת בתרומה.

ומסקנת הגמרא, שספיקו של רבי יוחנן הוא רק בבת גר וישראלית שנישאה לפצוע דכא, ולפי דעת רבי אליעזר בן יעקב, שאמר, קהל גרים אינו נקרא קהל ומותרים בפצוע דכא, וכמו כן בת גר וגירות אסורה לכהונה, אבל היתה בת גר וישראלית מותרת לכהונה. וצדדי הספק הם, האם זו שאמה מישראל, יתירה על בת גרים גמורה, רק לענין זה שהיא כשרה לכהונה, אבל לא נוספה בה קדושה, להיות קרויה קהל, ולכן מותרת לפצוע דכא [=כשרות מיתוספא בה] ולפיכך היא אוכלת בתרומה. או שזו שאמה מישראל, יתירה על בת גרים גמורה, גם לענין זה שנוספה בה קדושה, להיות קרויה קהל, ולכן היא אסורה לפצוע דכא [=קדושה מיתוספא בה], ולפיכך אינה אוכלת בתרומה.²

וכשבא רבי אחא בר חיננא מדרומא, בא והביא ברייתא בידו, וממנה פשטו ספק זה. שכן בברייתא מבואר, שכהן פצוע דכא שנישאה בת גרים מאכילה בתרומה משום שנאמר, "וְיָקָחְהָ כִּי יִקְנֶה נָפֶשׁ קָנָן כְּפָסוּ הוּא יֹאכֵל בּוֹ וַיֵּלֶד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְלֶחְמִי" (ויקרא כ"ב י"א). וברייתא זו אינה כדעת רבי יהודה, שאמר שכהן פצוע דכא אינו מאכיל בת גרים בתרומה. ואף לא כדעת רבי יוסי, שאמר, שהוא מאכיל, כי לדעת רבי יוסי, דין פשוט שהוא מאכיל, כפי שנתבאר לעיל, ולא מחמת הפסוק הזה. ואם כן, **על כרחך הברייתא הזו היא כדעת רבי אליעזר בן יעקב, ומבואר בה, שלדעתו פצוע דכא שנישאה בת גרים מאכילה בתרומה.**

ורבא לא תירץ כאביו, כי לדעתו יש חילוק בין זו שכבר אכלה בהיתר, לבין זו שמשעת אירוסין היה פצוע דכא. ואביו אמר שענין זה שכבר אכלה אינו מועיל להאכילה שאם כן כל שהיתה נשואה לכהן ואכלה תאכל אחר מותו ואם כן לא משום שכבר אכלה היא אוכלת אלא משום שפצוע דכא ראוי להאכיל. ורבא אמר שאין ראייה מזו שהיתה נשואה לכהן ומת כי מאחר שמת פקע קניינו.

ורבא אמר, שהאופן שפצוע דכא מאכיל בתרומה, הוא כשיש לו עבדים ושפחות כנענים, שמאחר שהם קנין כהן, הם אוכלים בתרומה.

ואביו לא תירץ כרבא, כי לדעתו אין להביא ראייה ממה שהוא מאכיל עבדים לענין זה שיאכיל את נשיו.

רבי אושעיא משיב לריש לקיש ואינו משיב לרבי יוחנן

רבי יוחנן שאל את רבי אושעיא אם פצוע דכא כהן שנשא בת גרים מאכילה בתרומה או לא, [וצדדי הספק יתבארו בעזה"י להלן], ורבי אושעיא שתק, ולא השיב לו דבר. לאחר מכן בא אדם גדול אחר, הוא ריש לקיש³, ושאל מרבי אושעיא שאלה אחרת, והשיב לו רבי אושעיא.

שאל רבי יהודה נשיאה את רבי אושעיא, וכי רבי יוחנן אינו אדם גדול, [ומדוע לא השבת על שאלתו].

אמר לו רבי אושעיא, שהסיבה שלא ענה לרבי יוחנן, **כי שאל ממנו דבר שאין יודע להשיב ולפתרו** [=דקבעי מינאי מילתא דלית לה פתרי⁴].

פצוע דכא כהן שנשא בת גרים

כבר נתבאר, שפצוע דכא אסור לבוא בקהל, שנאמר, "לא יבא פצוע דכא וקריות שפכה בקהל ה'", ומהטעם הזה, אם כהן פצוע דכא נושא בת ישראל, מאחר שהיא אסורה לו, היא נפסלת בביאתו, ואסורה לאכול בתרומה.

ורבי יוחנן שאל את רבי אושעיא, מה הדין כשפצוע דכא כהן נשא בת גרים.

ולכאורה צדדי הספק הם, האם גרים הם בכלל קהל, ובכלל איסור "לא יבא פצוע דכא וקריות שפכה בקהל ה'", ואם כן, כהן פצוע דכא אסור בבת גרים, ואם נשאה, פסלה בביאתו, והיא אסורה בתרומה.

או שגרים אינם בכלל קהל, ואינם בכלל איסור "לא יבא פצוע דכא וקריות שפכה בקהל ה'", ואם כן, כהן פצוע דכא מותר בבת גרים, ואם נשאה, לא פסלה בביאתו, ומותרת בתרומה.

ואמרו, שאין להסתפק בדין זה, לא לדעת רבי יהודה, ולא לדעת רבי יוסי.

לדעת רבי יהודה, ממה נפשך, כהן פצוע דכא אסור בבת גרים, ולפיכך היא נפסלת בביאתו, ואסורה בתרומה. והסיבה לכך, שלדעת רבי יהודה, כהן פצוע דכא אסור בבת גרים, כי לדעת רבי יהודה בת גר זכר דינה כחללה, וכמו כן לדעת רבי יהודה קהל גרים נקרא קהל ופצוע דכא אסור בגרים. ומעתה אף

¹ כאן משמע שהיה ריש לקיש גדול כשבא לפני רבי יוחנן, כמו שפירש רבינו תם בבבא מציעא, שהיה לומד תורה לפני רבי אושעיא רבו של רבי יוחנן. [תוס'].

² ואית דמפרשי דלית ליה פתרי אינה צריכה לפרש, דלמאן קבעי לה אי לרבי יהודה ... ושבוש הוא, מפני שני דברים. חדא דאמרן לעיל, ולא פשט ליה, ואם כן דרבי אושעיא קאמר לה לכולה מילתא, הא פשטה במסקנא. ועוד דקנסיב ואזיל לפרושי דלא צריכה ליה למיבעיא לן, וקא נסיב בסיפא תא שמע, אלמא צריכה רבה. [רש"י].

³ תימה, דהוה ליה למימר בין בקדושתיה קאי בין לא קאי לא אכלה מהני תרי טעמי, דבת גר זכר כבת חלל זכר, ועוד דקהל גרים איקרי קהל, דהא אפילו לא בקדושתיה קאי, לא אכלה נמי מטעם דבת גר זכר כבת חלל זכר, דהרי היא כחללה, וחללה אינה אוכלת בתרומה ... ואי הוה טעמא דרבי יהודה בבת גר זכר משום דכתיב מזרע ישראל, כדמוכח התם, הוה מצי למימר דלא הויא ממש כחללה, אלא דוקא לינשא לכהונה, אבל התם משמע דעיקר טעמא דרבי יהודה מקל וחומר, ומה חלל שבא מטיפה כשרה ... ולפי זה אית לן לשויה כחללה לגמרי. [תוס'].

⁴ לינשא אחרינא מפי המורה, בת גר וגירות קמיבעיא ליה אליבא דרבי אליעזר בן יעקב, מאי כשרות איתוספא בהך דאמה מישראל לאקרויי קהל, אבל בת גר וגירות לאו קהל היא, ואכלה, שמותרת לפצוע דכא, והאי לאו בקדושה קאי דתיתסר עליה משום כהונה. או דלמא קדושה איתוספא בה, לינשא לכהונה, והך דאין אמה מישראל, נהי דקדושה לית בה, כשרות מיהא אית בה, ובכלל קהל היא, ואסורה לפצוע דכא, ולא אכלה. ולשון ראשון נראה עיקר. [רש"י].

חופה לפסולות

נתבאר, שאלמנה שנתקדשה לכהן גדול, וגם נישאת לו, לדברי הכל נאסרת בתרומה [אף מתרומת בית אביה כשתצא ממנו], כי היא נפסלת בביאתו, ונעשית חללה.

ונחלקו חכמים מה הדין כשכהן גדול כנס אלמנה לחופה לנישואין, בלא שקידשה תחילה.

לדעת רב – יש חופה לפסולות, כלומר עצם כניסתה לחופה פוסל אותה מאכילת תרומה, אף על פי שלא קידשה, וגם לא בא עליה, משום שהכניסה לחופה כבעילה היא נחשבת.

ולדעת שמואל – אין חופה לפסולות, כלומר עצם כניסתה לחופה בלא קידושין ובלא בעילה אינו פוסל אותה מאכילת תרומה, שהכניסה לחופה אינה נחשבת כבעילה.

ואמר שמואל, שמחלוקת זו היא ביתירה על שלוש שנים ויום אחד, שהיא ראויה לביאה, אבל **תינוקת פחותה משלוש שנים ויום אחד, מודה בה רב, הואיל ואינה נפסלת מאכילת תרומה בביאה פסולה** [כי אינה בת ביאה], **אינה נפסלת מאכילת תרומה גם בחופה פסולה**.^א

ורמי בר חמא חולק על רב ושמואל, ואומר, שדין חופה פסולה תלוי במחלוקת רבי מאיר עם רבי אלעזר ורבי שמעון, בענין המשתמרת לביאה פסולה.

- לדעת רבי מאיר, האומר, שעל ידי אירוסין של פסולי כהונה, האשה נפסלת לתרומה, משום שאירוסין מביאים לידי ביאה פסולה, הוא הדין לענין חופה פסולה, אף בלא קידושין, מאחר שהיא מביאה לידי ביאה פסולה מיד האשה נפסלת לכהונה.

- ולדעת רבי אלעזר ורבי שמעון, האומרים, שעל ידי אירוסין של פסולי כהונה, אין האשה נפסלת לתרומה, ורק כשתיבעל בפועל תיפסל, הוא הדין לענין חופה פסולה, אין האשה נפסלת לתרומה, ורק כשתיבעל בפועל, תיפסל.

והקשו על דברי רמי בר חמא, כי אפשר שדווקא כשקידש אותה, וקנאה, אמר רבי מאיר שהיא פסולה מיד, אף קודם ביאה, אבל בחופה בלא קנין, אפשר שמודה רבי מאיר, שאינה נפסלת עד שתיבעל.

^א דהא חשיבות חופה אינה אלא משום שהיא קרובה לביאה, והיכא דביאה לא חשיבא, כל שכן חופה. [רש"י]. נראה לר"י לפרש **לפי שיטת הקונטרס, דפליגי בחופה בלא כסף, דרב ושמואל סברי כרב הונא, דאית ליה בריש קידושין דחופה קונה, וקאמר רב, דכי היכי דקנו קידושי חופה בכשרות, הכא נמי קני בפסולות, ועדיפא מקידושי כסף**, דאפילו רבי אלעזר ורבי שמעון דאמרי דקידושי כסף לא פסלי, בחופה דקרובה לביאה, מודו ... **ושמואל אמר אין חופה לפסולות, דחופה לא מהני אלא בכשרות**, דחופה קירוב ביאה הוא, ולא מהניא אלא בראויות לביאה, אבל בפסולות, שאין ראויות לביאה, לא, וחופה דלאחר קידושין נמי לא מהניא בפסולות לשמואל, דלא שייך בהו שארות וקירוב ביאה ... ורמי בר חמא דקאמר דיש חופה לפסולות באנו למחלוקת ... פליג אדרב ושמואל, ואתא למימר דליתיה לדרב דפסל לכולי עלמא, וליתא דשמואל דאמר דלכולי עלמא לא פסלה, אלא כי היכי דפליגי בקידושין הכי נמי פליגי בחופה. כן צריך לפרש לפי שיטת הקונטרס ... **וקשיא לר"י על פירוש הקונטרס, דלישנא דקאמר רמי בר חמא, לרבי מאיר דאמר קידושין פסלי חופה נמי פסלה**, משמע דאירי בחופה שאחר קידושין ... ועוד הקשה רבינו תם, דלפירוש הקונטרס אתו רב ושמואל דלא כהלכה, דלא קיימא לן כרב הונא ... ועוד הקשה ה"ר י"ט מיוני ... **ונראה לר"י כפירוש רבינו תם, דבחופה שאחר קידושין איירי רב ושמואל, ואנתאלמנה או נתגרשה דמתניתין קיימי, רב אמר יש חופה לפסולות, ואם נתאלמנו או נתגרשו אחר חופה, פסולות לכולי עלמא, כיון דיש חופה, וחופה חשיבא כביאה לפסול לעולם, ושמואל אמר אין חופה לפסולות, והוי נתאלמנו או נתגרשו מן האירוסין, דכשרות אפילו לרבי מאיר ...** [תוס'].^ב

ועוד הקשו על דברי רמי בר חמא, כי אפשר שדווקא בקידושין, שאין קרובים לביאה, לא פסלו רבי אלעזר ורבי שמעון, אבל בחופה, שהיא קרובה לביאה, מודים הם שהיא נפסלת.

שמואל כינה את רב בשם "אבא", כלשון נְשִׂיאִי וְרַבִּי, משום שהיה רב קשיש ממנו.^ב

בת שלוש שנים ויום אחד ביאתה ביאה

מדברי שמואל למדנו, שקטנה פחותה משלוש שנים ויום אחד, אינה נפסלת בביאה פסולה. ורק משתאה בת שלוש שנים ויום אחד היא נפסלת בביאה, [וכן בחופה].

ואמר רבא, שכן יש ללמוד מהברייתא, בה נתבאר, שכל הדינים הבאים התלויים בביאה, אמורים באשה, רק משתאה בת שלוש שנים ויום אחד, ולא קודם לכן, הרי שקודם לכן אין ביאתה ביאה, [וכל שכן שאין לה חופה].

א. מתקדשת בביאה. על ידי אביה, אם מסרה לאחר לבוא עליה לשם קידושין.

ב. אם היתה זקוקה ליבום, כשבא עליה יבם קנאה. ויצאה בכך ידי יבום, ומעתה היא כאשתו לכל דבר, ויוצאת ממנו בגט בלא חליצה.

ג. חייבים עליה משום אשת איש. שאם קיבל בה אביה קידושין, ובא עליה אחר, חייב הבעל משום בועל אשת איש.^ב אבל קודם שלוש שנים ויום אחד, אף שהיא מתקדשת בכסף, הבא עליה פטור, כי אין זו ביאה.

ד. מטמאה את בועלה בנידותה, להיות נידון כבועל נידה, לטמא משכבו התחתון להיות ראשון לטומאה, לטמא אוכלים ומשקים כל שבעה^ג, ולא כנוגע בנדה שאינו טמא טמא אלא עד הערב.

ה. נישאת לכהן [על ידי קידושי אביה], **אוכלת בתרומה**, כנשואה. אבל פחות מכן, מאחר שאינה ראויה לביאה, אין חופתה חופה, ואינה כנשואה לכהן, אלא כארוסה לכהן, שאינה אוכלת בתרומה.^ד

ו. היתה בת כהן ובא עליה אחד מן הפסולים, [כגון חלל, נתין, ממזר, או אלמנה לכהן גדול], **פסלה** מאכילת תרומה, והוא הדין שפסלה מלהינשא לכהן.

ז. אם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה [לחיוב מיתה, ובכלל זה בהמה], **מומתים על ידה**, והיא פטורה, [שאינה בת עונשין].

^א לא כמו שפירש בקונטרס לשון חשיבות, אלא כך היה שמו של רב, כדפירש בערוך בערך אבא ... [תוס'].^ב

^ב ותימה דאמאי איצטרך למתני, דמסיפא שמעינן לה, דקתני ואם בא עליה אחד מכל העריות מומתין על ידה, ואשת איש בכלל ... [א] ונראה לר"י, דקאי אאם בא עליה יבם קנאה, וקא משמע לן, דקנאה קנין גמור מדאורייתא, ולא הוי כביאת בן תשע ... וקשה ... [ב] וריב"א פירש, דאצטרך וחייב עליה משום אשת איש, דאי לאו דקתני לה, הוה מוקמינן ואם בא עליה אחד מכל העריות דוקא בעריות, ולא בבמה, אבל השתא דקתני וחייב עליה משום אשת איש, והוא הדין כל העריות, תו לא איצטרך סיפא אלא משום בהמה ... [תוס'].^ג

^ד אבל אין מטמא אדם וכלים כתחתון של נדה עצמה, שהוא קרוי מדרס, ואב הטומאה. [רש"י].

^ה פחותה מבת שלוש, כיון דלאו בת ביאה היא, לא בדיק לה, ואיכא למיחש לסמפון, וגם חוזר ומשלחה לבית אביה, ולחכי לא אכלה. [תוס'].^ו

דף נ"ח

פסולות שנכנסו לחופה ולא נבעלו

נתבאר, שנחלקו רב ושמאל בדין כהן שהכניס לחופה את האסורה לו, כגון כהן גדול שכנס אלמנה לחופה, ולא בעל, האם היא נפסלת לתרומה בחופה פסולה בלא ביאה, או לא. ורצו לומר, שבדבר זה נחלקו תנאים בברייתא.

לדעת תנא קמא – כל שנכנסו לחופה ולא נבעלו, אוכלות משלו ואוכלות בתרומה, אף על פי שהן אסורות לכהונה, ומכאן, שלדעת תנא קמא, פסולה שנכנסה לחופה ולא נבעלה, אוכלת בתרומה, והחופה אינה פוסלת [כדעת שמואל שאין חופה לפסולות].

ולדעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה – כל שביאתה מאכילתה בתרומה, חופתה מאכילתה בתרומה, אבל הפסולה, שביאתה אינה מאכילתה בתרומה, גם חופתה אינה מאכילתה בתרומה, [כדעת רב שיש חופה לפסולות].

ושוב אמרו, שאפשר שרבי ישמעאל, שאמר שאינה אוכלת, דעתו כדעת רבי מאיר, שאומר שכל המשתמרת לביאה פסולה אינה אוכלת בתרומה, ובכלל זה הנכנסת לחופה פסולה, [שמשעת קידושין כבר אינה אוכלת], ודברי רב ושמאל הם כדעת האומרים שמשמרת לביאה פסולה אוכלת בתרומה, ונחלקו אם החופה פוסלת.

קינאי על זנות של אירוסין

אמר רב עמרם, את הדבר הבא אמר לנו רב ששת, והביא ראיה לדבריו מהמשנה במסכת סוטה, ועל ידי כך האיר עיינינו בהבנת אותה משנה.

וכך אמר רב ששת, יש חופה לפסולות, כלומר, עצם כניסתה לחופה פוסל אותה מאכילת תרומה, כדעת רב לעיל.

וכן יש ללמוד מהמשנה במסכת סוטה, שם ביארו, מהו שעונה הסוטה על השבועה שמשביעים אותה, **אמן אמן שתי פעמים**, ככתוב, "וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אֲמֵן אֲמֵן" (במדבר ה' כ"ב), ואמרו שעונה אמן שתי פעמים, כנגד שני זמנים שמקבלת על עצמה קללה אם שטתה^א. **אם נישאת לבעלה כרוב נשים, אומרת, אמן שלא שטיתי ארוסה, ואמן שלא שטיתי נשואה. ואם נכנסה לבעלה מייבום, אומרת, אמן שלא שטיתי כשהייתי שומרת יבם^ב, ואמן שלא שטיתי כנוסה לאחר ייבום.**

למדנו ממשנה זו, שהאשה שקינא לה בעלה, ונסתרה, מקבלת על עצמה

^א ואם תאמר והיכי מפיך כולחו מחד אמן יתירא, אמן על האלה, אמן על השבועה, אמן אם מאיש זה, אמן אם מאיש אחר, וארוסה, ונשואה, ושומרת יבם, וכנוסה. ויש לומר, דחד אמן קאי אכל מה דכתיב בפרשה, ואלה ושבועה כתיב בהדיא, וכן מאיש אחר דכתיב מבלעדי אישך, ואמן יתירא לשומרת יבם וארוסה קאתי. [תוס'].

^ב ומים בודקין אותה על כך, דהא אי זנאי בעודה שומרת יבם, אסורה עליו, וכרבי עקיבא מוקמינן לה במסכת סוטה, דאמר, אין קידושין תופסין בחיבי לאוין, דמשוי לה יבמה לשוק כאשר איש, וכי היכי דאשת איש מיתסרא אגברא בזנות, שומרת יבם נמי מיתסרא איבמה, וכיון דמיתסרא עליה, בת קינאי היא. [רש"י]. ואם תאמר היאך מתנה על זנות דיבמה, הא תנן, כל שאילו תיבעל ולא תהא אסורה לו, לא היה מתנה עמה. ויש לומר, דהכא נמי נאסרה, כדבר המנוג, דאמר, שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה. ובפרק שני דסוטה מייית מינה סייעתא לרב המנוג, ודחי, הא מני רבי עקיבא היא, דאמר אין קידושין תופסין בחיבי לאוין. [תוס'].

קללה גם על זנות של אירוסין, ולהלן יתבאר בעזה"י, באיזה אופן היא מקבלת על עצמה קללה על זנות של אירוסין.

א. אין לומר, שהאופן שבו האשה מקבלת על עצמה קללה על זנות של אירוסין, הוא, **כשקינא לה בעלה בעודה ארוסה, והשקה אותה את המים בעודה ארוסה**.

והסיבה שאין לומר כן, **כי הארוסה אינה שותה** את המים, כמו ששינו, ארוסה ושומרת יבם, לא שותות, [כי נאמר בענין "תחת אישך"], ולא נוטלות כתובה, [אם קינא לה בעלה ונסתרה, שהיא גרמה לאסור את עצמה עליו, ואינה יכולה לשתות להתיר עצמה].

ב. וכמו כן אין לומר, שהאופן שבו האשה מקבלת על עצמה קללה על זנות של אירוסין, הוא, **כשקינא לה בעלה בעודה ארוסה, ונישאת לו, ולאחר מכן בא להשקותה**.

והסיבה שאין לומר כן, **כי זו שזנתה בעודה ארוסה ונישאת, מאחר שבא עליה אחר שזנתה, אין המים בודקים אותה, שנאמר, "וְיִנְקָה הָאִישׁ מִעֵוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָה"** (במדבר ה' ל"א) לומר לך, בזמן שהאיש מנוקה מעון, [שלא בא עליה לאחר שנסתרה ונאסרה עליו] המים בודקים את אשתו, אבל אם אין האיש מנוקה מעון, [שבא עליה אחרי שנסתרה], אין המים בודקים את אשתו^א.

ג. ועל כרחך, האופן שבו האשה מקבלת על עצמה קללה על זנות של אירוסין, הוא, **כשקינא לה בעלה בעודה ארוסה, וכנסה לחופה ולא נבעלה, שהוא מנוקה מעון**.

ומתוך כך, שבאופן הזה הוא משקה אותה כדין אשה נשואה, למדנו, שבכניסה לחופה אף בלא בעילה, היא נחשבת אשתו, אף על פי שהיא אסורה לו, ומכאן שיש חופה גם לפסולות, [וקרינן בה תחת אישך].

ורבא הקשה, שאין להעמיד את המשנה באופן הזה, שקינא לה בעודה ארוסה, וכנסה בלא ביאה, ובא להשקותה על זנות אירוסין. והסיבה שאין להעמיד כך את המשנה, **כי אין אדם מקנא לאשתו, אלא כשקדמה שכיבתו לשכיבת הבעל**, שכשבא רבי אחא בר חנינא מדרומא, בא והביא ברייתא בידו, ושנה בה, "וְאֵת כִּי שָׁטִית תַּחַת אִישְׁךָ וְכִי נִטְמַאת וַיִּתֵּן אִישׁ בְּךָ אֶת שְׂכָבְתוֹ מִבְּלַעְדִּי אִישְׁךָ" (במדבר ה' כ'), כלומר, אחר אישך שכבת עם איש אחר, ומכאן שהפרשה מדברת רק באופן שקדמה שכיבת בעל לבעל, ולא כשקדמה שכיבת בועל לבעל.

ורמי בר חמא תירץ שאפשר, שקינא לה בעודה ארוסה, וכנסה בלא ביאה, ואף על פי שלא בעל אחר שכנסה יכול להשקותה, כגון שבא עליה בבית אביה בעודה ארוסה, ובכך קדמה שכיבתו לשכיבת הבעל.

וחזרו והקשו, שמדברי רמי בר חמא מיושב, כיצד האשה מקבלת על עצמה קללה על זנות של אירוסין, וקדמה שכיבת בעל לשכיבת בועל, אבל לא מיושב כיצד האשה מקבלת על עצמה קללה על זנות של שומרת יבם, וקדמה שכיבת

^א ואם תאמר ונוקמה כגון שבא עליה בשוגג, וכשבא עליה לא ידע עדיין שנסתרה, דכי האי גוונא חשיב מנוקה מעון, דהא כי מוקי לה על ידי גלגול לא חשיב אין מנוקה מעון אם זינתה באירוסין. ויש לומר דהכא כיון דבשעת השקאה יודע שבא עליה באיסור, אפילו בא עליה שוגג, לא חשיב מנוקה מעון, אבל על ידי גלגול שאינו יודע בשעת השקאה, מנוקה מעון קרינן ביה. [תוס'].

לאחד מהייבמים הכהנים הללו, לייבום או חליצה.

עשה בה אחד מהייבמים מאמר, מדברי חכמים **נאסרה לייבם השני**, ואינה מותרת אלא לזה שעשה בה מאמר, אמנם, **מאחר שמדין תורה היא עדיין זקוקה לשני היבמים**, גם לזה שנאסרה בו מדברי חכמים, מחמת היותה זקוקה לו, נחשבת היא כמשתמרת לביאה פסולה.

ומכל מקום לדברי הכל, באופן הזה, גם רבי מאיר מודה, שאינה נפסלת לאכילת תרומה מחמת היותה משתמרת לביאה פסולה, כי לא אמר רבי מאיר שהמשתמרת לביאה פסולה נפסלת בתרומה, אלא כשהיא משתמרת לביאה פסולה מהתורה, כאלמנה לכהן גדול, אבל **משתמרת לביאה פסולה מדברי חכמים**, כגון זו, שעל ידי מאמר נפסלה לייבם השני, אינה נפסלת בכך מאכילת תרומה.

כהנת שנפלה לייבום לפני כהן וחלל

כהן נשוי בת כהנים, ומת בלא בנים, והיו לו שני אחים, אחד כהן ואחד חלל, היבמה זקוקה לאחד מהייבמים הללו, לייבום או חליצה.

לדברי הכל, מאחר שאחד היבמים הוא חלל, ומדין תורה היא זקוקה גם לו, אפילו עשה בה הכהן מאמר, עדיין היא נחשבת כמשתמרת גם לביאת החלל, שהיא ביאה פסולה, ונפסלת מתרומה.

וגם רבי אלעזר ורבי שמעון מודים לדין זה, כי גם לדעתם, דווקא אלמנה המשתמרת לביאת כהן גדול, אף על פי שהיא משתמרת לביאה פסולה, אינה נפסלת, משום שכהן גדול ראוי להאכיל נשים בתרומה, אבל חלל, שאינו ראוי כלל להאכיל נשים בתרומה, המשתמרת לביאתו, נפסלת מאכילת תרומה.

כהנת שנפלה לייבום לפני כהן ונתן לה גט

כהן נשוי בת כהנים, ומת בלא בנים, והיה לו אח כהן, היבמה זקוקה לייבום הכהן, לייבום או חליצה.

נתן לה הייבם גט, תקנת חכמים היא, שמעתה שוב לא ייבם אותה, אלא יחלוץ לה, ואפילו בא עליה, עליו להוציאה. ומכל מקום, מדין תורה, עדיין היא זקוקה לו, ונחשבת כמשתמרת לביאתו, שהיא ביאה פסולה, ונחלקו חכמים, אם היא נפסלת בכך מאכילת תרומה.

לדברי רבי יוחנן – אף על פי שהיא משתמרת לביאה פסולה, אוכלת בתרומה. ולא רק כדעת רבי אלעזר ורבי שמעון, האומרים, שמשתמרת לביאה פסולה אינה נפסלת, אלא אף כדעת רבי מאיר, האומר, שהמשתמרת לביאה פסולה נפסלת, כי לא אמר רבי מאיר כן, אלא במשתמרת לביאה פסולה מהתורה, כאלמנה לכהן גדול, אבל **משתמרת לביאה פסולה מדברי חכמים**, כגון זו, שנפסלה על ידי הגט, אינה נפסלת בכך מאכילת תרומה.

ולדברי ריש לקיש – מאחר שנתן לה הייבם גט, כל זמן שהיא זקוקה לו, נפסלה מאכילת תרומה. כי אפילו רבי אלעזר ורבי שמעון לא אמרו, שהמשתמרת לביאה פסולה אינה נפסלת בכך, אלא כשאנו באים להאכילה על ידי הקידושין שקידשה, קודם שהיתה ביאה בפועל ופסלה, שהקידושין מועילים להאכיל, אבל כשקבלה גט, שהוא דבר המפקיע אותה מהבעל, וודאי אינה אוכלת בתרומה מחמתו. ומה שמצינו, שעל ידי גט מבעלה, חוזרת לבית

בעל לשכיבת בועל, הלא אם בא עליה היבם בעודה בבית אביה, קנאה מיד להיות אשתו, שכן דעת רב, שבכל ביאה היא נקנית לייבם להיות כאשתו לכל דבר, ואם כן, לדעת רב, זנות שאחר שכיבה זו, היא זנות נישואין, ולא זנות שומרת יבם, ואם כן, לדעת רב אין לך להעמיד את המשנה כפי המבואר לעיל, ואיך תביא ממנה ראייה לדבריו, שיש חופה לפסולות.

ותירצו, שגם בשומרת יבם יתכן שקדמה שכיבת בעל לבועל, ומודה רב שלא נקנית לו בביאה זו להיות אשתו לכל דבר, והוא כשקודם אותה ביאה עשה בה מאמר, וכדעת בית שמאי, שהמאמר קונה קנין גמור, ומפריח מהיבמה זיקת יבום, ומעתה ארוסה היא, ואינה נקנית בביאה להיות כאשתו לכל דבר אלא בחופה כשאר נשים. ואף שבאופן הזה זנות ארוסה היא, ולא זנות שומרת יבם, נקראת זנות שומרת יבם, כי מתחילה באה לו אשה זו מחמת אחיו שמת. וי"מ שלענין שומרת יבם אפילו לא באה עליה הייבם תחילה [ורק עשה בה מאמר], נחשבת היא כמי שקדמה שכיבת בעל לשכיבת בועל, כי קדמה בה שכיבת הבעל הראשון לבועל, וייבם מכח בעל ראשון הוא בא.

עד כאן יישוב המשנה באופן שהיא ממנה ראייה לדברי רב, שיש חופה לפסולות, שכן לפי המבואר עד עתה, האופן שבו האיש משקה את אשתו על זנות של אירוסין הוא, כשהכניסה לחופה ולא נבעלה, הרי שחופה בלא בעילה נחשבת נישואין אף על פי שהיא אסורה לו.

ולהלן יתבאר בעז"ה, שרב פפא ורב נחמן בר יצחק ביארו אופנים אחרים, שבהם האשה מקבלת קללה על זנות של אירוסין, ולפי דבריהם, המשנה במסכת סוטה מדברת באותם אופנים, ואם כן אין ראייה לדברי רב, שחופה בלא בעילה, נחשבת נישואין, גם באשה האסורה לו.

ז. לדעת רב פפא, המשנה במסכת סוטה בה מבואר שהאשה מקבלת קללה על זנות של אירוסין היא, כדעת האומרים, שאף שאין מקנים לארוסה להשקותה בעודה ארוסה, מקנים לה בעודה ארוסה, להשקותה אחר הנישואין^א.

ה. לדעת רב נחמן בר יצחק, אמנם אין אדם מקנא לאשתו, ולא משקה אותה, אלא על זנות שאחר נישואין, אולם כשמשקה אותה על סתירה שאחר נישואין, הוא מגלגל עליה שבועה גם על זנות של אירוסין, [ומכאן לגלגול שבועה מן התורה^ב], וזהו ששנינו שהיא מקבלת על עצמה קללה על זנות של אירוסין, כשקינא לה אחר נישואין, וגלגל עליה שבועה על זנות אירוסין.

כהנת שנפלה לייבום לפני שני כהנים ועשה בה אחד מאמר

כהן נשוי בת כהנים, ומת בלא בנים, והיו לו שני אחים כהנים, היבמה זקוקה

^א לישנא אחרינא, אמר רב פפא, לעולם דקינא לה כשהיא ארוסה, ואיסתתרה, ומשקה לה כשהיא נשואה, ודקשיא לך אין מנוקה מעון, האי תנא הוא, דלית ליה חד דרשא. וזה הוא לשון מורי, והוא נראה עיקר, דלשינא קמא איכא למיפיד, אם כן מאי לא שטיית ארוסה, ואדרבה, הא לא כשהיא ארוסה איסתתרה. [רש"י].

^ב לא בעי לאפוקי לגלוגל שבועה מגלגול דאיש אחר, דלא דמי, דגלגול דאיש אחר ראוי להשקות על ידו, אם היה מקנא על ידו, אבל קרקעות לאו בנות שבועה נינהו כלל, אבל מגלגול דארוסה יליף שפיר, דלאו בת השקאה היא כלל, ואפילו הכי מגלגל זנות דאירוסין. [] ואם תאמר ולמאי דדייקין מיניה לעיל, דיש חופה לפסולות, ולא מוקמינן על ידי גלגול, מנלן לגלוגל שבועה. ויש לומר דנפקא ליה מאיש אחר, ולא הוה מפליג בין קרקעות לאיש אחר. אי נמי דמשמע ליה מאיש אחר אפילו קטן, דדמי לקרקעות, שאין מקנין על ידו ... [תוס'].

מה שאין כן כשקידש קטנה או נערה ובגרה, שנשנית ממה שהיתה.

אלמנה לכהן גדול

נאמר לכהן גדול, "אַלמָנָה וְגֵרוּשָׁה וְחֻלְלָה זֹנָה אֵת אֶלֶף לֹא יִקַּח כִּי אִם בְּתוּלָה מֵעַמּוּי יִקַּח אִשָּׁה" (ויקרא כ"א י"ד), ללמד שכהן גדול אסור באלמנה.

והיה מקום ללמוד בגזרה שווה, שאין נקראת אלמנה, אלא אלמנה מן הנישואין, כתמר, שהיתה אלמנה מן הנישואין, ונקראת אלמנה, שנאמר לה "שְׂבִי אֶלְמָנָה", אבל אלמנה מן האירוסין, אינה קרויה אלמנה, ומותרת לכהן גדול.

אולם באמת אין הדבר כן, וגם אלמנה מן האירוסין קרויה אלמנה, ואסורה לכהן גדול, שכן האלמנה שנאסרה לכהן גדול יש לדמותה לגרושה שנאסרה לו, [שנאמר "אַלמָנָה וְגֵרוּשָׁה"], וכשם שהגרושה אסורה לו, בין כשהיא גרושה מן הנישואין, ובין כשהיא גרושה מן האירוסין, כך האלמנה אסורה לו, בין כשהיא אלמנה מן הנישואין, ובין כשהיא אלמנה מן האירוסין.³

בוגרת לכהן גדול

לעיל נתבאר, שלדעת תנא קמא של משנתנו הוא רבי מאיר, כהן גדול אסור לקחת בוגרת, שנאמר, "וְהָיָה אִשָּׁה בְּבִתּוּלָהּ יִקַּח", להוציא בוגרת שכבר כל בתולה.² שלדעתו, אם היה כתוב "וְהָיָה אִשָּׁה בְּתוּלָהּ יִקַּח", היה משמע כל שיש לה אפילו מקצת מהבתולים, כגון שבגרה, בכלל זה, אבל עכשיו שנאמר "בתולה", משמע שיהיו כל בתוליה קיימים, להוציא בוגרת שאין כל בתוליה קיימים. [ולהלן יתבאר בעזה"י, מה יש ללמוד ממיעוט אות ב', במילה "בְּבִתּוּלָהּ"].

ורבי אלעזר ורבי שמעון חולקים עליו, ואומרים, שכהן גדול מותר לקחת בוגרת. שלדעתם אם היה כתוב "וְהָיָה אִשָּׁה בְּתוּלָהּ יִקַּח", היה משמע אשה שכל בתוליה קיימים, להוציא בוגרת שכלו מקצת בתוליה, אבל עכשיו שנאמר "בתולה", משמע כל שיש לה בתולים, ואפילו מקצת מהבתולים, ובכלל זה בוגרת, שאין כל בתוליה קיימים. [ולהלן יתבאר בעזה"י, מה יש ללמוד מריבוי אות ב', במילה "בְּבִתּוּלָהּ"].

מוכת עץ לכהן גדול

מוכת עץ היא זו שאינה בתולה ולא מחמת בעילה אלא מחמת מכה שקבלה באותו מקום ונחלקו חכמים אם היא מותרת לכהן גדול.

לדעת תנא קמא של משנתנו – מוכת עץ מותרת לכהן גדול, ואינה נידונית כבעולה.

ולדעת רבי אלעזר ורבי שמעון – מוכת עץ אסורה לכהן גדול, ואינה נידונית כבתולה.

נבעלה שלא כדרכה

נתבאר, שלדעת רבי מאיר, מאחר שנאמר "בתולה", למדנו, שכהן גדול מותר

אביה ואוכלת, אינה אוכלת מחמת הגט, אלא מחמת חזרתה לבית אביה, אבל זו, אף על פי שקבלה גט, עדיין זקוקה לייבם, ולא חזרה לבית אביה, ואם כן לבית אביה עוד לא שבה לאכול מחמתו, ומחמת הייבם לא תאכל, כי נתן לה גט.

דף נ"ט

כהן גדול שקדש את הקטנה ובגרה קודם נישואין

לדעת תנא קמא של משנתנו הוא רבי מאיר, כהן גדול מצווה לקחת קטנה או נערה, ואסור לקחת בוגרת, שנאמר, "וְהָיָה אִשָּׁה בְּבִתּוּלָהּ יִקַּח" (ויקרא כ"א י"ד), והכוונה לקטנה או נערה שלא כלו בתוליה.

והנה אם נשא קטנה או נערה, דין פשוט הוא שמותר לו לקיימה גם אחר בגרותה, אבל נסתפק רבי חייא בר יוסף, מה הדין כשקידש אותה בקטנותה או בנערותה, ובגרה קודם נישואין, האם שעת קידושין קובעת, ואם בשעת קידושין היתה קטנה או נערה, מותרת לו לכונסה בבגרות, והכתוב "וְהָיָה אִשָּׁה בְּבִתּוּלָהּ יִקַּח" מדבר בלקיחה של קידושין, או ששעת נישואין קובעת, ואם בגרה קודם נישואין היא אסורה לו, והכתוב "וְהָיָה אִשָּׁה בְּבִתּוּלָהּ יִקַּח" מדבר בלקיחה של נישואין.

ושמואל רצה לפשוט ספק זה ממשנתנו, בה מבואר, שאלמנה שנתארסה לכהן גדול, ומת קודם שנשאה, לא נפסלה בכך שנתקדשה לו, ורק אם נישאת לו, היא נפסלת בכך, הרי שלענין פסלותה שלה, אינה נפסלת אלא משעת נישואין.

אולם דחו רביה זו, כי יש לחלק בין פסלות אלמנה על ידי היותה לכהן גדול, לבין דין קיחה האמורה בכהן גדול. שכן פסלות האלמנה הוא מחמת היותה חללה, ואינה נעשית חללה אלא בביאת איסור, הבאה אחר הנישואין, ולכן רק אלמנה שנישאת לכהן גדול נפסלת לכהונה. אבל קיחה האמור בכתוב "וְהָיָה אִשָּׁה בְּבִתּוּלָהּ יִקַּח", אינה ביאה, ויש להסתפק אם הכוונה ללקיחה של קידושין או ללקיחה של נישואין.

ושוב אמר שמואל לפשוט ספק זה מהמשנה בדף ס"א, שם נתבאר, שכהן הדיוט שאירס אלמנה בהיתר, ונעשה כהן גדול, רשאי לכונסה אף על פי שהיא אלמנה, הרי שכל שהיו הקידושין בהיתר, מותר לכהן גדול לשאת אלמנה, והוא הדין כשקידש קטנה או נערה, ובגרה, מאחר שהקידושין היו בהיתר, מותר לכונסה בבגרות.

אולם דחו גם רביה זו, כי ענין זה, שכהן גדול כונס אלמנה שקידש כשהיה כהן הדיוט, למד מריבוי הכתוב, "אַלמָנָה וְגֵרוּשָׁה וְחֻלְלָה זֹנָה אֵת אֶלֶף לֹא יִקַּח כִּי אִם בְּתוּלָה מֵעַמּוּי יִקַּח אִשָּׁה" (ויקרא כ"א י"ד), ומריבוי זה יש לך ללמוד רק על אופן אחד, שהותר לכהן גדול לכונס את האסורה לו שקידש בהיתר. ומסתבר שבא הכתוב לרבות אלמנה שקידש בהיתר בהיותו כהן הדיוט, שלא נשנית ממה שהיתה⁴, ומאחר שאותה עצמה כמות שהיא קידש בהיתר, מותר לו לכונסה,

³ שלא נשנית קודם נישואין אחר שנתמנה להיות כהן גדול. והוא הדין אם אירס בוגרת או קטנה ובגרה, ואחר כך נתמנה להיות כהן גדול, דדוקא נתמנה ואחר כך בגרה הוא דלא יכנס, דנשתנה הגוף אחר שנתמנה. וצ"ע אם אחר שנתמנה נעשית מוכת עץ או בעולה אי הוי נשתנה הגוף ולא יכנס או לא. וקצת משמע בפרק קמא דקדושין דלא חשיבא בעולה אישתני גופה ... ומיהו בפרק

אלו נערות חשיב בעולה שינוי הגוף ... [תוס'].

² ואם תאמר, אדרבה גרושה דומיא דאלמנה, דדוקא מן הנשואין. ויש לומר דלחומרא מקשינן. ועוד אומר ר"י, דגרושה היא אף מן האירוסין, כמו גרושה דכהן הדיוט ... [תוס'].

³ לאו דוקא כלו אלא כלומר נתמעטו קצת. [תוס'].

האומר, שבעולה שלא כדרכה מותרת לכהן גדול, וזו אסורה לו, משום שהיא אלמנה.

בעולה שלא כדרכה המותרת לכהן הדיוט גם כדעת רבי אלעזר

לעיל נתבאר, שלדעת רבי אלעזר, הנבעלת שלא כדרכה, אסורה לכהן גדול, ומשמע שדווקא לכהן גדול היא אסורה, אבל לכהן הדיוט היא מותרת.

אמנם לדעת רבי אלעזר, רוב בעולות שלא כדרכן אסורות גם לכהן הדיוט, ולא משום שאינן בתולות, אלא משום שהן נחשבות זונות, שלדעת רבי אלעזר, אפילו פנוי הבא על הפנויה, ביאת זנות היא, שכל ביאה שאינה ביאת אישות ביאת זנות היא, והוא הדין לביאה שלא כדרכה, והזונה אסורה לכהן הדיוט, שנאמר, "אִשָּׁה זֹנָה וְחֻלְלָה לֹא יִקְחוּ" (ויקרא כ"א ז').

ולהלן יתבאר בעזה"י, באיזו ביאה מודה בה רבי אלעזר, שאינה ביאת זנות, ואם נבעלה בה שלא כדרכה, אסורה לכהן גדול, ומותרת לכהן הדיוט.

רב יוסף רצה לומר, שבעילה שלא כדרכה שעל ידה האשה נפסלת לכהן גדול ולא לכהן הדיוט היא בעילת בהמה, שבעילה יש כאן, ובכך היא נפסלת לכהן גדול אפילו שלא כדרכה, וזנות אין כאן, שאין זנות בבעילת בהמה, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, ולכן אינה נפסלת לכהן הדיוט.

אולם אביי הקשה על דבריו, ואמר, ממה נפשך, אם בעילת בהמה נחשבת בעילה, יש לה להיחשב זונה על ידה, ותיאסר גם בכהן הדיוט, ואם אינה נחשבת זונה בבעילת בהמה, אין להחשיבה בעילה כלל, ותהא מותרת גם לכהן גדול.

ואף אם נאמר, שביאת בהמה פוסלת לרבי אלעזר אף על פי שאינה נחשבת בעילה, שהרי ביאת בהמה אינה גרועה ממוכת עץ, ולדעת רבי אלעזר מוכת עץ פסולה, ואם כן בביאת בהמה היא נפסלת לכהן גדול מדין מוכת עץ, ואינה נעשית על ידה זונה. מכל מקום זה יתכן בביאה כדרכה, אבל בביאה שלא כדרכה, לא יתכן שתיפסל לכהן גדול מדין מוכת עץ, כי על כרחך אין פסול מוכת עץ שלא כדרכה, שאם מוכת עץ שלא כדרכה פסולה, כל הנשים פסולות לכהן גדול, שכל אשה מקנחת עצמה לנקביה בצרור, ובכך היא מוכת עץ שלא כדרכה.

ולפיכך אמר רבי זירא, שהנבעלת שלא כדרכה, שהיא אסורה לכהן גדול משום בעולה, ואינה זונה, ומותרת לכהן הדיוט, היא קטנה שאין לה אב, שנתקדשה בקידושין דרבנן, [ובעלה ביאה שלא כדרכה], שכל בעילות שנבעלה בקידושיה אין להחשיבן בעילות זנות, משום שלבעלה נבעלה, ואם כן אינה זונה, ולאחר מכן מיאנה בבעלה, ויצאה ממנו, והרי היא פנויה, ואינה לא אלמנה ולא גרושה, אבל אסורה לכהן גדול משום שהיא בעולה, ודווקא לכהן גדול היא אסורה, אבל לכהן הדיוט היא מותרת.

נבעלה לבהמה דינה כמוכת עץ

נתבאר, שהנבעלת לבהמה, אינה נידונית כבעולה, אלא כמוכת עץ, וכן אמר רב שימי בר חייא. **ולפיכך, כשם שנחלקו חכמים במשתנו, בדין מוכת עץ, אם**

ואז היא כבר בעולה, ורחמנא אמר בתולה ולא בעולה. ויש לומר דבהכי חייב רחמנא הואיל ובעילה זו נעשית בעולה ... [תוס'].

רק בקטנה או נערה, שכל בתוליה קיימים, אבל אסור בבוגרת, שכלו בתוליה. ולפי זה היה מקום לומר, שאם בוגרת שלא נבעלה כלל, רק כלו בתוליה מעצמם, אסורה לו, כל שכן שהנבעלת ממש, אף שנבעלה לא כדרכה, אסורה לו. ולפיכך נאמר מיעוט "בְּתוּלָיָהּ", לומר לך, דווקא במקום הבתולים הקפיד הכתוב שלא תיבעל, ואם נבעלה שם נאסרה לו, אבל אם נבעלה שלא כדרכה, היא מותרת לכהן גדול.

וכמו כן נתבאר, שלדעת רבי אלעזר ורבי שמעון, מאחר שנאמר "בתוליה", למדנו, שכהן גדול מותר בבוגרת, שיש לה על כל פנים מקצת בתולים. ולפי זה היה מקום לומר שהוא הדין לנבעלת שלא כדרכה, מאחר שעדיין יש לה מקצת בתולים, היא מותרת לכהן גדול. ולפיכך נאמר "בְּתוּלָיָהּ", לומר לך, שאינו מותר אלא בזו שהיא בבתוליה כמות שהם, ולא איבדה כלום על ידי בעילה, אבל אם נבעלה, בין כדרכה בין שלא כדרכה, היא אסורה לכהן גדול.

ורב יהודה אמר רב כדעת רבי אלעזר, שהבעולה אסורה לכהן גדול^א. ונלהן יתבאר בעזה"י, כיצד יתכן שלדעת רבי אלעזר, תהא בעולה, ותהא מותרת לכהן הדיוט.

כהן גדול שאנס אלמנה

בענין מאנס נערה בתולה נאמר, "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּה לְאִבֵּי הַנְּעָרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלֹא תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אָשֶׁר עָמָה לֹא יוּכַל שְׁלָחָה כָּל יָמֶיהָ" (דברים כ"ב כ"ט), ללמד שעליו לשאת אותה לאשה. ומתוך כך שנאמר "וְלֹא תִהְיֶה לְאִשָּׁה", למדו, שדין זה אמור דווקא באשה שהיא מותרת להיות לו לאשה, ולא באשה שהיא אסורה לו.

ומנו בברייתא שני אופנים, שהנאנסת אסורה למאנס, ולכן אינו נושא אותה. (א) כגון שהיתה אלמנה, והוא כהן גדול. (ב) או שהיתה גרושה וחלוצה, והוא כהן הדיוט.

ולענין כהן גדול שאנס אלמנה, אם בא עליה כדרכה, אפילו לא היתה אלמנה, היא אסורה לו, שכן מאחר שבא עליה, בעולה היא ולא בתולה, ובכהן גדול נאמר "וְהָיָה אִשָּׁה בְּתוּלָיָהּ יִקָּח".

והאופן שבו תהא הנאנסת אסורה לכהן גדול מחמת היותה אלמנה, ולא מחמת היותה בעולה, הוא, כשנאנסה שלא כדרכה^ב, וכדעת רבי מאיר,

^א לא שסבר רב כרבי אלעזר, דהא רב ושמואל דאמרי תרויהו בוגרת ומוכת עץ לא ישא, ורבי אלעזר מכשיר בוגרת, אלא הכי קאמר, דרב דאמר לרבי אלעזר, נבעלה שלא כדרכה פסולה לכהונה, כיון דמכשיר בוגרת, וליה לא סבירא ליה. והשתא ניחא דפרוך אי כרבי אלעזר מאי איריא משום בעולה תיפוק ליה דהויא זונה, דהא אמר רבי אלעזר פנוי ... ואי אליבא דנפשיה קאמר, מאי פריך, דאטו משום דסבר לה כרבי אלעזר בחדא, סבר לה כותיה בכל מילי, דאין שני הדברים הללו תלויין זה בזה, דמה ענין זה אצל זה ... [תוס'].

^ב משמע דמשלם קנס אביאה שלא כדרכה ... הקשה ריב"א מכאן, על פירוש רש"י בפרק בן סורר מורה, גבי רדף אחר חייבי לאוין ואחר חייבי כריתות, דניתן להציל בנפשו, ופריך ואלו נערות שיש להם קנס הבא על אחותו ומשני משעת העראה הוא דפגמה, איפטר ליה מקטלא ממונא לא משלם עד גמר ביאה. ופירש בקונטרס, דאין משלם קנס עד גמר ביאה שיש שם השרת בתולים. ומפרש רבינו תם וריב"א, דודאי משלם קנס אהעראה ואשלא כדרכה, אף על גב דאין משיר בתולים, והתם דוקא קאמר דלא משלם עד גמר ביאה, משום דמעיקרא קם ליה בדרכה מיניה דניתן להצילה בנפשו ... ועוד מצינו למימר דאף על גב דיש קנס בשלא כדרכה, בהעראה אין קנס, לפי שלא נתרבתה העראה להיות כגמר ביאה לענין קנס ... ואם תאמר, ואי אין קנס בהעראה, היאך איש מתחייב קנס, למאן דאמר העראה זו הכנסת עטרה, דבהכנסת עטרה הוא משיר בתוליה ...

היא כשרה לכהן גדול, כך נחלקו בנבעלת לבהמה, אם היא כשרה לכהן גדול. ולדעת תנא קמא [=רבי מאיר] **המכשיר מוכת עץ, גם הנבעלת לבהמה כשרה לכהן גדול**.

וכן שנינו בברייתא, נבעלה למי שאינו איש [=בהמה], אף על פי שדבר זה, אם נעשה בעדים והתראה, מתחייבת עליו סקילה, אינה נפסלת בו לכהונה גדולה, ולפיכך כשאין עדים להורגה, כשרה לכהן גדול.

וכשבא רב דימי אמר, מעשה בריבה [=נערה] אחת במקום ששמו היתלן, שהיתה מכבדת את הבית, ורבעה כלב כופר^א מאחריה, [שלא כדרכה^ב], והכשירה רבי לכהונה.

ואמר שמואל, שהכשירה לכהונה גדולה, ולא שהתירה בפועל לכהן גדול, שהרי רבי היה כמה דורות אחר החרב^ג, ולא היה כהן גדול בימיו, אלא שאמר עליה שהיא כשרה לכהונה גדולה.

אין זנות לבהמה

השוכב עם בהמה, אף על פי שדבר זה אסור, ועונשו סקילה, אין הדבר נחשב כבעילת זנות, [שאין זה מעשה עבירה של בעילה, אלא מעשה עבירה אחר].

ורבא מפרקין אמר לרב אשי, מניין לחכמים דבר זה שאין זנות לבהמה? **שנאמר^א, "לא תביא אֶתֶּנָּן זִוְנָהּ וּמַחִיר כָּלֵב בֵּית ה' אֶלְקִיד לְכָל יָדָר כִּי תִעָבֵת ה' אֶלְקִיד גַּם שְׁנִיָּהם"** (דברים כ"ג ט"ט). אתנן זונה הוא תשלום שהזונה מקבלת עבור זנותה, ואם קבלה שה בעבור הזנות, השה אסור בהקרבה. ומחיר כלב הוא מה שאדם מחליף בעבור כלב, שאם החליף שה כנגד כלב, השה אסור בהקרבה.

ומתוך כך שנאמר "שְׁנִיָּהם", דרשו שנים ולא ארבעה, ללמד, **שדווקא שני אלו אסורים**, אתנן זונה ומחיר כלב, אבל אתנן כלב ומחיר זונה **מוותרים**^ה.

אתנן כלב הוא תשלום שנותן בעל הכלב בעבור השכיבה ששוכבת עמו, ואם נתן שה בעבור שכיבת כלבו, השה מותר בהקרבה. ומחיר זונה הוא מה שאדם מחליף בעבור זונה, שאם החליף שה כנגד זונה, השה מותר בהקרבה.

ומתוך כך שהתירה תורה אתנן כלב, למדנו, שאין הוא נחשב אתנן זנות, כי שכירת הכלב אינה בכלל זנות, אלא יש בה איסור אחר.

כהן גדול שנשא בוגרת או מוכת עץ

נתבאר, שלדעת תנא קמא במשנתנו, כהן גדול אסור לשאת בוגרת. ואמרו רב ורבי יוחנן [בדף ס'], שאם נשא את הבוגרת, **נשוי, ואינו צריך להוציאה, כי גם אם היה נושא קטנה או נערה, סופה להיות בוגרת תחתיו**, ומאחר שגם כשהיה נושא בהיתר סופו שתהא אשתו בוגרת, אינו צריך להוציא את אשתו

^א כלבים גדולים שצדין בהן חיות. [רש"י].

^ב דאי כדרכה לא גרעה ממוכת עץ. [רש"י]. ויל"ע למה ביאר זאת לפי דעת האומרים שמוכת עץ פסולה לכהונה.

^ג שרבי סוף התנאים, ובימי רבן יוחנן בן זכאי חרב הבית, דתנן, משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי וכו'. [רש"י].

^ד יל"ע אם רבא ששאל הוא השיב או שרב אשי השיב את התשובה.

^ה ואם תאמר, ומהיכא תיסק אדעתיה למיסר, דאיצטריך קרא למעוטי. ויש לומר דסלקא דעתך לאסור, משום דאיתקוש. וכי תימא אם איתא דהני נמי אסור, לכתוב רחמנא אתנן ומחיר כלב וזונה, אם כן הוה אמינא דכל חד לחוד שרי ... [תוס'].
^א ואם תאמר, וכיוון דבעיא גט, ואית לה כתובה כמו אלמנה לכהן גדול דיש לה כתובה ... אם כן מאי נפקא מינה דאין משלם קנס, הרי יש לה כתובה, ומה לי קנס ומה לי כתובה. ואמר ר"י, דנפקא מינה אם מחלה לכתובה. ועוד נפקא מינה דלא משלם מן העידית כדין קנס, אלא מן הזיבורית כדין כתובת אשה. ועוד דכתובת בעולה דרבנן. ועוד נראה דהא דאמר רב מוציא בגט, היינו מדרבנן, ולהכי נקט פלוגתא דרבי באנוסת חבירו, דבאנוסת עצמו מודה דלא הוי חלל. ומיהו מצינן למימר דנקט אנוסת חבירו, להודיען כוחן דרבנן דמכשרי. [תוס'].
^ב אבל אם מהור ימהרה לו לאשה, לא יתן כלום. ואונס נותן מיד, אפילו הוא כונסה, דכתיב "ונתן האיש השוכב עמה ולו תהיה לאשה". [רש"י].
^ג ואין לומר, דמוציאה בגט דקאמר רב, היינו לרבי אלעזר, דאמר, פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה, דהא רב אברייא קאי, וברייא דלא כרבי אלעזר, דהא אמרי רבנן הולד כשר. [תוס'].

משום שהיא בוגרת.

וכמו כן נתבאר, שלדעת רבי אלעזר ורבי שמעון, כהן גדול אסור לשאת מוכת עץ. ואמרו רב ורבי יוחנן [בדף ס'], שאם נשא מוכת עץ, נשוי, ואינו צריך להוציאה, כי גם אם היה נושא בתולה גמורה, **סופה להיות מוכת עץ תחתיו**, שהרי עתידה להיבעל לו, ולאבד בתוליה כמוכת עץ, ומאחר שגם כשהיה נושא בהיתר, סופו שתהא אשתו כמוכת עץ, אינו צריך להוציא את אשתו משום שהיא מוכת עץ.

אנוסת עצמו ומפותת עצמו לכהן גדול

נתבאר, שכהן גדול אסור בבעולה, שנאמר, "וְהָיָה אִשָּׁה בְּתוּלָיָהּ יְקַח".
ומהטעם הזה, אף שסתם אונס נערה או מפתה נערה צריך לכונסה, שנאמר "וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה" (דברים כ"ב כ"ט), כהן גדול שאנס או פיתה, **לא ישא את האנוסה או המפותה, כי מאחר שאנס או פיתה, בעולה היא ואסורה לו**.

ומבואר בברייתא, שאם נשא אותה, הוא נשוי, **ולכאורה הכוונה לכך שהוא מותר לקיימה**.

אולם לדברי רב הונא אמר רב, לא נאמר שהוא נשוי להיתר לו לקיימה, אלא לומר שתפסו הקידושין, והועילו לו להיפטר מתשלום קנס של מפותה,^א [שהמפתה חייב בקנס רק אם לא נשאה, שנאמר, "אם קָאן וְקָאן אִבִּיהָ לְתַתָּהּ לוֹ קֶסֶף וְיִשְׁקַל" כְּמָהָר תְּהֻלֹּת" (שמות כ"ב ט"ז)], **אבל אסור לו לקיימה, ועליו להוציאה בגט**.

דף ס'

וכשהלך רב גביהה [שהיה ממקום הנקרא בי כתייל], ואמר את דברי רב הונא הללו לפני **רב אשי, הקשה רב אשי, מדוע לא יהא מותר לו לקיימה, הלא סופה להיות בעולה תחתיו**, וכל דבר שסופה להיות תחתיו, אינו צריך להוציא מחמתו, כפי שנתבאר לעיל לענין בוגרת ומוכת עץ. קשיא^ה.

וולד של בעולה וכהן גדול

נתבאר, שכהן גדול אסור בבעולה, ומהטעם הזה אסור לו לשאת אנוסה ומפותה של אחר, כי נבעלה להם. ואם עבר ונשאה, נחלקו חכמים מה דין הוולד.

לדעת רבי אליעזר בן יעקב – הוולד חלל.

ולדעת חכמים – הוולד כשר.

וללשון ראשון בגמרא אמר רב הונא אמר רב, וכן אמר רב גידל אמר רב, הלכה כרבי אליעזר בן יעקב.

^א ואם תאמר, וכיוון דבעיא גט, ואית לה כתובה כמו אלמנה לכהן גדול דיש לה כתובה ... אם כן מאי נפקא מינה דאין משלם קנס, הרי יש לה כתובה, ומה לי קנס ומה לי כתובה. ואמר ר"י, דנפקא מינה אם מחלה לכתובה. ועוד נפקא מינה דלא משלם מן העידית כדין קנס, אלא מן הזיבורית כדין כתובת אשה. ועוד דכתובת בעולה דרבנן. ועוד נראה דהא דאמר רב מוציא בגט, היינו מדרבנן, ולהכי נקט פלוגתא דרבי באנוסת חבירו, דבאנוסת עצמו מודה דלא הוי חלל. ומיהו מצינן למימר דנקט אנוסת חבירו, להודיען כוחן דרבנן דמכשרי. [תוס'].

^ב אבל אם מהור ימהרה לו לאשה, לא יתן כלום. ואונס נותן מיד, אפילו הוא כונסה, דכתיב "ונתן האיש השוכב עמה ולו תהיה לאשה". [רש"י].

^ג ואין לומר, דמוציאה בגט דקאמר רב, היינו לרבי אלעזר, דאמר, פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה, דהא רב אברייא קאי, וברייא דלא כרבי אלעזר, דהא אמרי רבנן הולד כשר. [תוס'].

ולהלן יתבארו בעזה"י טעמיהם של רבי אליעזר בן יעקב וחכמים.

א. ללשון שני בגמרא, אמר רב הונא אמר רב, שהסיבה לכך **שלדעת רבי אליעזר בן יעקב הוולד ממזר, כי דעתו כדעת רבי אלעזר, שפנוי הבא על הפנויה** שלא לשם אישות **עשאה זונה, ואם כן**, כל אנוסה ומפותה נעשית זונה, **שהיא מחייבי לאוין של כהונה, וכל הנולד מחייבי לאוין של כהונה חלל הוא.** וחכמים חולקים, כי לדעתם פנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה.

אולם הקשו על הדברים הללו, כי כלל בידינו, שמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי, כלומר דבריו מועטים, אבל הלכה כמותו בכל מה שאמר. ואם דעתו כדעת רבי אלעזר, אין הלכה כמותו בזה, שכן אמר רב עמרם אמר רב, אין הלכה כרבי אלעזר.

ב. ורב אשי אמר, שלדבריה הכל אנוסה של אחר אינה נעשית זונה, ואינה בכלל חייבי לאוין של כהונה, אבל יש בה איסור עשה "והוא אשה בבתוליה יקח", בתולה ולא בעולה. ומחלוקת חכמים ורבי אליעזר בן יעקב, אם גם הולד מאיסורי עשה של כהונה נעשה חלל, שכן ענין זה שהנולד מאיסורי כהונה למד מהכתוב, "אלמנה וגרושה וחללה זנה את אלה לא יקח כי אם בתולה מעמיו יקח אשה. ולא יחלל זרעו בעמיו כי אני ה' מקדשו" (ויקרא כ"א י"ד ט"ו). לדעת רבי אליעזר בן יעקב, הכתוב "ולא יחלל זרעו בעמיו", הולך על כל האמור לפניו, ובכלל זה על מה שנאמר "בתולה מעמיו יקח אשה", הרי שגם העובר על איסור זה, ונושא בעולה, הוולד חלל^א. ולדעת חכמים, מתוך כך שחילוק הכתוב בין חייבי לאוין וחייבי עשה שאמר ביניהם, "את אלה לא יקח", למדנו, שחלוקים זה מזה, ואם כן רק מחייבי לאוין הוולד חלל^ב. ורבי אליעזר בן יעקב אומר שהכתוב "את אלה לא יקח" בא ללמד דבר אחר, והוא, שדווקא מהאמורים בענין הוולד חלל, אבל מכהן הבא על אשתו נדה, אין הוולד חלל^ג.

אמנם לפי הביאור הזה, יש להקשות על דברי רבי אליעזר בן יעקב, שכן מאחר שלדבריו הכתוב "אֵת אֶלֶּה לֹא יִקַּח" לא בא לחלק בין חייבי לאוין לחייבי עשה, אלא למעט וולד כהן ונידה, היה ראוי לכתבו בסוף הענין, ולא בין חייבי עשה לחייבי לאוין. קשיא.

אחות כהן שמותר לו להיטמא לה

הכהנים אסורים להיטמא למתים, שנאמר, "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֲמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמְאוּ בְּעַמִּי" (ויקרא כ"א א'). יוצאים מכלל זה הקרובים, שמותר לכהן הדיוט להיטמא להם במותם, שנאמר "כִּי אִם לְשָׂאֵרוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו [=אשתו] לֹא־יִטְמָא וְלִבְנֵהוּ וְלִבְתּוֹ וְלִאֲחֵיו. וְלִאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקָּרֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הִיְתָה לְאִשָּׁה לֵה טִמְאָ" (ויקרא כ"א ב'-ג').

ונחלקו חכמים, איזו אחות היא בכלל הכתוב "וְלֹאֲחֹתוֹ תִּתְּנוּלָהּ הַקְּרוֹבָה אֵלָיו

⁸ תימה, כיון דלא יחלל קאי נמי אבעולה, לרבי אליעזר בן יעקב, אם כן אין זה חייבי עשה גרידא, דלא יחלל לאו הוא ... [תוס'].

³ ולא מוקמין לא יחלל אבעולה אף על גב דמינה סליק, משום דמיסתבר טפי לאוקמי אחיבי לאוין. [תוס'].

³ בתורת כהנים מפרש, דאיצטריד, דלא נילף דליהוי חלל מקל וחומר מהני, שהם חייבי לאוין. תימא דמוה אלמנה וכיוצא בה שכן הן עצמן מתחללות, וכי תימא הכי נמי, כיון דבא עליה עשאה זונה, לא הוי זונה, כיון דתפסי בה קידושין. [תוס'].

אָפּער לאַ הֵיטָה לֵאישׁ", ומותר לכהן הדיוט להיטמא לה, ואיזו אחות אינה בכלל הכתוב הזה, ואסור לכהן להיטמא לה.

א. דרשת הכתוב לדעת רבי מאיר ורבי יהודה :
"ולאֲחֵתוֹ הַבְּתוּלָה" – פרט לאנוסה ומפונה, [וכל שכן נשואה], שאינה בתולה, ולכן אינו מטמא לה.

"הַקְרֹבָה" – לרבות את הארוסה, שמטמא לה.⁷

"אֵלֵינוּ" – לרבות את הבוגרת⁷, שמטמא לה. והנה לעיל נתבאר, שלדעת רבי מאיר, כל מקום שנאמר "בתולה", אפילו בוגרת שנשארו לה מקצת בתולים בכלל, והסיבה שבכל זאת הוצרך הכתוב לרבות את הבוגרת בפירוש, כי היה מקום לומר, שאף שנאמר כאן "בתולה", נלמד בגזרה שווה מהבתולה האמורה בכהן גדול⁸, שאין בוגרת בכלל.

"אֲשֶׁר לֹא הִיָּתָה לְאִישׁ" – ללמד, שהבעולה האסורה היא הבעולה לאיש, אבל **מוכת עץ**, שלא נבעלה לאיש, מטמא לה.

ב. דרשת הכתוב לדעת רבי יוסי ורבי שמעון :

"וְלֹאֲחֹתוֹ הִבְתִּילָהּ" – פרט לאנוסה ומפותה, [וכל שכן נשואה], שאינה בתולה, ולכן אינו מטמא לה.

"הַקְרוּבָה" – לרבות את הארוסה שנתגרשה, שמטמא לה. ואף על פי שלדעת רבי שמעון, כל שאינה ראויה לכהן גדול, אין כהן הדיוט מטמא לה, לזו הוא מטמא, מריבוי הכתוב. ודווקא לזו הוא מטמא, **אבל למוכת עץ אינו מטמא**. וסברא לרבות ארוסה שנתגרשה, ולא מוכת עץ, כי בארוסה לא נעשה מעשה, ובמוכת עץ נעשה מעשה. **ובזה רבי יוסי חולק על רבי שמעון, ואומר, שגם למוכת עץ הוא מטמא**, מטעם שיתבאר בעזה"י בסמוך.

"אֵלֵינוּ" – לרבות את הבוגרת, שמטמא לה. ומכאן למד רבי שמעון, שבכל מקום שנאמר "בתולה", הכוונה שכל בתולה קיימים, ואינה בוגרת, ולכן הוצרכה תורה לרבות את הבוגרת, ולא למדה זאת ממה שנאמר בענין "בתולה".

"אֲשֶׁר לֹא הִיְתָה לְאִישׁ" – פֶּרֶט לֵארוּסָה שהיתה לאיש על ידי קידושין, כן דעת רבי שמעון. **ולדעת רבי יוסי**, ענין זה למד מהכתוב **"אֲשֶׁר לֹא הִיְתָה"**, והכתוב **"לְאִישׁ" בא ללמד**, שדווקא כשהיה הדבר על ידי איש אינו מטמא לה, אבל **למוכת עץ הוא מטמא**.

רבי מאיר ורבי יהודה		רבי יוסי ורבי שמעון
אסור	אסור	נשואה
מותר	אסור	ארוסה
אסור	אסור	אנוסה ומפוחה
מותר	אסור	מוכת עץ
מותר	מותר	בוגרת

⁷ ואיצטריך לרבויה, דלא תימא אשר לא היתה, פרט לארוסה שהיתה לאיש, דהויה לשון קידושין היא. [רש"י].

¹⁰ ואם תאמר, למה לי "אליו", נרבי בוגרת מ"ולא היתה לאיש", כדמבינן מיניה מוכת עץ. ויש לומר דאי לאו "אליו", הוה מוקמין "לא היתה" לבוגרת גרידא, דבוגרת מסתבר לרבות טפי ממוכת עץ, משום דמוכת עץ איתעביד בה מעשה, ולהכי מוקי "אליו" דכתיב ברישא לרבות בוגרת, "ולא היתה לאיש", דכתיב בסוף, מוקי למוכת עץ ... [תוס'].

אומר רבינו תם מהתם היינו מכחן גדול, ולא כמו שפירש בקונטרס, דמבתולה דאונס ומפתה קאמר. וכן נראה לר"י, דהא בכולה שמעתא לא איירי באונס ומפתה, ולא הוי ליה למימר מהתם, אלא הוי ליה למימר בהדיא מאונס ומפתה, אלא מהתם היינו כחן גדול ... [תוס'].

גירות פחותה משלוש שנים ויום אחד לכהן

לדעת רבי שמעון בן יוחי, כל המתגיירת קודם היותה בת שלוש שנים ויום אחד, שהוא השיעור שהיא נעשית ראויה לביאה, מותרת לכהן, ואינה בחזקת זונה, וכל המתגיירת אחר היותה בת שלוש שנים ויום אחד, הרי היא בחזקת זונה, ואסורה לכהן.

וענין זה למד מהכתובים בענין מלחמת מדין, שמצד אחד נאמר, "וַיָּצֵתָ הָרְגוּ כָל זָכָר בָּטָף וְכָל אִשָּׁה יָדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכָּב זָכָר הָרְגוּ" (במדבר ל"א י"ז), ומשמע שבנשים, כלומר בגדולות, יש חילוק בין זו שידעה איש ובין זו שלא ידעה איש, אבל בטף אין חילוק, ומותר לקיים את כולן. ומצד שני נאמר, "וְכָל הַטָּף בְּנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מִשְׁכָּב זָכָר הָחִיו לָכֶם" (במדבר ל"א י"ח), כלומר דווקא את הטף שלא ידעו משכב זכר מותר לקיים, אבל את אותן שידעו אסור לקיים.

ויישוב הסתירה הוא, שבאמת הכתוב "וְכָל אִשָּׁה יָדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכָּב זָכָר הָרְגוּ", אינו מדבר בגדולה דווקא, אלא אף בקטנה, ואינו מדבר בנבעלת ממש, אלא בראויה להיבעל, ובא ללמד, שכל שהיא ראויה להיבעל, כלומר יתירה על שלוש שנים ויום אחד, יש להרוג. והכתוב "וְכָל הַטָּף בְּנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מִשְׁכָּב זָכָר הָחִיו לָכֶם" אינו מדבר בכל מי שלא נבעלו אלא רק באינן ראויות להיבעל, כלומר פחות משלוש שנים ויום אחד, ואותן מותר להחיות. [ולחלן יתבאר בעזה"י כיצד בדקו אותן].

ולדעת רבי שמעון, הקיום האמור כאן הוא אף לקחת אותן לנשים, והרי פינחס הכהן היה עימהם, ואם כן גם לו הותר לקחת את הטף בנשים שהיו פחות משלוש שנים ויום אחד, הרי שהותר לכהן לשאת גירות שנתגיירה כשהיא פחות משלוש שנים ויום אחד.

וחכמים חולקים על רבי שמעון, כי לדעתם, הכתוב "וְכָל הַטָּף בְּנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מִשְׁכָּב זָכָר הָחִיו לָכֶם", אינו מתיר לקחתן לנשים, אלא לשפחות, ואם כן, אין ללמוד מכאן שהגירות הפחותה משלוש שנים ויום אחד מותרת לכהן.

ואמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יהושע בן לוי, הלכה כרבי שמעון בן יוחאי.

שאל רבי זירא את רבי יעקב בר אידי, האם כך שמעת בפירוש מרבי יהושע בן לוי, שהלכה כרבי שמעון בן יוחי, או שדייקת כן מעצמך, מתוך המעשה המובא להלן.

והשיב רבי יעקב בר אידי שכן שמע בפירוש מרבי יהושע בן לוי שהלכה כרבי שמעון.

ורב ספרא אמר שבאמת לא נפסק כרבי שמעון בן יוחי בפירוש אלא מחמת המעשה שארע בעיר אחת שהיתה בארץ ישראל, ויצא עליה קול ערעור לפסול משפחת העיר, ושיגר רבי את רבי רומנוס, ובדקה, ומצא בה גירות שנתגיירה פחותה משלוש שנים ויום אחד שנישאת לכהן, והתירה לו רבי לקיימה.

והקשו, שאין להביא ראיה ממעשה זה, שהלכה כרבי שמעון, שלכתחילה כהן נושא גירות שנתגיירה פחות משלוש שנים ויום אחד, כי אפשר שבאותו מעשה, רק משום שכבר נשאה הכהן, התיר לו לרבי לקיימה, אבל לכתחילה היה אסור לכהן לשאת גירות, אף אם נתגיירה פחותה משלוש שנים ויום אחד. שכן מצינו חילוק זה לענין בוגרת ומוכת עץ שאף שלדעת רב ורבי יוחנן כהן גדול אסור

לשאת בוגרת ומוכת עץ אם נשא לא יוציא.

ודחו זאת ואמרו, שבוודאי יש ראייה מאותו מעשה שכהן מותר בגירות שנתגיירה פחות משלוש שנים ויום אחד, שכן דווקא לענין בוגרת ומוכת עץ יש להתיר בדיעבד, משום שגם אם היה נושא בתולה, סופה להיות בוגרת ובעולה תחתיו, אבל אם גירות שנתגיירה פחות משלוש שנים ויום אחד אסורה לו משום זונה, אין להתיר בדיעבד, כי אין לומר שגם אם היה נושא ישראלית סופה להיות זונה תחתיו.

ומעשה בכהן שנשא גירות פחותה משלוש שנים ויום אחד, ומיחה בו רב נחמן בר יצחק, ואמר לו, מה זאת, כלומר היאך נשאת אשה האסורה לך. השיב לו הכהן, הלא כך אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יהושע בן לוי, הלכה כרבי שמעון בן יוחי. אמר לו רב נחמן בר יצחק לך והוצא [=גרש] אותה, ואם לא, אוציא לך רבי יעקב בר אידי מאוזנך, כלומר אנדה אותך, ותוציא על כרחך^א.

בדיקת נשות מדין

נתבאר שאת נשות מדין שהיו ראויות להיבעל [=היתירות על שלוש שנים ויום אחד], היו צריכים להורגן, ואת נשות מדין שלא היו ראויות להיבעל [=פחותות משלוש שנים ויום אחד], היו מותרים להחיות.

ואמר רב הונא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, שבדקום על ידי נס, שהעבירו אותן לפני הציץ, כל שפניה מוריקות, בידוע שהיא ראויה להיבעל, וכל שאין פניה מוריקות, בידוע שאינה ראויה להיבעל.

ואמר רב נחמן, סימן לעבירה, הדרוקן [=פניהן של עוברי עבירה מוריקין].

בדיקת בנות יבש גלעד

בימי פלגש בגבעה, כשהרגו ישראל כל אנשי יבש גלעד, לפי שלא באו להלחם בשבט בנימין כשאר שבטים, החיו מהם את הנשים שלא נבעלו, ונתנום לנותרים משבט בנימין לנשים, כמו שנאמר "וַיִּמָּצְאוּ מִיּוֹשֻׁבֵי יְבִישׁ גִּלְעָד אַרְבַּע מֵאוֹת נָעֳרָה בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא יָדְעָה אִישׁ לְמִשְׁכָּב זָכָר וַיָּבִיאוּ אוֹתָם אֶל הַמַּחֲנֶה שֶׁלָּה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וַיִּשְׁלְחוּ כָל הָעֵדָה וַיְדַבְּרוּ אֶל בְּנֵי בְנִימִן אֲשֶׁר בָּסָלַע רִמּוֹן וַיִּקְרְאוּ לָהֶם שְׁלום. וַיָּשָׁב בְּנִימִן בָּעֵת הַהִיא וַיִּתְּנוּ לָהֶם הַנָּשִׁים אֲשֶׁר חָיו מִנְּשֵׁי יְבִישׁ גִּלְעָד וְלֹא מִצֵּאוּ לָהֶם כֵּן" (שופטים כ"א י"ב-י"ד)

ואמר רב כהנא, שבדקו נשים אלו על ידי שהושיבו אותן על חבית של יין,

^א אפילו נתגיירה פחותה מבת שלוש שנים אסורה מטעם זונה ... וטעמא לפי שבאה מן העובדי כוכבים השטופים בזימה ... [והקשה ה"ר משה מפונטזייס"א, דהכא משמע דגירות אסורה לכהן מדאורייתא מטעם זונה, ובפרק אין מעמידין אמר, דבי"ד של חשמונאי גזרו דהבא על העובדת כוכבים חייב משום נש"י, פירוש אם הוא כהן חייב משום זונה, ואיכא למ"ד משום נש"י, אבל משום זונה לא, דנשייהו לא מפקרי. ולאביי ניחא דאעובדת כוכבים לא מחייב ... אבל לרבא דפליג עליה וקאמר אחד זה ואחד זה פירוש בין זונה עובדת כוכבים בין זונה ישראלית ... קשה. ויש לומר דרבא לא פליג אלא היכא דזינתה, דיליף לה מזונה ישראלית, כדקאמר רבא, אבל לא זינתה, מודה דלא מיתסרא משום זונה, כדקאמר אביי משום דכתיב לא יחלל והיכא דלא זינתה הוצרכו לגזור, אבל גירות דשייך בה קיחה וחילול, אסורה משום זונה אף על גב דלא זינתה. [תוס'].]

^ב על ידי העבירה בא הדרוקן, כדאמרין בבמה מדליקין. והדרוקן לאו היינו ירקון כדאמר בהרואה. אבל קצת יש להדרוקן ירוקת פנים, כדאמר, דכל שפניה מוריקות. [תוס'].]

בעולה ריחה נודף^א, בתולה אין ריחה נודף.

אבל לא העבירות לפני הציץ לבדוקן כי בציץ נאמר "והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'" (שמות כ"ח ל"ח) לרצון ולא לפורענות. ודווקא להם כלומר ישראל, הציץ לרצון ולא לפורענות, אבל לנוכרים אף לפורענות, ולכן את בנות מדין הציץ בדק.

דף ס"א

טומאת אוהל בקברי נוכרים

לדעת רבי שמעון בן יוחי, קברי נוכרים אינם מטמאים טומאת אוהל^ב, ולכן המאהיל עליהם בלא לגעת בהם אינו נטמא, שלענין טומאת אוהל נאמר לשון "אדם", "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר י"ט י"ד), ונוכרים אינם קרויים אדם, שנאמר, "וְאֵתָן צֶאֱנִי צֶאֱנִי מִרְעִיתִי אֲדָם אֶתָם אֲנִי אֶלְקִיכֶם בָּאֵם ה' אֱלֹהִים" (יחזקאל ל"ד ל"א) אתם קרויים "אדם", ואין הנוכרים קרויים "אדם"^ג. ודווקא טומאת אוהל אין בהם, אבל טומאת מגע ומשא יש בהם^ד.

וחכמים חולקים על רבי שמעון, ואומרים, שגם נוכרים קרויים "אדם", והם בכלל הכתוב "אדם כי ימות באהל", ולפיכך קברי נוכרים מטמאים באוהל.

מקומות שלדברי הכל נקראו נוכרים בשם "אדם"

נתבאר, שלדעת רבי שמעון, כשנאמר בכתוב "אדם", הוא לשון חשיבות, והכוונה לישראל בלבד, ולא לנוכרים.

אמנם כל זה כשנזכר "אדם" בפני עצמו, אבל כשנזכר "אדם" עם "בהמה", אין כוונת הכתוב "אדם" להחשיב את ה"אדם", אלא להבדילו מה"בהמה", ובאופן הזה ה"אדם" כולל גם נוכרים שכולם נבדלים מ"בהמה".

כגון בשלל מלחמת מדין, אחר שמנה הכתוב את שלל הבהמות, כתב "וַיִּנָּפֶשׂ אֲדָם שֶׁשֶׁה עֶשֶׂר אֶלֶף" (במדבר ל"א מ"ו), ואין כוונת הכתוב לישראל, אלא לשלל בנות מדין.

^א מפיה מריחין ריח היין שנכנס לה דרך פתח הפתוח. [רש"י במסכת כתובות]. וכאן לא פירש רש"י כלום. ויילע למה לא פירש איפכא, שהבעולה ריחה נודף ביין, מה שאין כן בתולה, שאין ריחה נודף ביין.

^ב תימא, למה ליה לרבי בנאה לציוני מערתא דאברהם אבינו ואדם הראשון, אף דאיקרו אדם, אדם ואברהם, או אפילו לרבנן, דאמרי קברי עובדי כוכבים מטמאין באהל, הא לא מטמא באהל אפילו קברי ישראל אלא אותם שמתו משעה שנאמרה אותה פרשה, דאדם כי ימות באוהל, דכי ימות משמע באותם העתידים למות עדיין, ומדאיצטריך נמי בניזיר קרא לרבות קבר שלפני הדבור למגע, מכלל דבאהל לא מטמא. [תוס'].]

^ג תימא דבריש מסכת עבודה זרה דרשינן, דעכו"ם העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, שנאמר "אשר יעשה אותם האדם וגו'" כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא "האדם". ופירש בקונטרס ... דההוא לית ליה חד דרבי שמעון דהכא ... ורבינו תם מפרש, דיש חילוק בין "אדם" ל"האדם", דעובדי כוכבים בכלל "האדם" נינהו ... וה"ר משולם היה אומר, דגבי פורענות דוקא קאמר "אתם קרוין אדם" דלא רצה לכתוב ישראל בהדיא גבי פורענות, אבל גבי "האדם וח"י" הוה ליה למכתב בהדיא כהנים לויים וישראלים כמו שרגיל בכל מקום ... [תוס'].]

^ד שלענין טומאת מגע נאמר, "ונוגע בעצם או בחלל", ולא כתיב "אדם", הלכך אף על גב דלא מיקרו "אדם", מטמו במגע ובמשא. [רש"י]. ואף על גב דכתיב "וכל אשר יגע על פני השדה וגו' או בעצם אדם" הא דרשינן בניזיר לענין אהל. [תוס'].]

וכמו כן בענין נינוה, שנאמר בה, "וְאֵנִי לֹא אָחוּס עַל יַנְיֹוּהָ הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים עֹשֶׂה רָבוּ אָדָם אֲשֶׁר לֹא יָדַע בֵּין זְמִינוֹ לְשִׁמְאֻלוֹ וּבִהְמָה רַבָּה" (יונה ד י"א), "אדם" הנזכר בכתוב אינו ישראל, אלא נוכרים, ונקראו "אדם", להבדילם מה"בהמה" הנזכרת בכתוב.

טרה שאחר מלחמת מדין

אחר מלחמת מדין נצטוו אנשי המלחמה לטהר עצמם מטומאת מת, כמו שנאמר, "וְאֵתָם חָנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שְׁבַעַת יָמִים כָּל הָרֶג נֶפֶשׁ וְכָל גֵּזַע בְּהֶחָלֶל תִּתְחַטְּאוּ בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אֶתָם וְשְׁבִיכָם" (במדבר ל"א י"ט).

והנה מבני ישראל לא מת איש, כמו שנאמר, "וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נִשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדָנוּ וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ" (במדבר ל"א מ"ט), **ואם בכל זאת הוצרכו לטהר עצמם, על כרחך הוצרכו לטהר עצמם ממה שנטמאו במתי מדין**, ומכאן לכאורה ראייה, לדברי חכמים, שגם נוכרים מטמאים.

ואמרו שלדעת רבי שמעון הוצרכו להיטהר מחמת טומאת אחד מאנשי הצבא הישראליים שמת, והכתוב "וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ" אינו מלמד שלא מת אחד מהם, אלא מלמד שלא חסר אחד מהם לעבירה, וכולם שלמים כשהיו.

ורבינא אמר, שאמנם גם רבי שמעון מודה, שלא מת אחד מישראל, והוצרכו להיטהר מחמת טומאת מתי מדין, ומכל מקום לא נטמאו בהם באוהל, אלא במגע ומשא, ואם כן, אין מכאן ראייה שקבריהם מטמאים באוהל^ה.

כהן הדיוט שאירס אלמנה ונתמנה להיות כהן גדול

כבר נתבאר, שכהן גדול מצווה לקחת בתולה ולא בעולה. וכמו כן נתבאר, שאם אירס אלמנה בעודו כהן הדיוט, ונעשה כהן גדול, **רשאי לכונסה**.

ואמרו, שענין זה למד מריבוי הכתוב, "אֲלֻמְנָה וְגֵרוּשָׁה וְחֵלְלָה זָנָה אֶת אֶחָה לֹא יִקַּח כִּי אִם בְּתוּלָה מַעַמְיוֹ יִקַּח אִשָּׁה" (ויקרא כ"א י"ד).

ומעשה ביהושע בן גמלא, שקידש את מרתא בת בייתוס כשהיה כהן הדיוט, ומנהו המלך להיות כהן גדול, וכנסה.

כהן הדיוט שמת אחיו והניח יבמה ונתמנה להיות כהן גדול

דווקא המאירס אשה בעודו כהן הדיוט, ונעשה כהן גדול, רשאי לכונסה, אבל מי שנפלה לפניו יבמה בעודו כהן הדיוט, אפילו עשה בה מאמר, ונעשה כהן גדול, **אסור לו לכונסה**, שנאמר בכתוב הנ"ל, "בְּתוּלָה מַעַמְיוֹ יִקַּח אִשָּׁה", "אשה" ולא יבמה.

^ה **ואומר ר"י, דאין הלכה כרבי שמעון** דרבן שמעון בן גמליאל פליג עליה, כדתנן במסכת אהלות, והלכה כמותו במשנתנו. וצריכים כהנים ליהור מקברי עובדי כוכבים. ובפרק המקבל, בעובדא דאליהו, דהשיב לרבה בר אבוא כרבי שמעון בן יוחי דהכא, דחויי קא מדחי לה, ועיקר טעמא שהיה סומך על רוב ארונות שיש בהן פותח טפח. וכן היה רגיל בכל מקום לדחות, כמו שמצינו כשהיה קובר רבי עקיבא, ואמר ליה לאו כהן ניהו מר, אמר ליה צדיקים אינם מטמאים. ועיקר טעמא לפי שהיה מת מצוה, שהיה מהרוגי מלכות, והיו יראים לקברו. **ומיהו בבתי עובדי כוכבים מותרים ליכנס**, כדתניא בתוספתא דאהלות, מדורות העובדי כוכבים טמאים, **בחוצה לארץ** טהורים. [תוס'].]

מינוי יהושע בן גמלא לכהונה גדולה

שנינו במשנתנו, שהמלך מינה את יהושע בן גמלא להיות כהן גדול, ומשמע, שמכח המלך נעשה כהן גדול, אבל אחיו הכהנים והסנהדרין לא מינו אותו.

ואמר על כך רב יוסף, קטיר קחזינא הכא, כלומר קשר של רשעים אני רואה כאן, שלא היה ראוי לכך, אלא שנתן ממון ומינוהו.

וזהו שאמר רב אסי, תרקבא דדינרי [=שלושה קב של דינרים] עיילה ליה מרתא בת ביתוס לינאי מלכא [=הכניסה מרתא בת ביתוס לינאי המלך] עד דמוקי ליה ליהושע בן גמלא בכהני רברבי [=עד שהעמיד את יהושע בן גמלא בכהנים גדולים]

יבמה שנפלה לפני כהן גדול

כהן גדול שמת אחיו בלא בנים והניח אשה, אשת המת זקוקה לכהן הגדול ליבום או חליצה.

כשהיא אלמנה מן הנישואין, היא אסורה לכהן גדול באיסור עשה ולא תעשה, שכן היא אלמנה ובעולה, וכהן גדול אסור באלמנה, שנאמר "אֲלֶמְנָה ... לא יִקַּח", וכמו כן הוא מצווה על הבתולה ולא על הבעולה, שנאמר "בְּתוּלָה מִעַמִּי יִקַּח אִשָּׁה", ומאחר שהיא אסורה לכהן גדול באיסור עשה ולא תעשה, **מדין תורה אינו רשאי לקיים מצוות עשה של יבום**, כי כלל בדינו שמצוות עשה אינה דוחה עשה ולא תעשה, ועל כרחך היא חולצת לו ולא מתייבמת.

וכשהיא אלמנה מן האירוסין, מאחר שהיא בתולה, אינה אסורה לכהן גדול אלא באיסור לא תעשה בלבד, "אֲלֶמְנָה ... לא יִקַּח", ואם כן, **מדין תורה רשאי לקיים מצוות עשה של יבום**, שכן מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה. אלא שהמצווה מתקיימת בביאה ראשונה בלבד, אבל בשאר ביאות אין מצוות יבום, אלא רק איסור אלמנה בלבד, ומאחר שלא יוכל לקיימה מביאה שניה ואילך, אמרו חכמים, שגם ביאה ראשונה לא יבוא עליה [=גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה^א], ולפיכך היא חולצת לו ולא מתייבמת^ב.

לשאת איילונית

א. ישראל

האיילונית, אף על פי שאינה ראויה ללדת, מותרת לבוא בקהל. ומכל מקום אמרו חכמים, שמי שאין לו אשה הראויה ללדת, וגם אין לו בנים, לא ישא איילונית, שהרי הוא מצווה על פריה ורביה, ועדיין לא יצא ידי חובתו, ועם האיילונית לא יקיים חובתו.

ב. כהן

לדעת רבי יהודה, כהן אף על פי שיש לו אשה הראויה ללדת, ויש לו בנים, אסור לו לשאת איילונית, שהאיילונית היא הזונה האמורה בתורה, שנאמר, "וְאִכְלָהּ וְלֹא יִשְׁבְּעוּ הָזָנוֹ וְלֹא יִפְרְצוּ בִּי אֶת ה' עֲבֹדוֹ לְשֹׁמֵר" (הושע ד' י'), ללמד שכל ביאה

^א לאו היינו ינאי כהן גדול דבפרק האומר בקידושין, דאם כן לא היה מושיב אחר במקומו. [תוס'].

^ב ובדף כ' נאמרו עוד טעמים.

^ג ואם תאמר, מרישא שמעינן לה, דקתני שומרת יבם לכהן הדיוט ונתמנה להיות כהן גדול לא יכנס. ואומר ר"י, דהכא חולץ אתא לאשמועינן, דסלקא דעתך משום בזיון דכהן גדול שרוקת לפניו לא תחלוץ, אף על גב דכבר תנן לה לעיל, ובפרק כהן גדול בסנהדרין. [תוס'].

שאין בה פירצה נקראת ביאת זנות^א, וכהן אסור בזונה, שנאמר, "אִשָּׁה זָנָה ... לא יִקַּחוּ".

וחכמים חולקים על רבי יהודה, ואומרים, שביאת איילונית אינה ביאת זנות, והאיילונית מותרת לכהן שיש לו אשה הראויה ללדת או בנים. [ובהמשך יתבאר בעזה"י מי נחשבת זונה לדעת חכמים].

חליצה בקטן או בקטנה

הכל מודים, שאם היה הייבם קטן, או שהיתה היבמה קטנה, אין עושים חליצה עד שיגדלו שניהם. והסיבה לכך, כי נאמר בפרשה, "וְאִם לֹא יִפְּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ ... וְחָלְצָה" "אִישׁ" ולא קטן, ויש להקיש את היבמה לייבם, ללמד שגם היא תהא אשה ולא קטנה, ואם כן, אין כאן חליצה עד שיהיו שניהם גדולים.

ייבום בקטן או בקטנה

לדעת רבי מאיר, אם היה הייבם קטן, או שהיתה הייבמה קטנה, אין עושים ייבום, עד שיהיו שניהם גדולים. והסיבה לכך, כי סריס ואיילונית אינם בני ייבום, ואם ימצא הקטן סריס, או היבמה איילונית, יתברר שבא על אשת אחיו שלא במקום מצוות יבום, ויש בידם איסור כרת, ואף שרוב בני אדם אינם סריסים ואיילוניות, רבי מאיר אומר שיש לחוש גם למיעוט בני אדם, שהם כאלה. ולפיכך ימתינו עד שיגדלו, ויתברר שזה אינו סריס, וזו אינה איילונית, וייבם.

ולדעת רבי אליעזר, הקטנה מתייבמת, ואינה חולצת^א.

הזונה האסורה לכהן

כבר נתבאר, שכהן אסור לשאת זונה שנאמר "אִשָּׁה זָנָה ... לא יִקַּחוּ", ונחלקו חכמים מי נחשבת זונה.

א. לדברי רבי אליעזר, זונה כשמה, כלומר טועה מתחת בעלה לאחרים, שאין זונה אלא אשת איש שזינתה ונבעלה למי שאינו בעלה.

ב. לדברי רבי עקיבא, זונה זו מופקרת, ואפילו היא פנויה, כל שהפקירה עצמה לכל, קרויה זונה, אבל משום בעילה אחת אין הפנויה נעשית זונה.

ג. לדברי רבי מתיא בן חרש, כל שנבעלה בעילת פסול, ואפילו לבעלה, כגון שקינא לה בעלה, ונסתרה, שנאסרה לו עד שתשתה מים המרים, והלך להשקותה, ובא עליה בדרך, בביאה זו נעשית זונה.

ד. לדברי רבי יהודה, זונה זו איילונית, [כפי שנתבאר לעיל].

ה. לדברי חכמים, הזונה היא גיורת, שבעודה נוכרית נבעלה לנוכרי שאינו בן קידושין, וכן משוחררת, שבעודה שפחה נבעלה לעבד שאינו בן קידושין, וכן מי שנבעלה בעילת זנות לאסור לה, כגון אחד מכל העריות, וכגון בת ישראל

^א קטנה אתיא לכלל פירצה לכשתגדל, ולא ממעט אלא היכא דלא אתיא לעולם לכלל פירצה. [תוס'].

^ב דאינה נפטרת לשוק בחליצתה, דאין מעשה קטנה כלום, אבל מתייבמת, ותגדל אצלו, ותתקיים מצות יבום. [רש"י].

לנתין ולממזר^א.

ו. לדברי רבי אלעזר, אפילו פנוי^ב הבא על הפנויה שלא לשם אישות, עשאה זונה.

ואמר רב עמרם, אין הלכה כרבי אלעזר.

לדעת רבי אליעזר כהן לא ישא את הקטנה

מבואר בברייתא לדעת רבי אליעזר, כהן לא ישא את הקטנה. [וחכמים חולקים ומתירים].

אמר לו רב חסדא לרבה, צא ועיין בטעמו של רבי אליעזר, מדוע לדעתו כהן לא ישא קטנה, שעברב ישאל ממך רב הונא מה טעם הדבר. ולהלן נסדרו הטעמים שהובאו בגמרא לדבר זה.

א. שמא איילונית [כרבי מאיר] ואיילונית זונה [כרבי יהודה].

יצא רבה, ועיין בדבר זה, ואמר שזהו טעמו של רבי אליעזר, (א) לדעת רבי אליעזר, חוששים למיעוט, וכל קטנה יש לחוש בה שמא היא איילונית [כדעת רבי מאיר החושש לכך ומשום כך אומר שאינה מתייבמת]. (ב) וכמו כן דעת רבי אליעזר, שאיילונית היא זונה האסורה לכהן, [כדעת רבי יהודה]. ולפיכך כהן אסור בקטנה, שמא יתברר שהיא אסורה לו.

ודחו זאת, כי שני הדברים הללו אינם נכונים. (א) רבי אליעזר אינו חושש למיעוט, כפי שנתבאר לעיל, שהוא חולק על רבי מאיר, ואומר, שקטנה מתייבמת, ואין לחוש שמא היא איילונית. (ב) רבי אליעזר אינו אומר שאיילונית היא זונה, כפי שנתבאר לעיל, שהוא חולק על רבי יהודה, ואומר, שאין זונה אלא אשת איש שזנתה תחת בעלה.

ב. אסורה לכהן גדול בלבד כי כשיקנה אותה תהא בעולה.

ורב אדא בר אהבה אמר, שלא אסר רבי אליעזר קטנה לכל כהן, אלא לכהן גדול בלבד, וטעמו, משום שכשהיא קטנה אינו קונה אותה, שכן מהתורה קידושי קטנה אינם כלום, ואינה מתקדשת לו אלא כשתגדל, ואז היא כבר בעולה, וכהן גדול מצווה על הבתולה, ואסור בבעולה.

אולם רבא לא הסכים עמו, ואמר מכלי לב, [כמו בלי לב, כלומר אין אלו דברי טעם], שכן אם נתקדשה על ידי אביה, הכל מודים שנתקדשה לו מהתורה, ואז כנסה כהן גדול כדין כשהיא בתולה, ואין מי שיאמר שהיא אסורה לו. ואם נתקדשה על ידי עצמה, הכל מודים שאין קידושיה כלום, ומי יחלוק על רבי אליעזר ויאמר, שהיא מותרת לו, הלא כשתהא גדולה ותתקדש לו מהתורה, היא כבר בעולה.

ג. שמא תתפתה עליו.

ורבא אמר, שלדעת רבי אליעזר, הקטנה אסורה לכל הכהנים. והטעם לכך, כי יש לחוש שמא מתוך קטנותה, שאין בה דעת, יפתה בני אדם לזנות עמהם, ובכך היא נאסרת לבעלה.

^א ואי אפשר לומר כן, דמחייבי לאוין דתפסי בה קידושין לא הוי זונה, אלא מחייבי כריתות, כדפירשתי בהחולץ. [תוס'].
^ב לאו דוקא נקט פנוי, דכל שכן נשוי, שמזנה על אשתו, דחשובה זונה. [תוס'].

ודווקא לבעלה כהן היא נאסרת בכך, אבל אם הוא ישראל, אינה נאסרת לו, כי פיתוי קטנה נחשב כאונס, ואשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה.

ד. אסורה לכהן גדול בלבד שנאמר "בתולה מעמיו יקח אשה".

ורב פפא אמר, שלא אסר רבי אליעזר קטנה לכל כהן, אלא לכהן גדול בלבד, שכך היא גזרת הכתוב "בתולה מעמיו יקח אשה" שכן מצד אחד נאמר "בתולה" ומשמע קטנה, ומצד שני נאמר "אשה", ומשמע גדולה, ואם כן, על כרחך כוונת הכתוב לנערה, שיצאה מכלל קטנות, ולכלל בגרות לא באה, ומכאן שכהן גדול מצווה על נערה דווקא, ואסור בקטנה ובבוגרת.

ה. אסורה לכהן גדול בלבד כי אין בתולה אלא נערה.

ורב נחמן בר יצחק אמר גם כן, שלא אסר רבי אליעזר קטנה לכל כהן, אלא לכהן גדול בלבד, שלדעתו כל מקום שכתוב "בתולה", הכוונה לנערה דווקא^א, ולא לקטנה, כמו שנאמר, "והנערה טבת מראיה מאד בתולה"^ב ואיש לא ידעה ויפרד הענינה ותמלא כדה ותעל" (בראשית כ"ד ט"ז).

החובה לשאת אשה

בהמשך יתבאר בעזה"י, כמה בנים יהיו לו לאיש, ויצא בהם ידי חובת מצוות פריה ורביה.

ומבואר שכל שלא יצא ידי חובת מצוות פריה ורביה, אסור לו להיבטל, ועליו לשאת אשה הראויה ללדת^א.

אבל אם יצא ידי חובת מצוות פריה ורביה, שוב אינו חייב לשאת אשה הראויה ללדת, ורשאי לשאת גם אשה שאינה ראויה ללדת^ב, אבל לא יעמוד בלא אשה כלל, שנאמר, "ויאמר ה' אלקים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב' י"ח).

כן מבואר במשנתנו, שמי שקיים מצוות פריה ורביה, רשאי להיבטל מפריה ורביה. ורבי יהושע חולק על כך ואומר, נשא אדם אשה בילדותו, ישא אשה בזקנותו, היו לו בנים בילדותו, יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר, "בבקר זרע את זרעך ולערב [=לעת זקנה] אל תנח זרעך כי אינך יודע אי זה יכשר [=איזה זרע יהא הגון וירא שמים ומתקיים] הֲזֶה אוֹ זֶה וְאִם שְׁנֵיהֶם פְּאֻחַד טוֹבִים" (קהלת י"א ו').

^א קשה, דלחאי תנא, אמאי איצטריך בשום מקום לכתוב נערה בתולה. [תוס'].

^ב תימה דהכא משמע דרבקה נערה היתה. ובסדר עולם תניא בהדיא, שהיתה בת שלש כשנשאה יצחק. ואי אפשר להגיה, דהא תניא התם, יצחק אבינו כשנעקד על גבי המזבח היה בן שבעה ושלשים שנה, ובו בפרק נולדה רבקה, וכתוב "ויהי יצחק בן ארבעים שנה וגו'", נמצאת שהיתה בת שלש. וה"ר שמואל חסיד משפיר"א הוכיח שהיתה בת י"ד, מדתניא בספרי, ו' זוגות שנותיהן שוות, וקחשיב קהת ורבקה, וקהת חיה קל"ג, כדכתיב בקרא, ואם היתה בת י"ד כשנשאה, אז החשבון מכוון, דכשנולד יעקב היתה בת ל"ד, ויעקב היה בן צ"ט כשמתה רבקה, הרי קל"ג, שהרי כשנתברך היה בן ס"ג, שאז מת ישמעאל, וכל שנותיו של ישמעאל קל"ז ... ונשאר מלידת יעקב עד סוף שני ישמעאל ס"ג, וי"ד נטמן בבית עבר כדאמרין במגילה, ועשרים שנה בבית לבן, ושתי שנים בדרך, ואז מתה רבקה ... הרי צ"ט, וצריך לומר דמדרשות חלוקים זה על זה. [תוס'].

^ג אף על גב דמרישא שמעינן לה, דקתני, כהן הדיוט לא ישא אילונית, ולא דוקא כהן, כדאמרין לעיל, מכל מקום איצטריך הכא להנך דיוקי דגמרא. או משום פלוגתא דבית שמאי ובית הלל הדר תני לה. [תוס'].

^ד לפירוש ראשון של תוס', מאחר שיש לו בנים, מותר לכתחילה לשאת אשה שאינה ראויה ללדת. ולפירוש ר"י, גם מי שיש לו בנים צריך לכתחילה לשאת אשה הראויה ללדת, אלא שלמכור ספר תורה בשביל זה אינו צריך, ומאחר שאין לו אפשרות, ישא אשה שאינה ראויה ללדת. [עיי' תוס'].

ואמר רבי מתנא, הלכה כרבי יהושע.

במשנתנו (לעיל באות ב').

למכור ספר תורה כדי לשאת אשה

מי שלא קיים מצוות פריה ורביה, מוכר ספר תורה כדי לשאת אשה הראויה ללדת.

ומי שקיים מצוות פריה ורביה, לא ימכור ספר תורה כדי לשאת אשה הראויה ללדת, אלא ישא אשה שאינה ראויה ללדת.

חובת מצוות פריה ורביה

נחלקו חכמים כמה בנים יהיו לו לאיש ויצא ידי חובת מצוות פריה ורביה.

א. לדעת משנתנו בית שמאי אומרים – שני זכרים. ודבר זה למד ממשא רבינו, שהיו לו שני בנים, כמו שנאמר, "בְּנֵי מִשָּׁה גֵרְשֹׁם וְאֶלְעָזָר" (דה"י א' כ"ג ט"ו), ואחר שהיו לו שני בנים פירש מהאשה, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, הרי שבשני בנים יוצא ידי חובה.

ובית הלל אומרים, שאין ללמוד ממשא, כי מדעתו עשה כן^א, ומשום השראת השכינה, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, ואין לכל אדם לעשות כמותו.

ב. לדעת משנתנו, בית הלל אומרים – זכר ונקבה. ודבר זה למד מבריאת העולם, שכן בבריאת העולם היו זכר ונקבה, הם אדם וחווה, כמו שנאמר, "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאם וַיִּבְרָךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֹתָם שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָה" (בראשית ה' ב'), ומכאן שבזכר ונקבה די לפרות ולרבות.

ובית שמאי אומרים, שאין ללמוד מבריאת העולם, כי בבריאת העולם לא היה אפשר שלא יהיו זכר ונקבה, ששני זכרים בלא נקיבה אינם יכולים לפרות ולרבות, אבל לדורות אפשר שיוולד שני זכרים, ויוכלו לקיים פריה ורביה על ידי נקבות הרבה שיש בעולם, ואין דנים אפשר משאי אפשר.

דף ס"ב

ג. לדעת רבי נתן [בברייתא ראשונה] בית שמאי אומרים – שני זכרים ושתי נקבות. ואמר רב הונא, שדבר זה למד מפריה ורביה של אדם וחווה, שנאמר בהם, "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה'." וַתֵּלֶד אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל וַיְהִי הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה" (בראשית ד' ב'), כל "אֶת" ריבוי הוא, ללמד שעם כל זכר נולדה נקבה, הרי שני זכרים ושתי נקבות. וכשמת הבל ונולד שת, נאמר, "וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת לִי אֶלְקִים זָרַע אַחֵר תַּחַת הָבֶל כִּי הָרְגוּ קַיִן" (בראשית ד' כ"ה), מכאן שהיה צורך להשלים מה שנחסר במיתת הבל, הרי שלא די בפחות משני זכרים ושתי נקבות.

ובית הלל אומרים שבאמת לא היה צריך שום תשלומים ודי היה בזכר אחד ונקבה אחת וכשאמרה חוה "שֵׁת לִי אֶלְקִים זָרַע אַחֵר תַּחַת הָבֶל כִּי הָרְגוּ קַיִן", כוונתה היתה להודות לה', ולא לומר שהשלימה את השיעור.

- ולדעת רבי נתן [בברייתא ראשונה] בית הלל אומרים – זכר ונקבה [כמבואר

^א אף על גב דקל וחומר קאמר, אין זה קל וחומר גמור, דאטו מפני שצוה פעם אחד לבטל, יבטל לעולם פרו ורבו. אי נמי דוקא אז אמר לבטל, משום עשרת הדברות. [תוס'].

- לדעת רבי נתן [בברייתא שניה] בית שמאי אומרים – זכר ונקבה. [כדעת בית הלל לפי משנתנו (לעיל באות ב')] וכן דעת רבי נתן בברייתא הראשונה.

ד. לדעת רבי נתן [בברייתא שניה] בית הלל אומרים – או זכר או נקבה. ואמר רבא, שדבר זה למד מהכתוב "כִּי כֹה אָמַר ה' בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הַאֲלֹקִים יֵצֵר הָאָרֶץ וְעֹשֶׂה הוּא כּוֹנֵן" לא תהו בְּרָאָה לְשֶׁבֶת וְצָרָה אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד" (ישעיהו מ"ה י"ח) כלומר לא ברא עולמו לתוהו, אלא לשבת, להיות עסוקים ביישובו של עולם, וכל שיש לו זכר או נקבה קיים מצוות ישובו של עולם.

מִשְׁנָה	בית שמאי	בית הלל
שני זכרים	זכר ונקבה	
שני זכרים ושתי נקבות	זכר ונקבה	
זכר ונקבה	זכר או נקבה	

שלושה דברים עשה משה מדעתו

שלושה דברים עשה משה מדעתו, והסכימה דעתו לדעת המקום.

א. פירש מן האשה.

קודם מתן תורה נצטוו כל ישראל לפרוש מנשותיהם, שנאמר, "וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הָיוּ נְכָנִים לְשִׁלֹּשֶׁת יָמִים אֶל תְּגִשּׁוּ אֶל אִשְׁהָ" (שמות י"ט ט"ו), ולא נצטוו על כך אלא עד מתן תורה, אבל לאחר מכן נאמר, "לֹדֶף אֲמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֶהֱלֵיכֶם" (דברים ה' כ"ו), להתירם בתשמיש עם נשותיהם, שהיו אסורים בו עד עתה.

ואף משה היה בכלל ההיתר הזה, לשוב לאשתו אחר מתן תורה, אלא שמדעת עצמו, לא חזר לתשמיש אחר מתן תורה, ופירש מן האשה לגמרי.

והסיבה שעשה כן, כי דרש קל וחומר בעצמו, אמר, ומה ישראל, שלא דברה שכינה עמהם אלא במתן תורה שעה אחת, וקבע להן זמן קודם לכן מתי ידבר עימם, נצטוו לפרוש מהאשה קודם הדיבור. אני, שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי, ואינו קובע לי זמן לדיבור, שאוכל לפרוש מהאשה יום אחד קודם לכן, על אחת כמה וכמה^ב.

והסכימה דעתו לדעת המקום, שאחרי שאמר לו על ישראל, "לֹדֶף אֲמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֶהֱלֵיכֶם" (דברים ה' כ"ו), למשה עצמו נאמר, "וְאֵתָהּ פַּה עֲמֹד עֲמֹדִי^ג

^ב ואם תאמר, אדרבה משום דקבע להם זמן, וידבר עמהם בודאי, יש לפרוש יותר מעל הספק. ויש לומר דהכא פירושו וקבע להם זמן שלשה ימים, ולא היו צריכים לפרוש אלא יום אחד, משום קרי, אלא דמשום ספק פליטה הוזהקו לפרוש שלשה ימים, קל וחומר אני, שלא קבע לי זמן, ויש ספק שיתיחד הדבור בשעת תשמיש או ביום תשמיש. [תוס'].

^ג ואם תאמר ומנלך שפירש מדעתו, והלא משעה שנאסר במתן תורה עם ישראל, שוב לא הותר לו, כדכתיב "וְאֵתָהּ פַּה עֲמֹד עֲמֹדִי". ויש לומר, דאי לאו דפירש מדעתו, למה כעסו עליו ואהרן ומרים, אלא ודאי כששמע מפי הגבורה אל תגשו אל אשה, נשא קל וחומר בעצמו, וגלה לה דעתו, ועשה לה אהל בפני עצמו, או נתן לה גט, ולפיכך כעסו עליו. [ו] ואם תאמר ולמה המתינו כל כך שלא כעסו עליו אלא בחצרות שהוא זמן גדול אחר מתן תורה. ויש לומר שלא נתגלה להם אלא באותה שעה, כדתניא בסיפרי, שבשעה שאמר הקב"ה למשה ליקח שבעים זקנים מישראל, אמרה מרים, אשרי נשותיהן של אלו שנתבקשו לגדולה, אמרה צפורה, אוי להן לנשותיהן של אלו, שמיום שדברה השכינה עם אחיך פירש ממני. [ו] ואם תאמר ולמה כעסו עליו מאחר שהסכים לו המקום. ויש לומר

כי היה מקום לחלק בין פריה ורביה לבין בכורה.

שכן לענין פריה ורביה יש סברא גדולה יותר לומר שיצא בבנים שנולדו לו בנוכריותו, כי גם הנוכרי מצווה על פריה ורביה^א, [שכן לפני נח נאמר, "וַיִּבְרָךְ אֱלֹקִים אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלאוּ אֶת הָאָרֶץ" (בראשית ט' א)].

ולענין נחלה יש סברא גדולה יותר לומר שבנים שנולדו לו בנוכריותו לא יחשבו בניו, והבן הנולד לאחר הגירות יטול פי שנים, כי בניו שנולדו לו בנוכריותו אינם יורשים אותו^ב.

וכדי שלא נטעה לחלק כך בין הדברים הללו, אמרו שני החכמים, שלדעתם בשני הדברים הדין שווה, לדעת רבי יוחנן בשני הדברים בנים שנולדו לו בנוכריותו נחשבים בניו, ולדעת ריש לקיש, בשני הדברים בנים שנולדו לו בנוכריותו אינם נחשבים בניו.

נוכרים בניהם מתייחסים אחריהם

נתבאר שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בגר, אם בנים שנולדו לו בנוכריותו מתייחסים אחריו, או לא. אכן כל מחלוקתם היא אם הבנים מתייחסים אחריו גם כשנתגייר, אבל בהיותו נוכרי, הכל מודים שהבנים מתייחסים אחר האבות, **שכן מבואר בכתובים הבאים**.

א. "בַּעֲתָהּ הָיָא שְׁלַח בְּרֵאשִׁית בְּלֶאֱזֶן בֶּן בְּלֶאֱזֶן מֶלֶךְ בְּכָל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל חֲזַקְיָהוּ כִּי שָׁמַע כִּי חָלָה חֲזַקְיָהוּ" (מלכים ב' כ' י"ב).

ב. "וַיִּקָּח אֶסָּא אֶת כָּל הַכֶּסֶף וַחֲזָקְיָה בְּאוֹצְרוֹת בֵּית ה' וְאֶת אוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּתְּנֵם בְּיַד אֶבְדִּי וַיִּשְׁלַחֵם הַמֶּלֶךְ אֶסָּא אֶל בֶּן הָדָד בֶּן טַבְרִמֹן בֶּן חִזְיֹן מֶלֶךְ אֲרָם הַיֹּשֵׁב בְּדַמְשֶׁק לְאִמְרוֹ" (מלכים א' ט"ו י"ח)

עבדים אין בניהם מתייחסים אחריהם

נתבאר, שהנוכרים, בנוכריותם הכל מודים שבניהם מתייחסים אחריהם, ונחלקו חכמים מה הדין לאחר גירות של האבות. ואמר רב, שכל זה בנוכרים, אבל עבדים, אפילו בזמן עבדותם, אין בניהם מתייחסים אחריהם^א, **שהעבדים נחשבים הם כחמורים**, כמו שאמר להם^ב אברהם, "וַיֹּאמֶר אֲבְרָהָם אֶל עֶבְרָיו שְׁבוּ

וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).

ב. שבר את הלחות

כשירד משה מן ההר, בסוף ארבעים יום של מתן תורה, "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמִּנְחָה וַיֵּרָא אֶת הַעֲגֹל וּמַחֲלַת וַיַּחַר אָף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת הַלֶּחֶת וַיִּשְׂבֹּר אֹתָם תַּחַת הַהָר".

ודבר זה עשה משה מדעתו, כי אמר, ומה פסח, שהוא אחד משש מאות ושלוש עשרה מצות, אמרה תורה, "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח כָּל בֶּן גֵּזֶר [=מומר] לֹא יֵאכַל בּוֹ" (שמות י"ב מ"ג), התורה כולה תלויה בלוחות הללו, וישראל מומרים, על אחת כמה וכמה שאינם כדי לה^א.

והסכימה דעתו לדעת המקום, שנאמר, "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פֶּסַח לָךְ שְׁנֵי לֶחֶת אֲבָנִים קְרָאשֵׁנִים וְקִתְבְּתִי עַל הַלֶּחֶת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֶּחֶת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" (שמות ל"ד א') ואמר ריש לקיש, שכך אמר לו הקב"ה למשה, יישר כחך ששיברת. [נאשר – לשון יישר]

ג. הוסיף יום אחד מדעתו

כשהקב"ה ציוה את משה על הפרישה קודם מתן תורה ציוה שני ימים שנאמר, "וְקִדַּשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר", ומשה הוסיף מדעתו יום אחד, ואמר, "הָיוּ נִכְנְסִים לְשִׁלְשֶׁת יָמִים".

והסיבה שעשה כן, כי דרש את הציווי, "וְקִדַּשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר" בהיקש, ללמד שכשם ש"מָחָר", [כלומר היום השני של הפרישה], הפרישה היא מתחילת לילו, כך גם "הַיּוֹם", [כלומר היום הראשון של הפרישה], יש לפרישה להיות מתחילת לילו^א, ומאחר שיום רביעי שעמד בו, כבר עבר לילו, על כרחך שני ימי הפרישה הם חמישי וששי, ומתן תורה בשביעי.

והסכימה דעתו לדעת המקום, שהרי לא השרה שכינתו על ההר אלא ביום השביעי.

בנים שנולדו לו בהיותו נוכרי ונתגייר

לדעת רבי יוחנן – גר שנולדו לו בנים בהיותו נוכרי **נחשבים בניו גם לאחר גירותו. ולפיכך (א) יוצא בהם ידי חובת פריה ורביה^א. (ב) ובן ראשון שנולד לו לאחר שנתגייר אינו נוטל פי שנים כבכור לנחלה**, כי אינו בנו הראשון.

ולדעת ריש לקיש – גר שנתגייר כקטן שנולד הוא דומה, ואין לו שייכות עם הנוכרי שהיה קודם הגירות, והבנים שנולדו לו בהיותו נוכרי **אינם נחשבים בניו. ולפיכך (א) אינו יוצא בהם ידי חובת פריה ורביה^א. (ב) ובן ראשון שנולד לו לאחר שנתגייר נוטל פי שנים כבכור לנחלה**, כי הוא נחשב לבנו הראשון.

והוצרכו החכמים הללו לפרש דעתם, הן לענין פריה ורביה, והן לענין בכורה,

^א משום דאמרין בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, וסייעוהו בבא לטהר. [תוס'].
^א אין זה קל וחומר גמור, דשאני פסח משום דקדשים, אבל כל התורה כולה, אדרבה יש לו ללמד, ולהחזירם בתשובה. [תוס'].
^ב אין זו דרשה גמורה, דהיום משמע היום ממש. [תוס'].
^ג אף על גב דלענין כמה דברים אמרין, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מכל מקום מסתברא ליה לרבי יוחנן הכא, כיון דבנכריותו קיים, דזרעו מיוחס אחריו באותה שעה, מפטר נמי כשנתגייר. [תוס'].

^א ואם תאמר דבפרק ארבעה מיתות משמע, דבני נח לא מיפקדו אפריה ורביה. ויש לומר דהכא לאו בני חיוב אפריה ורביה קאמר, אלא כלומר שבניהם נקראים על שמם, כדאמרין בסמוך. [תוס']
^ב וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ג וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ד וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ה וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ו וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ז וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ח וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ט וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^י וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{יא} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{יב} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{יג} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{יד} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{טו} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{טז} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{יז} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{יח} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{יט} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^כ וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{כא} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{כב} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{כג} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{כד} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{כה} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{כו} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{כז} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{כח} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{כט} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ל וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לא} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לב} וְאִדְבַּרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לג} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לד} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לה} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לו} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לז} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לח} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לט} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ל וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לא} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לב} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לג} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לד} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לה} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לו} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לז} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לח} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^{לט} וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדִם וְעֲשֹׂה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ" (דברים ה' כ"ז).
^ל וְאִדְבַרְהוּ אִלַּי אֶת כָ

38

רבא בר עולא אמר, כל אדם שאין לו אשה, שרוי בלא שלום.

ו. **בלא שלום**, שנאמר, "וַיִּדְעַתְּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶה וּפְקֻדָּתְךָ נִןָּה וְלֹא תִחָטֵּא" (איוב ה' כ"ד), כלומר מתי תדע שלום, בזמן שיש לך אהל, ואין אהלו אלא אשתו, שנאמר, "שובו לכם לאהליכם".

חיוב תשמיש בעת עונה

אמר רבי יהושע בן לוי, כל היודע באשתו שהיא יראת שמים, ואינו פוקדה בתשמיש בעת עונתה, נקרא חוטא, שנאמר "וַיִּדְעַתְּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶה" [כלומר שאשתך שלמה ביראת שמים] וּפְקֻדָּתְךָ נִןָּה וְלֹא תִחָטֵּא" (איוב ה' כ"ד)

חיוב תשמיש בשעה שיוצא לדרך

אמר רבי יהושע בן לוי, חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, [משום שמתאוה לו באותה שעה יותר], "וַיִּדְעַתְּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶה" [כלומר שאתה יוצא לדרך] וּפְקֻדָּתְךָ נִןָּה וְלֹא תִחָטֵּא" (איוב ה' כ"ד).

וחיוב זה של פקידה בשעה שיוצא לדרך, **חיוב גדול** הוא, **עד שהותר לשמש בו אף סמוך לווסתה**, שכן למדו מהכתוב, "אֶל הָאִשָּׁה אָמַר ה'רְבֵּה אֲרָבָה עֲצֹבֹנֶךָ וְהִרְבֵּה בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים וְאֶל אִישֶׁךָ תִּשְׁקָתֶךָ וְהָיָה יָקָשׁ לְךָ" (בראשית ג' ט"ז) מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך, ולפיכך חייב לפוקדה².

וכל זה כשיוצא לדבר הרשות, אבל היוצא לדבר מצווה, אינו צריך לפקוד את אשתו. י"מ שהסיבה לכך כי מחמת היותו טרוד במצווה, הוא פטור ממצווה זו של פקידת אשתו. וי"מ שהסיבה לכך שהוא פטור, כי יש לחוש שמא אם יפקדנה יטרד בתשמיש, ויבטל ממצווה.

הפרישה מהאשה סמוך לווסתה

הווסת הוא הזמן הקבוע לאשה לראות דם נידותה. ואמרו חכמים, שחייב אדם לפרוש מאשתו סמוך לווסתה, שמא תראה דם, ונמצא בועל נידה.

ואמר רבא, שזמן הפרישה הוא עונה אחת, שאם רגילה לראות ביום, [אפילו רגילה לראות בסוף היום], אסורה כל היום, ואם רגילה לראות בלילה, [אפילו רגילה לראות בסוף הלילה], אסורה כל הלילה.

המבורך בברכת "וַיִּדְעַתְּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶה וּפְקֻדָּתְךָ נִןָּה וְלֹא תִחָטֵּא"

האזהב את אשתו כגופו, והמכבדה יותר מגופו, [דזילותא דאיתתא קשה

² כן משמע מפירוש רש"י וגרסתו שחייב לפוקדה בתשמיש. ואומר רבינו תם, דפקידה זו אינו תשמיש, אלא כשהוא רוצה לצאת בדרך, אם הוא רחוק ממנה, לא יצא לדרך אלא אם כן ישוב אליה ויפקדנה או בתשמיש או בשאר דברים, וידבר על לבה. ופריך מהתם נפקא ליה, מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה כשיוצא לדרך, ומסתמא כיון שמתאוה לו יש לו לפוקדה, דהמכבד אשתו עליו הכתוב אומר אז תקרא וגו', ומשני אמר רב יוסף לא נצרכה אלא לאשתו נדה, הי"ג בכל הספרים ישינים, והכי פירושו, דחד קרא אתא דאפילו באשתו נדה יש לו לפוקדה, וכמה, עונה, אף על פי שאסור לשמש, מכל מקום שמחה ותענוג הוא לה הואיל ורוצה לצאת בדרך ... ומה שהגיהו בספרים לא נצרכה אלא סמוך לווסתה אין נראה כלל, דהגיהו כן לפי שרוצין לפרש דפקידה היינו תשמיש. ובשבוועות מוכיח דסמוך לווסתה מדאורייתא, מ"והורתם את בני ישראל וגו'" ועוד דמוקי לה ביוצא לדבר הרשות, ואם כן אפילו למאן דאמר ווסתות דרבנן, אם כן סמוך לווסתה נמי דרבנן, מכל מקום למה יהא מותר ביוצא לדבר הרשות. [תוס']

דברי רבי יהושע, שאמר, נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו, נכתבו לעיל בדף ס"א.

העמדת תלמידים בילדותו ובזקנותו

רבי עקיבא אומר, **למד תורה בילדותו, ילמוד תורה בזקנותו, היו לו תלמידים בילדותו, יהיו לו תלמידים בזקנותו**, שנאמר, "בְּבֹקֶר זָרַע אֶת זֶרְעֶךָ וְלָעֶרֶב [=לעת זקנה] אֶל תֵּנֶחַ יִדְּךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אִי זֶה וְכִשֶּׁר [=איזה תלמיד יהא הגון וירא שמים ומתקיים] הִזָּה אוֹ זֶה וְאִם שְׁנִיָּהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים" (קהלת י"א ו').

תלמידי רבי עקיבא

אמרו, שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, [כלומר, בין העיירות הללו היו כולם], וכולם מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה.

וכן שנינו, כולם מתו מפסח ועד עצרת. ואמר רב חמא בר אבא או רבי חייא בר אבין, כולם מתו מיתה רעה. וביאר רב נחמן שהכוונה למיתת אסכרה.

והיה העולם שמש, [שנשתכחה תורה], עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם, והם (א) רבי מאיר (ב) ורבי יהודה^א (ג) ורבי יוסי (ד) ורבי שמעון (ה) ורבי אלעזר בן שמוע. והם הם העמידו תורה אותה שעה.

אדם שאין לו אשה

אמר רבי תנחום אמר רבי חנילאי, כל אדם שאין לו אשה, **שרוי בלא שמחה**, בלא ברכה, בלא טובה.

א. **בלא שמחה**, שנאמר, "וַיִּנְתְּתָה הַקֶּסֶף כָּל אֲשֶׁר תֵּאָוֶה נֶפֶשְׁךָ בְּבֹקֶר וּבְצֹאן וּבְצִיָּן וּבְשָׂרָה וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלֶךְ נֶפֶשְׁךָ וְאָכַלְתָּ שֶׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אֵתְּךָ וּבִיתְךָ" (דברים י"ד כ"ח), כלומר אתה ואשתך, הרי שהשמחה היא עם האשה.

ב. **בלא ברכה**, שנאמר, "וְרֵאשִׁית כָּל בְּכוֹרֵי כָל וְכָל תְּרוּמַת כָּל מִכַּל תְּרוּמוֹתֶיךָ לַכֹּהֲנִים וְהָיָה וְרֵאשִׁית עֲרֻסוֹתֶיךָ תִּתֵּנוּ לַכֹּהֲנִים לְהִנִּיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתְךָ" (ויחזקאל מ"ד ל'), הרי שהברכה באה אל האשה.

ג. **בלא טובה**, שנאמר, "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֹזר כְּגִנְדִּי" (בראשית ב' י"ח), הרי שבלא האשה אינו בטובה.

ובמערבא [=בארץ ישראל] אומרים כל אדם שאין לו אשה, שרוי בלא תורה, בלא חומה [כלומר בלא שמירה].

ד. **בלא תורה**, שנאמר, "הֵאֵם אֵין עֲזָרְתִּי בִּי וְתִשְׁלִיָּה נִדְחָה מִמֶּנִּי" (איוב ו' י"ג) כלומר בלא אשתי הקרויה עזרתי התורה הנקראת תושיה נדחית ממני שצריך לעסוק בצרכי ביתו ותלמודו משתכח.

ה. **בלא חומה** ושמירה, שנאמר, "עַד מָתַי תִּתְחַמְקִין חֲבַת הַשּׁוֹבֵבָה כִּי כָּא ה' הִדְשָׁה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תִּסְבֹּב גְּבָר" (ירמיהו ל"א כ"א).

^א ע"י להלן דף ע"ו, שאמר רבי יהודה, שהיה לו חבר מתלמידי רבי עקיבא, גר מצרי ששמו מנימין. ולא נזכר כאן בין תלמידי רבי עקיבא.

פשתן, וכי פשתן לובש? האשה היא העושה מהחיטים לחם, ומהפשתן בגדים, וכי לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו?

"זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי"

נאמר, "ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת" (בראשית ב' כ"ג), ומתוך שנאמר "זאת הפעם" משמע שפעמים אחרות שימש ולא עלו בדעתו.

אמר רבי אלעזר, מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה, ולא נתקררה דעתו, עד שבא על חוה.

"ונבחרו בך כל משפחת האדמה"

הקב"ה אמר לאברהם אבינו "ואברהם מברךך ומקלקלך אאר ונבחרו בך כל משפחת האדמה" (בראשית י"ב ג). וביאר רבי אלעזר, שהכתוב "ונבחרו בך" הוא מלשון מברך את הגפן, שכן אמר הקב"ה לאברהם, **שתי ברכות טובות יש לי להברוך בך** [כלומר שתי נטיות מעם אחר אכניס בביתך] **רות המואביה ונעמה העמונית** [שיצאו מהם מלכים ונביאים, נעמה אמו של רחבעם, ויצא ממנה חזקיה ואסא ויהושפט, שהיו צדיקים גמורים, וישעיהו הנביא].

המתברכים בשביל ישראל

הקב"ה אמר לאברהם, "ונבחרו בך כל משפחת האדמה", מלמד שאפילו משפחות הדרות באדמה, אין מתברכות אלא בשביל ישראל.

ועוד אמר הקב"ה, "ואברהם היו יחיה לגוי גדול ועצום ונבחרו בו כל גווי הארץ" (בראשית י"ח י"ח), מלמד שאפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא^א, אינן מתברכות אלא בשביל ישראל.

עתידים של כל בעלי אומניות

ואמר רבי אלעזר, עתידים כל בעלי אומניות, שיעמדו על הקרקע, [כלומר, יניחו אומנותם לעסוק בחריש ובקציר], שנאמר, "וְיָרְדוּ מִצְרַיִם הַבָּאוֹת מִגְּלִיָּא לַאֲסַפְמִיָּא", אינן מלכים כל חבלי הים אֶל הָאָרֶץ יַעֲמָדוּ" (יחזקאל כ"ז כ"ט).

אומנות פחותה

ואמר רבי אלעזר, אין לך אומנות פחותה מן הקרקע^ב, שנאמר בה בכתוב הנ"ל "וְיָרְדוּ" שהיא ירידה להם.

עיסקא טובא מעבודת האדמה

רבי אלעזר ראה שדה שזרעו בה כרוב לרוחבה, [וי"מ שדה שחרשו אותה לרוחבה], אמר לבעל השדה, אפילו תזרע אותה לאורכה, [וי"מ אפילו תחזור ותחרוש אותה לאורכה], עדיין לא תרוויח בה כמו שתרוויח בעיסקא^א [=הפוכי בעיסקא טב מינד].

^א מ"כל" דריש, שבא לרבות אפילו הנך שאין עומדים אלא מעט בארץ. [תוס'].

^ב אף על גב דרבי אלעזר גופיה קאמר לעיל, כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם, צריך לומר קרקע לבנות עליו שידור בו, וגם לצורך מזונותיו, כדאמר רב פפא בסמוך, זרע ולא תזבון, והכא מיירי באדם שעיקר אומנותו בקרקע. [תוס'].

^א עיסקא הוא, שאחד נותן לחבירו מעות לקנות בהם סחורה, וזה הולך וקונה, ומוכר, וחולקים ברווחים.

מדגברא, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפירקא^א, עליו הכתוב אומר, "וְיָדַעְתָּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶה וּפְקַדְתָּ נֶגֶד וְלֹא תִחָטָא".

המבורך בברכת "אז תקרא וה' יענה תשובע ויאמר הנני"

האזהב את שכיניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, [שגעגועי אדם רבים על אחותו יותר מן אחיו, ומתוך כך נמצא מחבב את אשתו], והמלווה סלע לעני בשעת דחקו^א, עליו הכתוב אומר "אז תקרא וה' יענה תשובע ויאמר הנני אם תסיר תסיר מתוךך מוטה שלח אצבע ודבר און" (ישעיהו נ"ח ט). שכן קודם הכתוב הזה נאמר, "כי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם" (ישעיהו נ"ח ז). "כי תראה ערם וכסיתו", זהו המלווה סלע לעני בשעת דחקו, "ומבשרך לא תתעלם", זהו האזהב את שכיניו שהן כקרוביו, ומקרב את קרוביו, ונושא בת אחותו.

דף ס"ג

אינו אדם

אמר רבי אלעזר, כל אדם שאין לו אשה, אינו אדם, שנאמר, "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֹתָם שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָה" (בראשית ה' ב').

ואמר רבי אלעזר, כל אדם שאין לו קרקע, אינו אדם, שנאמר, "הַשָּׂמִים שָׁמַיִם לָהּ וְהָאָרֶץ נֶתַן לִבְנֵי אָדָם" (תהלים קט"ו ט"ז)

"עזר כנגדו"

בענין יצירת האשה נאמר, "ויאמר ה' אלקים לא טוב היות האדם לבדו אֶעֱשֶׂה לוֹ עֶזֶר כְּנֶגְדּוֹ" (בראשית ב' י"ח), "עזר" משמע סיוע בעדו, ו"כנגדו" משמע הפרעה כנגדו.

וביאר רבי אלעזר, שכן כוונת הכתוב, זכה, עוזרתו, לא זכה, כנגדו כלומר חלוקה עליו וסותרת דבריו.

ויש אומרים, שרבי אלעזר דרש את הכתוב "כנגדו", שהכתיב הוא "כנגדו" כלומר בצדו, והקרי היא "כניגדו", כלומר מלקה אותו. לומר לך, זכה, כנגדו, לא זכה, מנגדו.

העזרה של האשה

פגשו רבי יוסי לאליהו ושאלו, נאמר "אֶעֱשֶׂה לוֹ עֶזֶר", במה האשה עוזרתו לאדם?

השיב לו אליהו, אדם מביא מהשדה חטים, וכי חטים כוסס? מביא מהשדה

^א אבני נמי קאי, כדאמרין בהנשרפין. ואף על גב דקטן לא תקינו ליה רבנן נשואין, כדאמרין לקמן בפרק אלמנה, מכל מקום להכי תקינו ליה נשואין, דלא הויה בעילתו בעילת זנות. [תוס'].

^ב כן פירש רש"י. ורשב"ם פירש, דהוא הדין בת אחיו, אבל אחותו נקט, לפי שמשדלתו בדברים, ושכיח שנושא בתה. ורבינו תם אומר, דדוקא נקט בת אחותו, לפי שהיא בת מזלו, כדאמרין, רוב בנים דומין לאחי האם. [תוס']. ונמצא, שלפירוש רש"י יש לו לשאת את זו שיותר מחבבה. ולפירוש רבינו תם יש לו לשאת את זו שיותר דומה לו בתכונותיה.

^א מקשה רבינו תם בדברך קמא דחגיגה אמר, ומצאוהו צרות רבות ורעות, זה הממציא מעות לעני בשעת דחקו. ואומר רבינו תם דהתם מיירי ששואל ממנו המושל מס, וזקוק למכור ביתו או שדהו על כך, וזה ממציא לו מעות, ואם לא היה מוצא למכור, היו מקילין מעליו, והיינו צרות רבות, שצריך למכור בזול ומפסיד הכל. ומסיק עלה, דהיינו דאמרי אינשי זוזא לעללא לא שכיח, כלומר, לקנות תבואה אין ממציאין לו מעות, לתליתא שכיח, כשדוחקין אותו למכור כמו תליוהו וזבין. ורש"י פירש שם בענין אחר. [תוס'].

[מינד].

דבר הקשה ממות

רב נפרד [=נפטר] מרבי חייה, ובירך אותו רבי חייה, רחמנא ליצלך ממדי דקשה ממותא [=יצילך ה' מדבר הקשה ממות].

אמר רב לעצמו, וכי יש דבר קשה ממות, יצא דקדק ומצא את הכתוב, "וּמוֹצֵא אֶנִּי מִרְמָה אֶת הָאִשָּׁה" אֲשֶׁר הִיא מְצוּדִים וְחֲרָמִים לָהּ אֲסוּרִים וְדִיָּה טוֹב לָפָנֵי הָעֲלָקִים וְפִלְט מִמֶּנָּה וְחוּטָא וְלֶכֶד בָּהּ" (קהלת ז' כ"ו)

אשת רב היתה מצערת אותו במאכלים

רב, אשתו היתה מצערת אותו, שלא להכין לו מאכל כמו שביקש, כשהיה אומר לך עשי לי עדשים [=טלפוח], היתה עושה לו אפונה [=חמצין], וכשהיה אומר לה עשי לי אפונה, היתה עושה לו עדשים.

חייא בנו של רב מציל אביו מצער אמו

כשגדל חייא בנו של רב, היה רוצה שאמו תכין לאביו מה שביקש, ולפיכך היה הופך לה הבקשה, כשהיה רב אומר לו לומר לאמו לעשות עדשים, היה אומר לה עשי אפונים, ועושה עדשים כפי שביקש רב.

תמה על כך רב, ואמר לו, איעליא לך אמך? כלומר נעשית טובה ממה שהיתה. השיב לו חייא בנו, אני הוא שהפכתי לה את בקשתך.

אמר על כך רב זהו שאומרים בני האדם, דנפיק מינך טעמא מלפך [=היוצא ממך מלמדך סברא. כלומר, פעמים שהבן מחכים את אביו, אני היה לי לעשות כן].

איסור שקר אף כשהוא אמת גורם להרגיל השקר

לאחר שהתפעל רב מחכמת בנו, כמבואר לעיל, אמר לו, שמכל מקום הוא לא יעשה כן, להפוך הבקשה לאמו, כי דבר שקר הוא לומר שביקש רב מה שלא ביקש, ובכך מרגיל עצמו לשקר, ונאמר, "וְאִישׁ בְּרָעוּהוּ וְהִתְלֹוּ וְאָמְתוּ לֹא יִדְבְּרוּ לְמִדּוֹ לְשׁוֹנָם דְּבַר שְׁקֵר הֵנָּה נִלְאָו" (ירמיהו ט' ד').

הנהגת רבי חייה עם אשתו המצערת אותו

רבי חייה אשתו היתה מצערת אותו, ואף על פי כן, כשהיה מוצא איזה דבר הראוי לה, היה צוררו בבגדו ומביא לה.

שאל אותו רב והלא היא מצערת את כבודו. השיב לו רבי חייה, דיינו שמגדלות בנינו, ומצילות אותנו מן החטא [=הרהור עבירה].

אשת רב יהודה

כשרב יהודה קרא עם רב יצחק בנו את הכתוב, "וּמוֹצֵא אֶנִּי מִרְמָה אֶת הָאִשָּׁה" אֲשֶׁר הִיא מְצוּדִים וְחֲרָמִים לָהּ אֲסוּרִים וְדִיָּה טוֹב לָפָנֵי הָעֲלָקִים וְפִלְט מִמֶּנָּה וְחוּטָא וְלֶכֶד בָּהּ" (קהלת ז' כ"ו). שאל אותו רב יצחק, על איזו אשה דיבר הכתוב, והשיב לו רב יהודה, כגון אמך.

וכשרב יהודה שנה לרב יצחק בנו את הברייתא, אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר, "יְהִי מְקוֹרְךָ בְּרוּךְ וְשִׁמְח מֵאֲשֶׁת נְעוּרְךָ" (משלי ה' י"ח). שאל אותו רב יצחק, על איזו אשה דיבר התנא, והשיב לו רב יהודה, כגון אמך. ואין זו סתירה. כי אשת רב יהודה, מצד אחד היתה תקיפה ביותר, ועל כן

רב נכנס לבין השיבולים, וראה שהיו זעים ברוח, ואמר להם, נועו כמה שתיצרו, ועדיין אין בכם תועלת כמו שהיו יכולים להרוויח בעיסקא.

ואמר רבא, הנותן מאה זוז בעיסקא, בכל יום מאכלו בשר ויין, והנותן מאה זוז בעבודת האדמה, בכל יום אוכל שחת במלח [=מאה זוזי בעיסקא, כל יומא בשרא וחמרא, מאה זוזי בארעא, מילחא וחפורא]. ולא עוד, אלא שעבודת האדמה משכיבה אותו לישון על הארץ, לשמור כל הלילה, ומטילה אותו לריב ולהתקוטט עם בני אדם.

עצות טובות שנתן רב פפא

א. זרע ולא תזבון. כלומר, זרע תבואה לאכילת ביתך, ולא תקנה תבואה מן השוק, ואפילו אין נראה לך שיש רווח ממון בכך, כי יש לקנות חטים בזול, וקרקעך אינה חשובה לגדל הרבה, מכל מקום יש לך לאכול משלך, כי בשלך הברכה מצויה, ולא יכלה מהרה, שהברכה מצויה בדבר שאינו נקנה בדמים.

ב. זבין ולא תיזול. הקדם ומכור כלי תשמישך, והשתמש בדמים לעשות בהם סחורה, קודם שתבוא לידי עניות, ותצטרך להשתמש בדמים לאכילתך. ודבר זה אמור בכלי הבית, כגון מצעות לשינה, אבל בגדים שמתכבד בלבישתם, לא ימכור, שמא כשיצטרך להם, לא ימצא טוב כמו שהיו לו.

ג-ד. טום ולא תשפיץ. שפוך ולא תבנה. כלומר, אם יש לך חור קטן בכותל רעוע, סתום אותו מיד, ולא תרחיב הנקב, לשפץ בו טיט ולבנים ליפותו. ואם בעל נפש אתה להנאות בנייך הרחב הנקב ושפצוהו להיות יפה אבל לא תפיל את כל הכותל לבנותו מחדש. שכל העוסק בבנין מתמסכן.

ה. קפוך זבין ארעא. לקנות קרקע מהר ולא תשהה.

ו. מתוך נסיב איתתא. לשאת אשה אל תמהר, אלא המתן, עד שתבדוק מעשיה, שלא תהא רעה וקנטרנית.

ז. נחית דרגא נסיב איתתא. כלומר, לא תקח אשה חשובה ממך, שמא לא תתקבל עליה.

ח. סק דרגא בחר שושבינא. כלומר אוהב טוב, בחר לך אדם חשוב, להדבק אחריו.

אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל

אמר רבי אלעזר בר אבינא, אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל, ליראם כדי שיחזרו בתשובה, שנאמר, "הַכְרַתִּי גוֹיִם נְשָׁמוֹ פְּנוֹתָם הִחְרַבְתִּי חוּצוֹתָם מִבְּלִי עוֹבֵר נָצְדוּ עֲרִיקָם מִבְּלִי אִישׁ מֵאִין יוֹשֵׁב" (נפניה ג' ו'), כלומר באה פורענות על גוים, ונאמר בסמוך, "אֶמְרָתִי אֶף תִּירָאִי אוֹתִי תִקְחִי מוֹסֵר וְלֹא יִכְרַת מְעוֹנָה כֹּל אֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עָלָיו אֶכּוֹן הַשְׁפִּימוּ הַשְּׁחִיתוּ כֹּל עֲלִילוֹתָם" (נפניה ג' ז'), כלומר בא הדבר, כדי שישראל יקחו מוסר, ויעשו תשובה.

^א כן פירש בקונטרס, תיזול לשון דלות, כלומר מכור כלי תשמישך קודם שתעני. וקשה, דמאי שנא דנקט ביסתרקי טפי משאר מילי. ונראה לרבינו תם כפירוש ר"ח, דתיזול ענין אריגה, כמו סתר זוללי בשוקא, כלומר קנה בגדים ולא תארוג, כי יותר תרויח בקנין מבאריגה, אבל גלימא, טוב לארוג, דאימור לא מיתרמי ליה כרצונו. [תוס']

הכתוב מדבר וממשילה לאשה, ראה כמה רעה אשה רעה, שגיהנם נמשל בה.

אשה רעה וכתובתה מרובה

אשה רעה וכתובתה מרובה, רעה גדולה היא, שאינו יכול לגרשה ולהציל עצמו מרעתה, והובאו בסוגיתנו מספר כתובים, שנאמר בהם קללת ענין רע שאין דרך להימלט ממנו, ודרשוהו חכמים על מי שיש לו אשה רעה, וכתובתה מרובה.

א. "לכן כה אמר ה' הנני מביא אליהם רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה ויזקו אלי ולא אשמע אליהם" (ירמיהו י"א י"א), ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה, זו אשה רעה וכתובתה מרובה.

ב. "נשקד על פשעי בניו ושתרגו עליו על צנארי הכשיל כחי נתנני ה' בידי לא אוכל קום" (איכה א' י"ד). ואמר רב חסדא אמר רב עוקבא בר חייא, זו אשה רעה וכתובתה מרובה.

ובמערבא אמרו, שפסוק זה נאמר על מי שמזונותיו תלויים בכספו, ואין לו זריעה בקרקע, שכל שעה הוא מיצר ודואג, שמא תיסקר התבואה, או ינעלו שערי שבר.

ג. "הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבלים ונאני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם" (דברים ל"ב כ"א), ואמר רב חנן בר רבא אמר רב, זו אשה רעה וכתובתה מרובה. ולהלן יתבאר שיש דורשים פסוק זה על דברים אחרים.

"בניד ובנתיד נתנים לעם אחר"

נאמר בקללות של משנה תורה, "בניד ובנתיד נתנים לעם אחר ויעניד ראות וקלות אליהם כל היום ואין לאל ניד" (דברים כ"ח ל"ב). ואמר רב חנן בר רבא אמר רב, זו אשת האב, כלומר קללה זו היא, שתמות אשתו, וישא אחרת, ויהיו בני הראשונה נתונים בידי השנייה.

"בגוי נבל אכעיסם"

נאמר בשירת האזינו, שיענשו ישראל בעונש זה, "בגוי נבל אכעיסם", ונחלקו חכמים מי הוא הגוי הנבל שיענישו.

א. לעיל כבר נתבאר, שלדעת רב חנן בר רבא הכתוב הזה מדבר באשה רעה שכתובתה מרובה.

ב. רבי אליעזר אומר, אלו הצדוקים², שהצדוקים האומרים אין אלוקים קרוים נבלים כמו שנאמר "למענן לזוד אמר נבל בלבן אין אלקים השחיתו התעיבו עלילה אין עשה טוב" (תהלים י"ד א').

ג. במתניתא תנא, אלו אנשי ברבריא, ואנשי מרטנאי, שמהלכין ערומים בשוק, שאין להם משוק ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום.

ד. רבי יוחנן אמר, אלו חברים³, [פריסים רשעים ומזבים, ואינם מכירים כבודם של ישראל]

אמרו לו לרבי יוחנן, באו חברים לבבל. כפף ונפל מרוב צער, שמעתה יהיו בני

² י"ג המינים.

קרא עליה את הכתוב, "וימוצא אני מר ממנות את האשה", ומצד שני היתה נוחה לרצות ומעבירה על מידותיה, ועל כן אמר שהיא בכלל מה שאמרו, "אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה".

איזו היא אשה רעה

לדברי אביו – אשה רעה, היא אשה שמכינה לו את המאכל כראוי, אבל עד שהיא מביאה לו את המאכל, היא מקללת ומגדפת אותו כדי לצערו. [=מקשטא ליה תכא [מקשטת השלחן במאכל], ומקשטא ליה פומא [מקשטת פיה בקללות וגידופים]].

ולדברי רבא – אשה רעה, היא אשה שמכינה לו את המאכל כראוי, ומפנה לו את הגב שלא לאכול עמו ומצערתו. [=מקשטא ליה תכא [מקשטת השלחן במאכל], ומהדרא ליה גבא [מפנה לו את הגב]].

כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקים

אמר רבי חמא בר חנינא, כיון שנשא אדם אשה, עונותיו מתפקקים [כלומר נסתמים, כפקק הסתום את הנקב], שנאמר, "מִצָּא אִשָּׁה מִצָּא טוֹב וְיִפְקֹךְ כָּצוֹן מֶה" (משלי י"ח כ"ב).

שאלת בני מערבא את הנושא אשה

במערבא [=בארץ ישראל], כשהאיש היה נושא אשה, היו שואלים אותו כך, מצא או מוצא, כלומר, מצא, כמו שנאמר, "מִצָּא אִשָּׁה מִצָּא טוֹב", או מוצא, כמו שנאמר, "וימוצא אני מר ממנות את האשה".

לגרש אשה רעה

אמר רבא, אשה רעה, מצוה לגרשה, שנאמר, "גֵּרֶשׁ לָךְ וְיִצְא מִדּוֹר וְיִשְׁבֹּת דִּין וְקָלוֹן" (משלי כ"ב י').

ואמר רבא, אשה רעה, וכתובתה מרובה [ומחמת כן אינו יכול לגרשה], צרתה בצדה, כלומר ישא אחרת אצלה², וכמאמר בני האדם, בחברתה ולא בסילתא [=קוף], כלומר, קשה לה יותר שתהא לה צרה, ממה שתסבול קוצים.

קשה אשה רעה כיום סגריר

ואמר רבא, קשה אשה רעה כיום סגריר [=יום ברד ורוח], שנאמר, "דִּלְךָ טוֹרֵד בְּיוֹם סִגְרִיר וְאַשְׁתְּ מִדְּיָנִים² נִשְׁתַּחֲוֶה" (משלי כ"ז ט"ו) כלומר שניהם שווים.

כמה טובה אשה טובה וכמה רעה אשה רעה

ואמר רבא, בא וראה כמה טובה אשה טובה, וכמה רעה אשה רעה.

כמה טובה אשה טובה, שנאמר "מִצָּא אִשָּׁה מִצָּא טוֹב". אם באשה ממש הכתוב מדבר, ראה כמה טובה אשה טובה, שהכתוב משבחה. ואם בתורה הכתוב מדבר וממשילה לאשה, ראה כמה טובה אשה טובה, שהתורה נמשלה בה.

כמה רעה אשה רעה, שנאמר "וימוצא אני מר ממנות את האשה". אם באשה ממש הכתוב מדבר, ראה כמה רעה אשה רעה, שהכתוב מגנה. ואם בגיהנם

² רבא לטעמיה, דאמר בסוף פירקין, נושא אדם כמה נשים על אשתו. [תוס'].
³ "מדונים" כתיב.

הישיבה של בבל מסורים בידם. אמרו לו שהם מקבלים שוחד לבטל גזרותיהם, התיישר וישב ושמו^א.

גזרו שלוש מפני שלוש

עוד אמרו לו לרבי יוחנן, שהחברים גזרו על ישראל שלוש גזרות, ואמר להם מפני שלוש עבירות שהיו ביד בני בבל.

א. אמרו לו **שגזרו על הפשר**, כלומר שלא יאכלו בשר שחוטא. ואמר להם **מפני** עבירה שבידם שהיו גוזלים **מתנות** כהונה זרוע לחיים וקייבה.

ב. אמרו לו **שגזרו על המרחצאות**. ואמר להם **מפני** עבירה שבידם שלא היו זהירים **בטבילה**.

ג. אמרו לו שהם **מחטטי שכבי**, כלומר מוציאים הנקברים מקבריהם. ואמר להם **מפני** עבירה שבידם **ששמחים ביום אידם**, וכנגד השמחה באה להם גזרה זו להיות אבילים בה. וכן אמר רבה בר שמואל, "וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל ה' וּמִרְיָתָם אֶת פִּי ה' וְהִיָּתָה יַד ה' בָּכֶם וּבְאַבְתְּיָכֶם" (שמואל א' י"ב ט"ו) ואבותם כבר מתו, ומה מכה יש בהן, אלא הכוונה לחטוטי שכבי. וכן שנו חכמים, בעון חיים מתים מתחטטין.

"וּנִבְחַר מִנֹּת מַחִיִּים"

רבי שאל את רבה בר מארי תחילה נאמר "וּשְׁטָחוּם לְשִׁמְשׁ וְלַנֶּזֶחַ וְלִכְלַל צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֶחָבִים וְאֲשֶׁר עֲבָדִים וְאֲשֶׁר הִלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֲשֶׁר דָּרְשׁוּם וְאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ לְדָמָן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְהָיוּ" (ירמיהו ח' ב'), הרי שאפילו לקבורה לא יזכו המתים הללו, ומיד נאמר בהם, "וּנִבְחַר מִנֹּת מַחִיִּים לְכָל הַשְּׂאֲרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן הַמִּשְׁפָּחָה הַזֶּה הָיְתָה בְּכָל הַמִּקְדָּשׁוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם נָאֻם ה' צְבָאוֹת" (ירמיהו ח' ג'), כיצד יתכן שמתים אלו שאפילו לקבורה לא נתנו, טוב להם מותם מחייהם?

והשיב לו, שהכתוב הזה מלמד, **שהרשעים, מאחר שהם חוטאים בחייהם, בכל אופן שימותו, טוב להם מותם מחייהם, שבחייהם הם חוטאים ומתרה עונשם בגיהנם**, ולכן טוב להם שימותו.

דברים הכתובים בספר בן סירא

אשה טובה מתנה טובה, בחיק ירא אלקים נתתן.

אשה רעה צרעת לבעלה, יגרשנה ויתרפא מצרעתו

אשה יפה אשרי בעלה, מספר ימיו כפלים, [כלומר שמח בחלקו, ודומה לו כאילו ימיו כפלים].

העלם עיניך מאשת חן [של אחרים], פן תלכד במצודתה. אל תט אצל בעלה, למסוך עמו יין ושכר, כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו, ועצומים כל הרוגיה. רבים היו פצעי רוכל, [הוא מוכר הבשמים לנשים להתקשט בהן, ומצוי בו ניאוף, ובא בעלה ופצעו].

המרגילים לדבר ערוה, כניצוץ מבעיר גחלת, [כן יצרו מבעירו], ככלוב מלא עוף, כן בתייהם מלאים מרמה.

אל תצר צרת מחר, כי לא תדע מה ילד יום, שמה מחר בא ואיננו [כלומר שמה

^א כן הוא בפירוש רש"י לפנינו. ויל"ע מה לשמחה זו עושה, הלא עדיין משועבדים להם, אלא שיש להם תקנה בשוחד, ודי שלא יצטער, אבל למה לו לשמחה. ועיי' מסורת השי"ס.

מחר ימות ולא יראה אותה דאגה שהוא מיצר וירא ודואג עליה] נמצא מצטער על העולם שאין שלו.

מנע רבים מתוך ביתך, ולא הכל תביא ביתך. **רבים יהיו דורשי שלומך, גלה סוד לאחד מאלף**.

אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף

הגוף הוא פרגוד, שחוצץ בין שכינה למלאכים, ושם רוחות ונשמות נתונות, שנבראו מששת ימי בראשית, העתידות להנתן בגופים העתידיים להבראות.

ואמר רבי אסי, אין בן דוד בא, עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שנאמר, "כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לְנֶצַח אֶקְצוֹף" [אלא עתיד להגיע זמן הגאולה, ועיכובו] כִּי רוּחַ מְלָכִי יִצְטוֹף [כלומר רוחי מעכב הגאולה, ודבר נוסף שמעכב הגאולה] וְנִשְׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי" (ישעיהו נ"ז ט"ז).

מי שאין עוסק בפריה ורביה

א. רבי אליעזר אומר, כל מי שאין עוסק בפריה ורביה, **כאילו שופך דמים**, שנאמר, "שִׁפְךָ דָּם הָאֲדָם בָּאֲדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ כִּי בָצַלְסְ אֱלֹקִים עֲשֵׂה אֶת הָאֲדָם" (בראשית ט' ו'), וסמוך לו נאמר, "וְאֲתָם פָּרוּ וַרְבוּ בָּהֶ" (בראשית ט' ז'), ללמד שזה כנגד זה ומי שאינו עוסק בפריה ורביה הרי הוא כשופך דמים.

ב. ורבי יעקב וכן רבי אלעזר בן עזריה אומרים, כל מי שאין עוסק בפריה ורביה, **כאילו ממעט הדמות**, שנאמר, "שִׁפְךָ דָּם הָאֲדָם בָּאֲדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ כִּי בָצַלְסְ אֱלֹקִים עֲשֵׂה אֶת הָאֲדָם" (בראשית ט' ו'), וסמוך לו נאמר, "וְאֲתָם פָּרוּ וַרְבוּ בָּהֶ" (בראשית ט' ז'), ללמד שזה כנגד זה ומי שאינו עוסק בפריה ורביה הרי הוא כממעט את הדמות.

א-ב. ובן עזאי אומר, כל מי שאין עוסק בפריה ורביה, **כאילו שופך דמים וממעט הדמות**, שנאמר, "שִׁפְךָ דָּם הָאֲדָם בָּאֲדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ כִּי בָצַלְסְ אֱלֹקִים עֲשֵׂה אֶת הָאֲדָם" (בראשית ט' ו'), וסמוך לו נאמר, "וְאֲתָם פָּרוּ וַרְבוּ בָּהֶ" (בראשית ט' ז'), ללמד שזה כנגד זה ומי שאינו עוסק בפריה ורביה הרי הוא כשופך דמים וממעט את הדמות.

בן עזאי נאה דורש ואינו נאה מקיים

אמרו לו לבן עזאי, יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים².

אמר להן בן עזאי, ומה אעשה, שנפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים³.

דף ס"ד

דברים נוספים האמורים במי שאינו עוסק בפריה ורביה

² אף על גב דמשמע בפרק אף על פי, שנשא בתו של רבי עקיבא, דקאמר התם, ברתיא של רבי עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי, הא אמר בפרק קמא דסוטה, דנשא וגירש. [תוס'].
³ לא זכיתי להבין תשובתו. שכן לפי דבריו לא יניח תפילין, ולא יקיים שום מצווה, אלא ילמד תורה בלבד, ויאמר, אפשר לתפילין ושאר מצוות להתקיים על ידי אחרים.

ג. גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

תנא קמא דרש זאת מהפסוק, "וַיִּבְחַח יְאֹמֶר שׁוֹבָה ה' רַבּוּת אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר י"ז), שכן הכתוב הזה מלמד, שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל. ואם כן אם היו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד, וזה לא עסק בפריה ורביה, נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

ואחרים דרשו זאת מהפסוק, "וַיִּתְקַמְתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זָרְעֶךָ אֲחֵרֶיךָ לְדֹרֹת לְבְרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֻקִּים וּלְזָרְעֶךָ אֲחֵרֶיךָ" (בראשית י"ז ז), שכן הפסוק הזה מלמד שתשרה שכינה על זרעו של אברהם וזאת בתנאי שיהיה לו זרע, אבל אם לא יהיה לו זרע, על מי תהא שורה, וכי על העצים ועל האבנים, הרי שזה שאינו עוסק בפריה ורביה, ומבטל זרע ישראל, גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

ד. חייב מיתה.

אבא חנן אמר משום רבי אליעזר, מי שאינו עוסק בפריה ורביה חייב מיתה, שנאמר "וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי ה' בְּהַקְרֹבם אֲשֶׁר זָרָה לִפְנֵי ה' בְּמִדְבַּר סִינִי וּבְגִימִים לֹא הָיוּ לָהֶם וַיִּכְהֹן אֱלֹעָזָר וַאֲיִתָמָר עַל פְּנֵי אֶהֱרֹן אֲבִיהֶם" (במדבר ג' ד'), ללמד שמתו משום שלא היו להם בנים.

כמה שנים ישהה האיש עם אשה שאינה יולדת

במשנתנו מבואר, שמי שנשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, אינו רשאי לבטל עוד מפריה ורביה, **ועליו לשאת אשה אחרת.** ולהלן יתבאר בעזה"י, שיש ללמוד זאת מאברהם אבינו, שאחרי ששהה עם שרי עשר שנים נשא את הגר.

ואמר רב יהודה בנו של רב שמואל בר שילת משמו של רב, מה שאמרו שמואל לשהות עם אשה שלא ילדה עד עשר שנים, **כן היה בדורות הראשונים,** שהיו שנותיהם מרובות, **אבל בדורות האחרונים,** ששנותיהם מועטות, שוהה עמה **שתי שנים ומחצה,** כלומר שלוש חודשים, ולא יותר. ששתי שנים ומחצה הם זמן של שלושה עיבורים, [עשרים ושבעה חודשים לימי הריון, וחודש לכל עיבור לימי טומאה וטהרה, שהאשה מתעברת סמוך לווסתה], ומאחר ששהה עמה זמן שלוש עיבורים ולא ילדה הוחזקה שלא תלד ועליו לשאת אשה אחרת.

ולדברי רבה אמר רב נחמן, בדורות האחרונים, הזמן שמוותר לשהות עם אשה שאינה יולדת, הוא **שלוש שנים,** כנגד שלוש פקידות, [שבראש השנה הקב"ה פוקד העקריות לשמוע תפילתן, כמו שאמרו, בראש השנה נפקדו שרה רחל ורחל], ואם עברו שלוש שנים ולא נפקדה, הוחזקה שלא תיפקד, ועליו לשאת אשה אחרת.

ואמר רבה שאין הדין כאמוראים הללו, שאמרו שבדורות האחרונים לא ישהה אלא שתי שנים ומחצה או שלוש, שהרי רבי הוא זה ששנה את משנתנו, בה מבואר שרשאי לשהות עמה עד עשר שנים, ובימי רבי כבר התמעטו שני הדורות, כמו עכשיו, שהרי כבר בימי דוד התמעטו, שכך אמר בתהילים, "יָמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שְׁבַעִים שָׁנָה" ואם בגבורת שמונים שנה וְהָרַבָּם עָמַל וְאָנוּ כִּי גַז חִישׁ וְנִצְעָרָה" (תהלים צ"י). **ואם כן, גם בדורות האחרונים רשאי לשהות עם האשה עד עשר שנים.**

^א אף על גב דהאי קרא בתפלת משה כתיב, מסתמא דוד אמרו, שמצינו שחי כך, אבל משה מצינו שחי יותר. [תוס'].

זכר לדבר שעד עשר שנים ממתין האיש לאשתו שתלד

שנינו בברייתא, אף על פי שאין ראייה לדבר², זכר לדבר מאברהם אבינו, שנאמר בו, "וַיִּתְקַח שָׂרִי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת הַגֵּר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ **מִקֶּץ עֶשְׂרֵי שָׁנִים לְשֵׁבַת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן** וַתֵּתֶן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה" (בראשית ט"ז ג), הרי שעד עשר שנים המתין לשרה ולאחר מכן נשא את הגר.

כשיש תללות בדבר אחר אינו עולה לחשבון עשר שנים

נתבאר, שענין זה שיש לאדם להמתין לאשתו עד עשר שנים, למד מאברהם אבינו, שנאמר בו, "מִקֶּץ עֶשְׂרֵי שָׁנִים לְשֵׁבַת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן".

והנה באמת אברהם אבינו המתין לשרה הרבה יותר מעשר שנים, שהרי נשאה בפדן ארס, ושם שהו הרבה שנים עד שבאו לארץ כנען, ומתוך כך יש ללמוד, שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מהמנין, שמא משום עיון חוצה לארץ לא ילדה.

וכשם ששיבת חו"ל אינה עולה מהחשבון, כי יש לתלות בה את מניעת ההריון, כך כל דבר שיש לתלות בו את מניעת ההריון, אינו עולה למנין עשר שנים, ולכן אם חלה הוא, או חלתה היא, או היו חבושים בבית האסורים, אין עולה לו מהמנין.

הפילה מונה משעה שהפילה

נתבאר שמי שנשא אשה, ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, אינו רשאי לבטל עוד מפריה ורביה, ועליו לשאת אשה אחרת. ומבואר שכן הדין כשלא ילדה כלל, אבל אם ילדה והפילה, מונה עשר שנים משעה שהפילה.

אין ללמוד מיצחק שרשאי לשהות עשרים שנה

נתבאר שמתוך כך שנאמר באברהם, "מִקֶּץ עֶשְׂרֵי שָׁנִים לְשֵׁבַת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן", יש ללמוד, שעד עשר שנים רשאי אדם לשהות עם אשתו שאינה יולדת, ולא יותר.

והנה ביצחק אבינו מצאנו ששהה עם אשתו עשרים שנה קודם שילדה, שכן בשעת נישואיו היה בן ארבעים, שנאמר "וַיְהִי יָצֵחַק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקִחְתּוֹ אֶת רֵבֶקָה בִּת בְּתוּאֵל הַקָּרְמִי מִפְּדַן אֶרֶץ אֲחֻזַּת לָבָן הַקָּרְמִי לוֹ לְאִשָּׁה" (בראשית כ"ה כ'), וכשנולדו לו בנים, היה בן ששים שנה, שנאמר "וַאֲחֵרֵי כֵן יָצָא אַחִיו וַיָּדוּ אֲחֻזַּת בְּעֶשֶׂר עָשׂוּ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחָק בֶּן שְׁשִׁים שָׁנָה בְּלֻדָּתָהּ אֹתָם" (בראשית כ"ה כ"ו).

ומכל מקום, אין ללמוד מיצחק, שכל אדם רשאי לשהות עם אשתו שאינה יולדת עד עשרים שנה³, כי הסיבה שיצחק שהה עשרים שנה, משום שידע שהוא עקר, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, ואם כן לא תהא תועלת לשאת אשה אחרת, ורק בתפילה יוכל להיפקד כמו שעשה.

² ראייה גמורה אינה, דמשם אין ללמוד שיהא זקוק לגרש אשתו אפילו אם אי אפשר בלא גירושין, ואדרבה ראוי ללמוד מכאן דאפילו אם תמצוי לומר בעלמא, הנושא אשה על אשתו יוציא ויתן כתובה, היכא דשהה עמה עשר שנים שרי להכניס צרתה, כמו שמצינו באברהם, אולי ירחמו מן השמים, ויזכה עדיין ליבנות ממנה, כמו שלבסוף זכה אברהם משרה. [תוס'].

³ ואם תאמר, יצחק נמי לא שהה יותר מעשר, לפי מה שפירשתי, שלא היתה רבקה אלא בת שלוש כשנשא, ועד שהיתה בת י"ב לא היתה ראויה להוליד. ויש לומר דמדרישין חלוקין כדפרישית לעיל, ועוד דמוכח בפרק בן סורר ומורה, שדורות הראשונים היו ראויין להוליד הרבה קודם הזמן הזה. [תוס'].

בור גִּלְתָּם [היא שרה שנוקבה ונעשה לה נקבות. וזהו שממשיך הכתוב ומזכירם].
הביטו אֶל אֲבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוּלְלָכֶם כִּי אֶחָד קָרָאתִי וְאֲבָרְכָהוּ וְאֲבָרְכָהוּ"
(ישעיהו נ"א ב').

שרה אמנו אילונית היתה

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה, שרה אמנו אילונית היתה, שנאמר, "וַתְּהִי
שָׂרָה עֶקְרָה אֵין לָהּ זָלָה" (בראשית י"א ל'), מאחר שנאמר "עֶקְרָה", מה הוסיף
הכתוב כשאמר "אֵין לָהּ זָלָה", מלמד שאפילו בית ולד אין לה.

המוציא את אשתו משום שלא ילדה נותן לה כתובה

נתבאר שמי ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, מחויב לשאת אשה אחרת
לקיים פריה רביה.

ומבואר, שאם רוצה, נושא את השניה על הראשונה, ואם רוצה, מגרש את
הראשונה ונושא אחרת תחתיה¹.

וכשמוציא את הראשונה, נותן לה כתובה, ואינו יכול לטעון, מקח טעות הוא,
שהרי לא ילדה, ואם כן איני חייב לה כתובה, כי מנין לנו שמחמתה הדבר,
שמה הוא זה שלא זכה להיבנות ממנה.

ואין לומר, הלא ספק הוא אם מחמתו או מחמתה, ואם כן מספק לא נוציא
ממנו ממון, ולא יתן כתובה. והטעם לכך שאין לומר כן, כי מאחר שהאיש
מצווה על פריה ורביה, והאשה אינה מצווה על כך, אם אין להם בנים, הרי זה
עונש לאיש, שהוא הנצרך לכך, ולפיכך מסתבר שמחמתו הדבר.

פעמים תלד לו אשה שניה ולא ראשונה

נתבאר, שמי שנשא אשה, ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה, מחויב לשאת אשה
אחרת, ואין לומר, כשם שלא ילדה לו הראשונה, כך לא תלד לו השניה, כי
פעמים מהראשונה לא יהיו לו ילדים, ומשניה יהיו לו ילדים.

ומה שמצינו, שכשאמרו החכמים לרבי אבא בר זבדא שישא אשה ויוליד בנים,
והשיב שאם היה זכאי לכך היו לו בנים מאשתו הראשונה, לא אמר זאת אלא
לדחות החכמים, והסיבה האמיתית שלא נשא אשה, כי היה עקר מחמת
דרשותיו של רב הונא [כפי שארע לרב ששת, כמבואר לעיל בדף ס"ב]. אבל מי שאינו
עקר, ולא היו לו בנים מאשתו, עליו לשאת אשה אחרת.

חכמים שנעשו עקרים מדרשותיו של רב הונא

כבר נתבאר בדף ס"ב, שהיה רב הונא מאריך בדרשותיו, והיו התלמידים
צריכים למי רגלים, ומעמידים עצמם ונעקרים.

ונמנו כאן שמות ארבעה חכמים, שנעקרו על ידי הדרשות של רב הונא. והם (א)
רבי אבא בר זבדא [הוא הוזכר גם לעיל בסמוך]. (ב) רב גידל. (ג) רבי חלבו. (ד) רב

ואמנם גם אברהם אבינו היה עקר, כפי שיתבאר בעזה"י להלן², ומכל מקום
מהכתוב האמור בו, יש ללמוד כמה זמן מותר לאיש לשהות עם אשה שאינה
יולדת, כי אם לא בא ללמד דבר זה, למה נכתב כלל. אבל הפסוקים האמורים
ביצחק, נכתבו כדי לייחס בהן שנותיו של יעקב, וכמאמר רבי חייא בר אבא
אמר רבי יוחנן, למה נמנו שנותיו של ישמעאל, כדי לייחס בהן שנותיו של
יעקב, בן כמה שנים היה כשהלך לבית עבר, וכשעמד על הבאר³, ואם כן אינם
מיותרים לדרוש כמה שנים ישהה האיש עם אשתו.

יצחק אבינו עקר היה

אמר רבי יצחק, יצחק אבינו עקור היה, שנאמר, "וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לְה' לִנְכַח אִשְׁתּוֹ
כִּי עֶקְרָה הוּא וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתֵּהָרֶבֶת אִשְׁתּוֹ" (בראשית כ"ה כ"א), על אשתו לא נאמר,
אלא לנוכח, מלמד ששניהם עקורים היו.

כלומר אם היה כתוב, "ויעתר יצחק לה' על אשתו", הכוונה היתה שיצחק לבדו התפלל
על אשתו, אבל עכשיו שנאמר "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו", הכוונה ששניהם היו
מתפללים זה מול זה, ומתוך כך ששניהם היו מתפללים, יש ללמוד ששניהם היו צריכים
רפואה.

קבלת התפילה תלויה גם באבי המתפלל

נתבאר שיצחק ורביקה שניהם התפללו לבנים, ואף על פי כן כשנתקבלה
התפילה לא נאמר "ויעתר להם ה'", אלא "וַיַּעֲתֶר לוֹ ה'", כי תפילתו התקבלה
יותר מתפילתה, משום שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן
רשע.

למה היו אבותינו עקורים

ואמר רבי יצחק, מפני מה היו אבותינו עקורים, מפני שהקב"ה מתאוה
לתפלתם של צדיקים.

מעלת תפילת הצדיקים

בענין תפילת יצחק נאמר לשון עתר "וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לְה' ... וַיַּעֲתֶר לוֹ ה'". ואמר
רבי יצחק, למה נמשלה תפלתו של צדיקים כעתר⁴, לומר לך מה עתר זה מהפך
התבואה ממקום למקום, כך תפלתו של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה
ממדת רגזנות למדת רחמנות.

אברהם ושרה טומטמים היו

אמר רבי אמי, אברהם ושרה טומטמים היו, [כלומר סתומים, שלא היה ניכר בהם
אם זכר או נקיבה], ולאחר זמן נעשה להם נס ונפתחו, שנאמר, "שָׁמְעוּ אֱלֹהֵי דָפְיָ צֶדֶק
מִבְּקָשֵׁי ה' הִבִּיטוּ אֶל צוּר חֲצִבְתָּם [הוא אברהם, שנחשב ונעשה לו זכרות] וְאֶל מִקְרָת

¹ כדאמר גמון, אברהם ושרה טומטמים היו. ואף על פי שמסתמא כבר נקדע כשנשא שרה, הכא
אליבא דרבי יהודה פריך, דאמרינן בהערל, טומטום שנקרע אין מוליד. ועוד דאפילו לרבנן נמי
דפליגי עליה לא שכיח שיוולד. [תוס'].
² ובשלהי גמרא דמגילה מפרש לה, והאי קרא דיצחק בן ששים שנה מיייתי ליה התם, דילפינן
מיניה דגדול תלמוד תורה מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב בבית עבר לא נענש
עליהם. [רש"י]
³ כאן פירש רש"י שעתר הוא מעדר. ובמסכת סוכה פירש שהוא קלשון.

ששת [הוא הנזכר גם לעיל בדף ס"ב].

מה שהחליט לבסוף.

מעשה בארבע אחיות

רבי חייא בר אבא אמר משמו של רבי יוחנן, **מעשה בארבע אחיות בצפורי**, שהראשונה מלה בנה ומת, וכן שניה, וכן שלישית, ובאה רביעית לפני רבן שמעון בן גמליאל לשאול אם תמול את בנה, ואמר לה **שלא תמול**, כי הוא בחזקת שימות מחמת מילה.

ומתחילה רצו להביא ראיה ממעשה זה, שרבן שמעון בן גמליאל הוא זה שאמר לבסוף שבשלוש פעמים יש חזקה, שהרי מעשה זה היה בסוף ימיו של רבן שמעון בן גמליאל, שכן רבי יוחנן העיד עליו, והוא היה אמורא בסוף זמן התנאים וראה המעשה, ואם כן בסוף ימיו הורה שבשלוש פעמים יש חזקה וזו היא סוף דעתו.

ודחו ראיה זו, כי אפשר שגם אם היתה השלישית שואלת אותו, היה מורה לה **שלא תמול**, כי בשתי פעמים כבר יש חזקה, ומעשה שהיה כך היה, שרק רביעית באה לשאול.

ומכל מקום יש חידוש ממעשה זה, שלא רק באותה אשה עצמה יש חזקה, אלא אף באחיות, שאם ארע הדבר בשתי אחיות או שלוש, שמתו בניהן מחמת מילה, הוחזקו כל האחיות בכך.

אשה ממשפחת נכפים או מצורעים

אמר רבא, מאחר שנתבאר, שיש חזקה גם על ידי שארע אותו הדבר באחיות, למדנו, שכשארע דבר מסוים במשפחה, הוחזקה כל המשפחה בכך, ולכן לא ישא אדם אשה לא ממשפחה שהוחזקו בה נכפים [=חולים], ולא ממשפחה שהוחזקו בה מצורעים. ולדברי רבא, לענין זה, החזקה היא, שיהיו בה שלושה נכפים, או שלושה מצורעים.

עדות רב יצחק שבשתי פעמים אין חזקה לא לאיסור ולא לסכנה

כשבא רב יצחק בר יוסף אמר, מעשה היה לפני רבי יוחנן בבית כנסת של מעון, ביום הכפורים שחל להיות בשבת, באשה שמתו שני בניה מחמת מילה, והיתה צריכה למול בנה שלישי, ושאלה את רבי יוחנן אם למולו, והורה לה למול.

אמר לו אביי לרב יצחק בר יוסף, ראה שבדברך התרת גם איסור וגם סכנה, לומר שהן לענין איסור, והן לענין סכנה, בשתי פעמים אין חזקה.

שכן אם בשתי פעמים יש חזקה לענין סכנה, היה לרבי יוחנן לומר לה שלא תמול, כי מתו שני בניה, וסכנה היא לשלישי אם ימולו אותו.

וכמו כן אם לענין איסור בשתי פעמים יש חזקה, מאחר שמתו שני בניה, הוחזקה שימות גם השלישי, ואם כן אין מילתו מצווה, ואינה דוחה את השבת.

ומתוך כך שהורה לה רבי יוחנן למול, והמילה בשבת, הרי שלדעתו אין חזקה בשתי פעמים, לא לענין סכנה ולא לענין איסור.

אביי עושה מעשה בנפשו

סמך אביי על דברי רב יצחק בר יוסף, שלימד, שרק בשלוש פעמים יש חזקה, והלך ונשא את חומא בתו של רב איסי בנו של רב יצחק בנו של רב יהודה,

ורב אחא בר יעקב גם כן, מחמת שהעמיד עצמו בדרשת רב הונא, אחזו סוסכיכתא, [הוא חולי מעוצר השתן, שאדם נעקר הימנו], אבל הוא אמר שיתלו אותו בארז בית המדרש, ועל ידי זה יצא ממנו שתן ירוק ככף תמר, והבריא בכך, ואמר, ששים זקנים היינו, וכולם נעקרו מדרשתו של רב הונא, חוץ ממני, שקיימתי בעצמי, "כי בצל החקמה בצל הקסף ויתרון דעת החקמה תחיה בעליה" [קהלת ז' י"ב].

אשה המוחזקת לעקרה

כבר נתבאר, שהאיש מצווה על פריה ורביה, ולפיכך עליו לשאת אשה הראויה ללדת, ולא ישא עקרה.

ואשה שהיתה נשואה מקודם לכן לאיש אחר, אפילו שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה לו, אינה מוחזקת בכך לעקרה, ולפיכך, גם מי שעדיין לא קיים פריה ורביה, מותר לשאת אותה.

ולדעת משנתנו שהיא דעת רבי – דווקא כשהיתה נשואה לאיש אחד ולא ילדה לו, לא הוחזקה לעקרה, אבל היתה נשואה לשני אנשים בזה אחר זה, ולא ילדה להם, בשתי פעמים הוחזקה לעקרה, ושלישי שלא קיים פריה ורביה אסור לשאת אותה.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – בשתי פעמים אין חזקה ועדיין מותרת לשלישי שלא קיים פריה ורביה, ורק אם היתה נשואה לשלושה אנשים בזה אחר זה, ולא ילדה להם, בשלוש פעמים הוחזקה לעקרה, ורביעי שלא קיים פריה ורביה אסור לשאת אותה.

חזקה שבניה מתים מחמת מילה

יש משפחות שהדם שלהן קשה, ויש משפחות שהדם שלהן רפוי [=איכא משפחה דרפי דמא ואיכא משפחה דקמיט דמא], ואשה שדם בניה רפוי כל כך, עד שמחמת כן הם מתים כשמלים אותם, אין למולם, ונחלקו חכמים, בכמה פעמים הוחזקה האשה, שימותו בניה מחמת מילה, ומעתה לא ימולו את בניה הנולדים.

לדעת רבי – בשתי פעמים יש חזקה, ולפיכך, אשה שמתו שני בניה מחמת מילה, הוחזקה בכך, ולא ימולו את בנה השלישי.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – בשתי פעמים אין חזקה, ורק בשלוש פעמים יש חזקה, ולפיכך, אשה שמתו שני בניה מחמת מילה, לא הוחזקה בכך, ומלים את בנה השלישי. ורק אם מתו שלושה בניה מחמת מילה, הוחזקה בכך, ולא ימולו את בנה הרביעי.

בירור דעת רבי ורבן שמעון בן גמליאל

לעיל נתבאר, שלדעת רבי בשתי פעמים יש חזקה, ולדעת רבן שמעון בן גמליאל בשלוש פעמים יש חזקה, שכן מבואר בברייתא אחת. אולם בברייתא אחרת מבואר להיפך, שלדעת רבי, בשלוש פעמים יש חזקה, ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, בשתי פעמים יש חזקה.

ונסתפקו בגמרא, איזו ברייתא נשנית באחרונה, ובה מבואר דעת כל אחד כפי

שמותו שני בעליה, שמתחילה היתה נשואה לרחבה מפומבדיתא, ומת, ולאחר מכן היתה נשואה לרב יצחק בנו של רבה בר בר חנה, ומת, שאמר אביו, בשתי פעמים לא הוחזקה להיות הורגת את בעליה, ונשאה אביו, **ומת גם הוא**.

מדוע לא היה לאביו לעשות כן

אמר על כך רבא, וכי יש מי שיעשה מעשה לסכן נפשו. והלא **לא היה לאביו לסמוך על רב יצחק** בדבר זה, **שכן הוא עצמו אמר, אבין דסמכא ויצחק סומקא לאו בר סמכא**, [כלומר מה שאומר אבין משמו של רבי יוחנן, יש לסמוך עליו, אבל מה שאומר רב יצחק משמו של רבי יוחנן, אין לסמוך עליו], והסיבה לכך, כי **אבין ישנו בחזרה, ויצחק סומקא אינו בחזרה**, [רבי אבין היה חוזר על תלמודו, ורב יצחק לא היה חוזר על תלמודו כמוהו. א"נ רבי אבין מצוי כל שעה לפני רבי יוחנן, ואם חזר בו רבי יוחנן משום דבר שאמר תחלה, שומע אבין, וחוזר גם הוא בו, אבל רב יצחק אינו מצוי לפניו, ופעמים ששמע דבר מרבי יוחנן, ולמחר חזר בו רבי יוחנן, והוא אינו יודע]. ועוד, אפשר שלא נחלקו רבי ורבן שמעון בן גמליאל אלא לענין מילה, אבל לענין נישואין הכל מודים שבשתי פעמים יש חזקה. נקושה אחרונה נדחית, כי מבואר בברייתא, שנחלקו גם לענין נישואין עם אשה שמתו בעליה הראשונים, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך].

אשה המוחזקת לקטלנית

אשה שמתו בעליה והוחזקה בכך, אסורה להינשא פעם נוספת, כי סכנה יש בדבר, שימות כל בעל שתינשא לו.

לדעת רבי – בשתי פעמים יש חזקה, ולפיכך, אשה שמתו שני בעליה, הוחזקה בכך, ולא תינשא לשלישי.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – בשתי פעמים אין חזקה, **ורק בשלוש פעמים יש חזקה**, ולפיכך, אשה שמתו שני בעליה, לא הוחזקה בכך, ומותרת להינשא לשלישי. ורק אם מתו שלושה בעליה, הוחזקה בכך, ולא תינשא לרביעי.

טעם תליית מות הבעלים באשה הקטלנית

נתבאר שאשה שהוחזקה בכך שמתו בעליה, לא תינשא עוד, ונחלקו חכמים, מדוע יש לתלות את מות הבעלים באשה, לומר שמתו מחמתה, ולכן כשהוחזקה שבעליה מתים לא תינשא שוב^א.

לדברי רב מרדכי אמר אבימי מהגרונאי משמו של רב הונא – **מענין גורם**. כלומר אנו תולים את מות הבעלים בה, כי אנו אומרים שהבא עליה בא לידיו חולי.

ולפי הטעם הזה, דווקא כשנישאת לקודמים ומתו, מאחר שבאו עליה, הוחזקה להמית בעליה, אבל אם היתה מאורסת לאחד מהם ומתו, מאחר שלא באו עליה, אין לתלות בה מיתתם, ולא הוחזקה להמית בעליה. וכמו כן, לפי הטעם הזה, דווקא אם מתו בעליה **מחמת חולי**, הוחזקה להמית בעליה, אבל אם מתו שלא מחמת חולי, כגון שנפלו מהדקל ומתו, אין לתלות בה מיתתם, ולא הוחזקה להמית בעליה.

^א מבואר, שאין לחוש לחזקה, אלא כשיש טעם לומר שהוחזקה מחמת דבר הגורם זאת ואותו דבר הוחזק, אבל לולא הטעם, היינו אומרים, אך מקרה הוא שמתו בעליה הקודמים, ואין הדבר מחמתה, ולא תיאסר להינשא שוב.

ולדברי רב אשי – מזל גורם. כלומר אנו תולים את מות הבעלים בה, כי אנו אומרים שמזלה גורם שימותו בעליה.

ולפי הטעם הזה, אף אם מתו בעליה מאירוסין, ואף אם מתו שלא מחמת חולי, הוחזקה להמית בעליה.

מסקנת הסוגיה בכמה פעמים יש חזקה

רב יוסף בנו של רבא שאל מרב יוסף אם הלכה כרבי, שאמר חזקה בשתי פעמים, ואמר לו הן, ופעם אחרת שאל אותו אם הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, שאמר חזקה בשלוש פעמים, ואמר לו הן. סיפר רב יוסף בנו של רבא לרבא, מה ששאל, ומה שהשיב לו רב יוסף, ואמר, כמדומה אני ששחק בי, לומר לי הלכה כשניהם.

השיב לו רבא, לא שחק בך רב יוסף, אלא יש דברים שהלכה כרבי, ויש דברים שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל, שכן מצינו משניות שנשנו בסתם כדעת זה, ומשניות שנשנו בסתם כדעת זה.

א. לענין נישואין בשתי פעמים יש חזקה כדעת רבי.

כלומר, לענין להחזיק אשה עקרה מחמת שלא ילדה לבעלה, אם היתה נשואה שתי פעמים, ולא ילדה בשתי הפעמים, הוחזקה בכך לעקרה, כדעת רבי, ושוב לא תינשא למי שאין לו בנים, שכן מבואר במשנתנו.

ב. לענין מלקיות בשתי פעמים יש חזקה כדעת רבי.

מי שחטא בדבר מסוים, ולקה על כך, וחזר וחטא בו, ולקה פעם שניה, הוחזק להרשיע בדבר זה, כדעת רבי, ולפיכך, אם חזר וחטא פעם שלישית, כונסים אותו לכיפה [=חדר קטן], ומאכילים אותו שעורים, עד שתהא כריסו נבקעת, שכן מבואר במשנה במסכת סנהדרין^ב.

דף ס"ה

ג. לענין וסתות בשלוש פעמים יש חזקה כדעת רשב"ג.

אשה שאין לה זמן קבוע לראות דם, וראתה דם, יש לה להסתפק שמא כבר קודם לכן יצא ממקומו ונטמאה, שהרי ביציאת הדם מהמקור, אף קודם יציאתו מגופה לגמרי, היא נטמאת, ונחלקו בה חכמים אם היא בחזקת טמאה למפרע מעת לעת או מפקידה קודמת שבדקה עצמה והיתה טהורה. ואשה שיש לה וסת, כלומר שיש לה זמן קבוע שהיא רואה בו דם, וראתה בזמנה, אינה מוחזקת טמאה למפרע אלא משעת ראייתה ואילך, וכמו כן, אם לא בדקה, בהגיע הזמן היא בחזקת טמאה, כי ודאי אורח בזמנו בא.

ולענין זה שנינו, שאין האשה קובעת וסת אלא כשבא הדם שלוש פעמים בזמן שווה, וכמו כן אינה עוקרת הווסת, אלא כשלוש פעמים לא בא הדם בזמנו^ג,

^ב הקשה ה"ר משה, דבהנשרפים מוקי לה אפילו כרבן שמעון בן גמליאל, ועבירות מחזקות. ואמר ר"י, דאף על גב דאיכא תנא התם דאמר עבירות מחזקות, מתוך לשון המשנה משמע ליה לרב יוסף דקסבר מלקיות מחזקות, דנראה לו דוחק דלא נקט מי שלקה ושנה אלא לאשמועינן דאיייר בעבירה שיש בה מלקות, ואפילו אם תמצוי לומר דקסבר עבירות מחזקות, שמא סבר רב יוסף דכיפה צריכה התראה. [תוס'].
^ג אבל נעקרה שתי פעמים, שבדקה בשתי וסתות, ולא ראתה, ושינתה ראייתה ליום אחר שתי פעמים, אפילו הכי מחזקין וסתה לכשיגיע, ואם לא בדקה, טמאה, דאורח בזמנו בא. [רש"י].

כדעת רבן שמעון בן גמליאל שבשלוש פעמים יש חזקה.

ד. לענין שור המועד בשלוש פעמים יש חזקה כדעת רשב"ג.

שור תם שנגח שור, בעליו משלם חצי נזק מגופו של השור הנוגח, ושור המועד שנגד שור, בעליו משלם נזק שלם מעליו נכסים שלו.

ולענין זה שנינו, שאין השור נעשה מועד, עד שיעידו בו שלשה פעמים, כדעת רבן שמעון בן גמליאל^א.

נישאת לשלישי ולא היו לה בנים

נתבאר לעיל בדף ס"ד, שהנושא אשה ולא ילדה לו בנים, שעליו לשאת אשה אחרת, כשמוציא את הראשונה, נותן לה כתובה, ואינו יכול לטעון, מקח טעות הוא, שהרי לא ילדה, ואם כן איני חייב לה כתובה, והטעם לכך, כי אין לתלות הדבר בה, אלא בו, שהוא זה שלא זכה להיבנות ממנה.

אמנם כל זה בנישואין ראשונים ושניים^ב, שעדיין לא הוחזקה לעקרה, אבל אם נישאת לשלישי שאין לו בנים [כגון שלא ידע שהוחזקה לעקרה], וגם לו לא ילדה בנים, מאחר שכבר הוחזקה לעקרה, אנו תולים הדבר בה, ולפיכך מוציאה בלא כתובה, כי אומר מקח טעות הוא^ג.

ונסתפקו בגמרא, האם מעתה יכולים גם בעליה הראשונים לתבוע ממנה כתובה שנתנו לה, באומרים, עתה נתברר שמה שלא ילדת לנו, מחמתך היה הדבר, שהוחזקת עקרה, ומקח טעות היו הנישואין או שאומרת להם רק עתה נעשיתי עקרה אבל קודם לכן לא הייתי עקרה ומחמתכם לא ילדתי. ומסקנת הגמרא שאומרת להם כן, ואינה מחזירה להם כתובה שנתנו לה.

^א רבי לא פליג אקרא, אלא כלומר התם מתקיימין דברי רבן שמעון בן גמליאל, דלא מיתחזיק אלא בתלת זימני. [תוס'].

^ב משמע דמן השני יש לה כתובה, וכן משמע בסמוך, דקאמר נישאת לשלישי ולא היו לה בנים, מהו דליתבועה הנך קמאי, משמע שהשני נתן לה כתובה. ותימה לר"י, דאמאי יש לה כתובה מן השני, הא כיון דאסר לה לשלישי, אם כן סבר דבתרי זימני הויה חזקה. וכי תימא משום דאמרה ליה השתא הוא דכחשי ונסתחפה שדוה, אם כן מאי קבעי נישאת לשלישי כו' מי מצי אמרי לה דאיגלאי מילתא דאת גרמת או דלמא מציא אמרה השתא הוא דכחשי, הלא אף על גב דלא נישאת לשלישי אין לה כתובה מן השני אלא מטעם דמצי אמרה השתא הוא דכחשי. ואומר ר"י, דלענין ממון מודה רבי דלא הוי חזקה עד דאיתחזיק בתלת זימני, כדאשכחן בשור המועד, דבשור המועד לא פליג כדפירשתי לעיל. ומיהו תימה, דהשתא לענין איסורא לא סמכינן ארוב נשים דחזיין לבנים, משום דאיתרע רובא על ידי דאיתחזק בתרי זימני, ולענין ממון סמכינן אהאי רובא אף על גב דאיתרע בתרי זימני, ובעלמא אמרינן איפכא, דאזלינן בתר רובא לענין איסורא, ולענין ממונא לא אזלינן. [תוס'].

^ג לכאורה נראה דוקא בשהתה עם השלישי, דומיא דנישאת לשלישי ולא היו לה בנים דבסמוך, וטעמא דלענין ממון לא מחזקינן לה בעקרה עד דאיתחזק בתלת זימני. ואם תאמר, מן השלישי נמי לא תפסיד כתובה, דתימא ליה השתא הוא דכחשי, כמו שאומרת לראשון ולשני. יש לומר דטענה דהשתא הוא דכחשי לא מהני להוציא אלא לענין שלא תחזיר מה שגבתה מראשון ומשני. אבל קשה דאי בשהה עמה עשר שנים, היכי קאמר בסמוך גבי נישאת לרביעי והיו לה בנים, או דלמא מצי אמר לה אדעתא דהכי לא גרשתיך, והא אף על גב שהיא בת בנים, על כרחו הוא צריך לגרשה, כיון דלא זכה ליבנות ממנה. לכך נראה לר"י, דלאלתר תצא שלא בכתובה, ולא משום קנס ... אלא ... דבשלא הכיר בה איירי, ותצא שלא בכתובה משום דהוי מקח טעות. ומכל מקום כשיש לה בנים מן הרביעי, חוזרת ותובעת לשלישי, דאיגלאי מילתא דלאו מקח טעות הוא. וכן מצא ר"י בהלכות דרב יהודאי גאון, דבלא הכיר בה איירי, אבל הכיר בה יש לה כתובה. והא דקתני בתוספתא נישאת למי שאין לו בנים תצא שלא בכתובה, מפני שנישואיה נישואי מינות, נראה שהסופרים טעו וכתבו מינות במקום טעות, דלא שייך כאן לשון מינות כלל. [תוס'].

נישאת לרביעי והיו לה בנים

נתבאר, שזו שנישאת שלוש פעמים, ולא היו לה בנים בכל שלוש הפעמים, הוחזקה עקרה, ובעלה השלישי מוציאה בלא כתובה, משום מקח טעות.

ונסתפקו בגמרא, מה הדין אם נישאת אחר כך לרביעי, והיו לה בנים ממנו, האם עתה חוזרת ותובעת כתובה משלישי, שאומרת לו, בת בנים אני, ואם כן מחמתך לא ילדתי לך, ולא היו נישואיי לך מקח טעות, ויש לי כתובה ממך.

ומתחילה אמרו, שבעלה השלישי פטור מלתת לה כתובה, כי אומר לה, שתיקוּתך יפה מדיבורך, כלומר אם את אומרת שנתברר שאת בת בנים, ונישואין שלך לא היו טעות, אם כן הגירושין שגירשתי אותך בטעות היו, ועדיין את אשתי, ובניך מהרביעי ממזרים, ולכן טוב לך שלא תתבעי אותי.

אולם רב פפא דחה טעם זה, כי אם הדין עמו, משום שיכול לומר לה שהגט בטל, גם אם תשתוק, ולא תתבע ממנו כתובתה, אנו לא נשתוק, ונאמר לה, גיטך בטל ובניך ממזרים.

אלא באמת אין הגט בטל, ובכל זאת אין לה כתובה מהשלישי, והטעם לכך, כי אנו אומרים, קודם באמת היתה עקרה, והיו נישואיה לשלישי נישואי טעות, ולכן אין לה ממנו כתובה, ומה שילדה לרביעי, כי עכשיו הבריאה, ונעשית ראויה ללדת.

הוא אמר ממנה והיא אמרה ממנו

נתבאר, שהמוציא את אשתו משום שלא ילדה לו, כל זמן שלא הוחזקה לעקרה, חייב לתת לה כתובה, ואינו יכול לטעון עקרה היא, והיו הנישואין מקח טעות.

ואמר רבי אמי שכן הדין, גם כשכל אחד בא בטענת ברי [=וודאין], כלומר כשהוא אומר יודע אני שמחמתה אין לי בנים, והיא אומרת מחמתו הדבר, [שאומרת אינו יורה כחך, וכלל בדינך, שכל שכבת זרע שאינו יורה כחך, אינה מזרעת], נותן לה כתובה, שדברים שבינו לבינה היא נאמנת, והטעם לכך, כי היא יכולה לדעת אם הוא יורה כחך, והוא אינו יכול לדעת אם הוא יורה כחך^א.

^א תימה דבמאי איירי, דאי בשהתה עשר שנים עמו, למה לי טעמא דאין יורה כחך, אפילו יורה כחך נמי יוציא ויתן כתובה, לפי שלא זכה ליבנות ממנה, ואי לא שהה, ניוחש שמא ענינה נתנה באחר ... (א) וליכא לאוקמה בשהה עשר שנים ויש לו בנים, ובאה מחמת טענה, דאם כן אפילו יורה כחך נמי כופין, כיון דלא זכה ליבנות ממנה. ומיהו יש לומר קצת, דכיון דיש לו בנים, אין לתלות באונס שלו, אלא אית לן למימר דאדרבה איחי היא דלא זכתה כדאמר לעיל, ולכך צריכה טעם דיורה כחך, ואף על פי שיש לו בנים מאשה אחרת שמא אחר כך נתקלקל ויש להאמינה ... (ב) א"י איכא לאוקמה בדלא שהה עמה עשר שנים, ובבאה מחמת טענה, דכיון שיש לה טענה מעליא, לא רצו להפסידה, ואוקמה אדין משנה ראשונה, דלא חשו לענינה נתנה באחר ... (ג) והר"ר יצחק בן רבינו מאיר פירש, דהכא אניסת לשלישי קאי, דאמרו תצא בלא כתובה, וקא משמע לן דאי אמרה דאין יורה כחך, דנאמנת, ולא תפסיד כתובתה ממנו, דחזיא ליה, כיון דאין ראוי לבנים ... (ד) וה"ר שמואל ב"ר חיים פירש, דהכא איירי כשהתה עם השלישי עשר שנים, וכרבן שמעון בן גמליאל דאמר, בתלת זימני הויה חזקה, דמסקנא דשמעתין כוותיה אתיא ... והשתא נחא הא דקאמר הוא אומר מינה, שהרי עכשיו הוחזקה בתלת זימני, ויש לה להפסיד כתובתה, והיא אמרה מיניה, ומסיק דנאמנת. [] ואם טוענת דאין יכול להזקק, פסקו רבותינו דנאמנת אפילו למשנה אחרונה, דדוקא כשטוענת שאין יורה כחך, חיישינן שמא משקרת לפי שבעלה לא ידע בה דמשקרת ... אבל במילתא דידע בה דמשקרא, נאמנת, מדרב המנונא, לפי שאין האשה מעיזה פניה בפני בעלה. [תוס']

לְפָשֶׁע עֲבָדֵי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ וַיִּבְרַךְ יוֹסֵף בְּדַבָּרָם אֲלֵיוֹ (בראשית נ' ט"ז–י"ז) ויעקב לא צוה, אלא
הם שינו מפני דרכי שלום.

רבי נתן אומר, **מצוה לשנות**, שנאמר "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֶיךָ וְשָׁמַע שְׂאוּל
וַיַּרְגְּנִי וַיֹּאמֶר ה' עָגַלְתָּ בְּקֶרֶת תִּקַּח בְּיָדְךָ וְאַמְרָתָ לְזִבְחִי לַה' בְּאַתִּי" (שמואל א' ט"ז
ב), הרי שהקב"ה צוה לשנות.

ובבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו, גדול השלום, שאף **הקב"ה שינה בו**, שכן
מתחילה נאמר "וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אֲחֵרִי בִלְתִּי הִתְּנָה לִי עֵדָה וְאֵדָנִי זָקֵן" (בראשית י"ח י"ב), ולבסוף נאמר "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לָמָּה זֶה צָחָקָה שָׂרָה
לֵאמֹר הֲאֵפֶה אֲמַנָּם אֵלַי וְאֲנִי זָקֵנָתִי" (בראשית י"ח י"ג). ששרה אמרה לשון בזוי,
וכשגלה הקב"ה הדבר לאברהם, שינה הדבר מפני השלום.

מי מצווה על פריה ורביה

👉 **לדעת תנא קמא – האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה. ונאמרו
שני טעמים בדבר.**

א. לדברי רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון, הטעם לכך, **כי נאמר**
בציווי, "וַיִּבְרַךְ אֹתָם אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹקִים **פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשֶׁהָ** וַיְרֹדוּ
בְּדִגְתָּ הַיָּם וּבַעֲוֵף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל הָאָרֶץ" (בראשית א' כ"ח), **ללמד שהאיש**
שדרכו לכבש, הוא מצווה על פריה ורביה, והאשה שאין דרכה לכבש, אינה
מצווה על פריה ורביה. ואף על פי שאנו קוראים "וּכְבֹּשֶׁהָ" בלשון רבים הלא
הכתיב הוא "וכבשה" לשון יחיד.

ב. ולדברי רבי יוסף הטעם לכך, **כי נאמר** בציווי, "וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹקִים אֲנִי אֵל שְׂדֵי
פְּרָה וְרִבָּה גוי וקהל גוים יִהְיֶה מִמֶּךָ וּמְלָכִים מִתְּלַצִּידֵי צִיָּא" (בראשית ל"ה י"א) לשון יחיד
לזכר, **ולא נאמר כאן "פרו ורבו"**.¹

👉 **ולדעת רבי יוחנן בן ברוקה – גם האיש וגם האשה מצווים על פריה
ורביה, שלשניהם הוא אומר**, "וַיִּבְרַךְ אֹתָם אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹקִים **פְּרוּ**
וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשֶׁהָ וַיְרֹדוּ בְּדִגְתָּ הַיָּם וּבַעֲוֵף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל הָאָרֶץ" (בראשית א' כ"ח).

ונחלקו **רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי, כמי ההלכה**, אחד מהם אומר שהלכה
כרבי יוחנן בן ברוקה, ואחד מהם אומר שאין הלכה כמותו. ומהמעשה הבא
רצו ללמוד, שרבי יוחנן אמר שאין הלכה כמותו.

יש אומרים שכך היה המעשה, רבי אבהו ישב ואמר משמו של רבי יוחנן, הלכה
כרבי יוחנן בן ברוקה, ורבי אמי ורבי אסי כשמעו זאת, החזירו פניהם לצד
אחר, לומר, לא אמר כן רבי יוחנן, וחלקו לו כבוד שלא להכחישו בפירוש.

ויש אומרים שלא רבי אבהו אמר הלכה משמו של רבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן
בן ברוקה אלא רבי חייא בר אבא אמר זאת, ורבי אמי ורבי אסי החזירו פניהם
לצד אחר לומר, לא אמר כן רבי יוחנן.

ואמר רב פפא, אם היה המעשה ברבי אבהו, מובן מדוע החזירו רבי אמי ורבי
אסי פניהם, ולא הכחישו אותו בפירוש, משום כבוד בית הקיסר, שהיה רבי

לשאת אשה על אשתו

נתבאר שכשהוא אומר מחמתה לא ילדה והיא אומרת מחמתו לא ילדתי היא
נאמנת. ונחלקו חכמים, מה הדין אם אמר, אשא אשה אחרת, ובכך אבדק, אם
תלד לי שניה, מתברר שאני יורה כחץ, וראשונה שלא ילדה, מחמתה הדבר ולא
מחמתי, ואוציאנה בלא כתובה, ואם גם שניה לא תלד לי, מחמתי לא ילדה לי
ראשונה, ואתן לה כתובה.

לדעת רבי אמי – לא יוכל להיפטר בטענה זו מלתת לה כתובה לראשונה, כי
לדעתו, **כל הנושא אשה על אשתו, מוציא ראשונה ונותן לה כתובה**, ואם כן,
קודם שישא שניה, ויבדק על ידה, כבר מחויב להוציא ראשונה, ולתת לה
כתובה.

ולדעת רבא – יוכל לעשת כן, שלדעתו, **נושא אדם כמה נשים על אשתו,**
ובתנאי שיש לו אפשרות לזון את כולן.

הוא אומר הפילה והיא אומרת לא הפיל

שהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, ובאו לכופו להוציאה, ואמר, הפילה בתוך
עשר שנים, ואם כן יש למנות מזמן שהפילה, ולא נשלמו עשר שנים מאותו זמן.
והיא אומרת, לא הפלתי, אלא עקרה אני.

אמר רבי אמי, **אף בזו היא נאמנת**, שכן אם היתה מפילה, ודאי היתה מודה
בכך, ולא היתה מחזיקה עצמה עקרה.

הוחזקה להפיל

אשה שהפילה שלוש פעמים, הוחזקה בכך, ולפיכך **על בעלה להוציאה**, ומכל
מקום **נותן לה כתובה**, שמא מחמתו הפילה.

הוא אומר הפילה שתי פעמים, ולא אוציא^א. והיא אומרת **הפלתי שלוש
פעמים**. אמר רבי יצחק בן אלעזר מעשה היה ובא לפני החכמים בבית המדרש,
ואמרו, **היא נאמנת**, וכופים אותו להוציא^ב, שאם לא היתה מפילה שלוש
פעמים, לא היתה מחזיקה עצמה בכך.

אמירת דבר שאינו נשמע

אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון, כשם שמצוה על אדם לומר
דבר הנשמע, [כלומר דבר שיקבל ממנו השומע, שנאמר, "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ"
(ויקרא י"ט י"ז) שמקבל ממך], כך **מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע**.

רבי אבא אומר, **חובה שלא לומר דבר שאינו נשמע**, שנאמר, "אֵל תּוֹכַח לֹץ פֶּן
יִשְׁנָאֲךָ הוֹכַח לְחָכָם וְיִנְאָהְבְּךָ" (משלי ט' ח')

לשנות מהאמת בדבר השלום

ואמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון, **מותר לו לאדם לשנות בדבר
השלום**, שכך אמרו אחי יוסף ליוסף, "וַיַּצִּיזוּ אֵל יוֹסֵף לֵאמֹר אֲבִיךָ צָוָה לִפְנֵי מוֹתוֹ
לֵאמֹר. כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנִי אֶשָּׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיד וְחַטָּאתִים פִּי רָעָה וְקָלוּד וְעַתָּה שָׂא נָא

^א כדעת רבן שמעון בן גמליאל. ומכאן למדו התנאים שמסקנת הסוגיה כמותו.

^ב ולא שהיא תובעת גירושין, אלא שעלינו לכופו לקיים פריה ורביה. [רש"י].

¹ אף על גב דלאדם הראשון קאמר "פרו ורבו", החוה ברכה בעלמא ולא למצוה. [תוס'].
© כל הזכויות שמורות ליא"ה

אבהו קרוב למלכות^א, [ואם כן, יש ללמוד, שרבי יוחנן אמר אין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה]. אבל אם היה המעשה ברבי חייא בר אבא, היה לרבי אמי ולרבי אסי לומר לו בפירוש, שלא אמר רבי יוחנן כן, ומתוך כך שלא אמרו לו בפירוש, על כרחך לא נתכוונו לחלוק עליו. [ואם כן אין ללמוד, שרבי יוחנן אמר אין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה].

באה מחמת טענה

אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אבהו אמר רבי אסי, מעשה היה לפני רבי יוחנן בבית כנסת של קיסרי, שבאה אשה, ותבעה מבעלה לגרשה, משום שלא היו לה בנים, ואמר רבי יוחנן, **שעליו להוציא ולתת לה כתובה**.

ולכאורה מכאן ראינו, שלדעת רבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, שגם האשה מצווה על פריה ורביה, שאם לא כן מדוע פסק לתת לה כתובה^ב.

אולם דחו זאת ואמרו שמא אם היתה טוענת משום קיום פריה ורביה לא היה אומר לתת לה כתובה אלא באה בטענה אחרת, שעל ידה היא יכולה לתבוע מבעלה לגרשה, כדי שתינשא לאחר ויהיו לה בנים, כמו במעשים הבאים.

א. אשה אחת שלא היו לה בנים, באה לפני רבי אמי, ותבעה מבעלה לגרשה, ויתן לה כתובה. אמר לה רבי אמי, לכי, אינך מצווה על פריה ורביה, ואם רוצה את לצאת אין לך כתובה. אמרה לו, בזקנתה מה יהא עליה, וכי איני **צריכה לבנים שיטפלו בי בזקנותי**. אמר רבי אמי, אם זו טענתה, הדין עמה, וכופים את בעלה להוציא ולתת כתובה.

ב. אשה אחת שלא היו לה בנים, באה לפני רב נחמן, ותבעה מבעלה לגרשה, ויתן לה כתובה. אמר לה רב נחמן, אינך מצווה על פריה ורביה, ואם רוצה את לצאת אין לך כתובה. אמרה לו, וכי איני צריכה חוטא לידה [=מקל שתישען עליו לעת זקנתה], ומרא לקבורה [=קרדום לחפור לה קבר], כלומר **צריכה אני לבנים שיטפלו בי בזקנותי ובקבורתי**. אמר רב נחמן, אם זו טענתה, הדין עמה, וכופים את בעלה להוציא ולתת כתובה^ג.

^א כדאמר בסנהדרין ובכתובות, דמשחן אמהתא דבי קיסר, רבא דעמיה, מדברנא דאומתיה. [רש"י].

^ב משמע דאי מיפקדא, נחא דיש לה כתובה. ותימה, דאי מפקדא אם כן מיענשא אפריה ורביה, ואית לן למימר דאדרבה, איחי היא דלא זכתה, כדמוכח לעיל. ותרץ ר"י בן רבי מאיר, דהכא בידוע שהוא עקור. אבל קצת קשה, אמאי פריך כתובה מאי עבדתה, ולא פריך נמי אמאי יוציא. [תוס'].
^ג פירש ר"ח, דכל הנך דכופין מחמתה, דוקא מנה ומאתים אית לה, אבל תוספת לית לה, דאדעתא למיפק לא אוסיף לה ... ורבינו תם מפרש, דלכל מילי הוי תנאי כתובה [ככתובה] ... ואין להאריך כאן. כן מצאתי בתשובה אחת, שפסק ריב"א על אשה שהיתה טוענת על בעלה כי אין לאיש גבורתו, והאיש היה טוען כי היה לו גבורת אנשים, אך היא בועטת וגורמת שאין יכול לבעול, דלא מהימנא מדרב המנונא, כיון שהיתה תובעת כתובה. והיכא שהודה הבעל שאין יכול לבעול פסק דצריך ליתן גט וכתובה, אפילו אינה באה מחמת טענה, כיון דאין יכול כלל לקיים לה עונה, ודוקא מנה ומאתים, אבל תוספת לא יתן, דהא בנכנסה לחופה ולא נבעלה עמד בתיקו ... דשמא לא כתב אלא על מנת חיבת ביאה. ולרב האי גאון דכל תיקו חולקין, שייך כאן דין חולקין. אבל נדונייתה שהכניסה לו, יחזיר הכל, מה שידעו שהכניסה לו, אבל מה שכותבין נדוניא גדולה לכבוד הכלה נראה לו דהוי כעין תוספת. ומיהו אם יכול להתקשות, ויש כאן לכל הפחות הכנסת עטרה, אבל אין לו כח למרק, על זה נראה לו דיש תוספת, דיש כאן חיבת ביאה בהכנסת עטרה. ואם אין יכול לבעול מחמת שרחמה צר, כתב דאם המתין שלוש שנים, דימתין עוד שנה, ואף על הקשוי כתב שאין לה למהר לסתור בנינה, כי רחמי שדי מרובים. ומטעם דפסק ר"ח דאין תוספת בבאה מחמת

אשת רבי חייא שותה סם עקרות

יהודה וחזקיה בני רבי חייא תאומים היו, אחד נגמרה צורתו לסוף תשעה, ואחד נגמרה צורתו לתחלת שבעה, והיה ליהודית אשת רבי חייא צער גדול בלידה.

החליפה בגדיה שלא יכירוה, ובאה לפני רבי חייא, ושאלה, האם האשה מצווה על פריה ורביה, והשיב לה, שאינה מצווה. הלכה ושתתה סם עקרות.

לבסוף נודע הדבר, ונצטער רבי חייא ואמר, מי יתן שלא שתית, ותלדי לי עוד כרס אחד של שני בנים. שכך ילדה לו עד עתה, כמו שאמרו, יהודה חזקיה בניו, אחים תאומים היו, וכן פזי וטוי בנותיו, אחיות תאומות היו.

דף ס"ו

חציה שפחה שכפו את רבה לשחררה

אמר רב אחא בר רב קטינא אמר רבי יצחק, מעשה באשה אחת, שחציה שפחה וחציה בת חורין, שאינה מותרת לא לעבד ולא לבן חורין, וכפו את רבה, ועשאה בת חורין, כדי שתהא מותרת לינשא.

ולכאורה יש ללמוד ממעשה זה שהאשה מחוייבת בפריה ורביה, שאם לא כן, למה כפו את רבה, תשאר כמות שהיא, ולא תינשא.

ואמר רב נחמן בר יצחק, שאין הדבר כן, ובאמת אין האשה מצווה על פריה ורביה, והסיבה שכפו את רבה לשחררה, לא כדי שתקיים מצוות פריה ורביה, אלא משום שהיו נוהגים בה מנהג הפקר, שכן מאחר שלא היתה יכולה לינשא, היתה מפקרת עצמה וחוטאים בה, וכשתשתחרר ותוכל להינשא לא ינהגו בה מנהג הפקר.

סליק פרק הבא על יבמות

טענה, משום דאדעתא למיפק לא כתב לה, זה הטעם אין שייך באין יכול ליבעול, דמידע ידיע דנישאת לו מתחילה לכך. [תוס'].

דברי תורה לפרשיות השבוע

לפרשת ויצא מתוך הספר "[להבין במקרא](#)" ח"א

הודאה

וַתִּהְיֶה עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר הִפָּעַם אוֹדָה אֶת ה' עַל כֵּן קָרָאתָ שְׁמוֹ יְהוֹדָה.

(מסכת ברכות דף ז' ע"ב), אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לא היה אדם שהודה להקדוש ברוך הוא, עד שבאתה לאה, והודתו, שנאמר, "הִפָּעַם אוֹדָה אֶת ה'". ופירש שם רש"י, לפי שראתה ברוח הקדש שיעקב מעמיד שנים עשר שבטים, ולו ארבע נשים, כיון שילדה בן רביעי, הודית על חלקה, שעלה יותר מן החשבון המגיע לה. ע"כ.

וצריך להבין, מה היה מיוחד בלידת יהודה, שדווקא אז אמרה לאה, "הִפָּעַם אוֹדָה אֶת ה'", וכי רק על כך שקיבלה יותר מהחשבון יש לה להודות. ועוד קשה, למה עד אז לא היה אדם שהודה להקב"ה, וכי כל אלו שקדמו ללאה לא הבינו שיש להודות לקב"ה על כל טובותיו.

והנה, יש שני סוגים של אמירת תודה. יש אדם שמשכיר עצמו לעבודה, ובסוף החודש מקבל על כך שכר, ואומר תודה, תודה זו היא תודה נימוסית, כי באמת העובד חושב שהשכר מגיע לו, ואינו מתנה, אבל הנימוס אומר לומר תודה גם על דבר כזה שמגיע לו. ויש אדם שמקבל מתנה גדולה, ממי שאינו חייב לו כלום, ואומר לו תודה, זו תודה אמיתית, שמבין שלא היה מגיע לו כלום, ומקבל מתנה גמורה בלא כל סיבה.

היה מקום לחשוב, שאחרי שנברא העולם, מוכרח הוא שיחיה האדם, ויקבל את חלקו הקצוב לו. ואם כן, אף אם היו בני האדם אומרים תודה לקב"ה, היה הדבר נראה כמו תודה נימוסית, כאדם שמקבל את המגיע לו, ולא הייתה ההודאה נראית כהודאה אמיתית. אבל כשילדה לאה בן רביעי, ניכר לכל שאין הדבר כן, ואין כל אחד מקבל בהכרח את המגיע לו. שהרי היו ליעקב ארבע נשים ולפי החשבון, כל אחת הייתה צריכה ללדת שלושה שבטים, ועכשיו כשילדה לאה בן רביעי, קבלה היא יותר מהחשבון המגיע לה, ונחסר מחלק חברותיה, ודבר זה סותר את ההנחה, שהאדם

מוכרח לקבל את חלקו. ומאחר שנתברר שאין אדם מקבל בהכרח את הראוי לו לפי החשבון, מתברר שגם כשהוא מקבל את מה שנראה כראוי לו, באמת מתנה גמורה היא ולא כמי שמקבל את המגיע לו, ועליו להודות לה' בכל מה שמקבל כעל מתנה גמורה.

ואף על פי שודאי ידעו האבות עניין זה, שהכול מטובו של הקב"ה, ועל הכול יש להודות כמתנה גמורה, בשעה שהודתה לאה, נתברר עניין לכל, ובכך היה בזה לימוד, שכן הם הדברים, ולכן נחשבת היא כמי שהייתה ראשונה להודות.

לפרשת וישלח מתוך הספר "[להבין במקרא](#)" ח"ב

קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עֲבָדְךָ כִּי בְּמִקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הֵייתִי לְשֹׁנֵי מַחְנוֹת.

רש"י: קטנתי מכל החסדים - נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא, שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להימסר ביד עשו: ומכל האמת - אמיתת דבריך, ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתי: כי במקלי - לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן.

לפי הפירוש הראשון, שלא היה עמו לא כסף ולא זהב, יהיה הכתוב, "כי במקלי עברתי כו' ועתה הייתי כו'", נמשך על "מכל החסדים ומכל האמת", כלומר בזה ניכר החסד והאמת, שמתחילה היה לי מעט, ועכשיו יש לי רב.

אך הלשון "במקלי" משמע יותר על ידי מקלי. ועוד למה תלה הכל בירדן, לכאורה היה לו לומר, כי במקלי יצאתי מביתי, ובשני מחנות אני חוזר.

על כן פירש שדברים אלו מתייחסים בדווקא להעברת הירדן, ולא

בקי צור

כלל גדול בלימוד שידע התלמיד
אחר ששנה מה שעלה בידו מכל
מה ששנה ויסמוך על הכללים
שיצאו לו משם (מאירי סוף הוריות)

לקבלת העלון בדוא"ל בחינם:
bekitsur1@gmail.com

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה
בת הר"ר יעקב אליהו ושרה שיבלחט"א

גיליון ח9
מסכת יבמות נ"ט-ס"ו
א' בסלו – י"ז טבת

לעניין החסדים והאמת נאמרו, אלא לעניין מה שחשש שנתמעטו זכויותיו, שכך אמר, כשבאתי נתתי מקלי בירדן ונבקע, הרי שהיו זכויותיי מרובות להיעשות לי נס, ועתה הייתי לשני מחנות, לא זו בלבד שאין לי נס, אלא אני עצמי צריך לטרוח ולהעבירם, כמו שמבואר אחרי כן, שהעבירם בידיו מצד לצד, ובזה ניכר מה שאמר "קטונתי וכו'".